

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

А. Г. Зюнькін

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Опорний конспект лекцій

3-тє видання, доповнене

МАУП

Київ 2003

ББК 67.302я73
З-98

Рецензенти: *В. С. Гопанчук*, канд. юрид. наук, доц.
Ю. О. Тараненко, канд. екон. наук, доц.

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 6 від 30.09.02)

Зюнькін А. Г.

З-98 Фінансове право: Опорний конспект лекцій. — К.: МАУП, 2003. — 3-тє вид., доп. — 160 с.: іл. — Бібліогр.: с. 153–158.

ISBN 966-608-254-3

У доступній формі розкрито основні інститути фінансового права, категорії та поняття на базі сучасного фінансового законодавства України. Наведено короткий словник термінів, що використовуються у фінансовому праві.

Для студентів бакалаврату, спеціалістів і всіх, хто цікавиться питаннями фінансового права.

ББК 67.302я73

© А. Г. Зюнькін, 1999
© А. Г. Зюнькін, 2001, доп.
© А. Г. Зюнькін, 2003, доп.
© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2003

ISBN 966-608-254-3

В Україні відбуваються глибокі економічні зміни, зумовлені поверненням держави в русло спільних соціально-економічних процесів світового розвитку, створенням сучасного ринкового господарства.

Ринкова економіка в усьому розмаїтті відомих світовій практиці моделей є соціально орієтованим господарством, що підлягає державному регулюванню.

У структурі ринкових відносин і в механізмі їх регулювання з боку держави важливу роль відіграє фінансове право.

Проблеми фінансового оздоровлення країни, створення системи фінансово-правових норм є визначальними в системі засобів економіко-правового регулювання. Ці проблеми тісно пов'язані з добробутом кожного та ефективністю господарювання різних рівнів управління. Повнота і своєчасність виплати заробітної плати, податкові відрахування з прибутку юридичних і фізичних осіб, відрахування на соціальне страхування і до різних фондів є визначальними у діяльності не лише загальнодержавного рівня управління. Знання відповідних норм фінансового права, механізму їх дії стали об'єктивною потребою для широкого кола правознавців, економістів, менеджерів, для апарату законодавчих і виконавчих органів влади, підприємств і громадян.

У пропонованому конспекті лекцій викладено основні фінансово-правові відносини, що регулюють фінансову діяльність і фінансову систему України, бюджетний устрій і бюджетний процес, податкові й кредитні, страхові, банківські та валютні правовідносини юридичних і фізичних осіб у сучасних умовах.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Тема 1

Фінанси і фінансова діяльність держави

Фінансова діяльність держави зумовлена об'єктивною необхідністю розподілу та перерозподілу національного доходу, а також задоволення потреб кожного громадянина і суспільства в цілому.

Фінансова діяльність держави	Процес збирання, розподілу (перерозподілу) та використання коштів, що забезпечують виконання завдань і функцій держави
	Діяльність уповноважених державних органів, пов'язана з прямим плановим збиранням і розподілом коштів

Державні фінанси

Система грошових відносин, що виникає разом з появою держави і нерозривно пов'язана з її існуванням та функціонуванням

Централізовані

надходять у розпорядження держави як суб'єкта влади

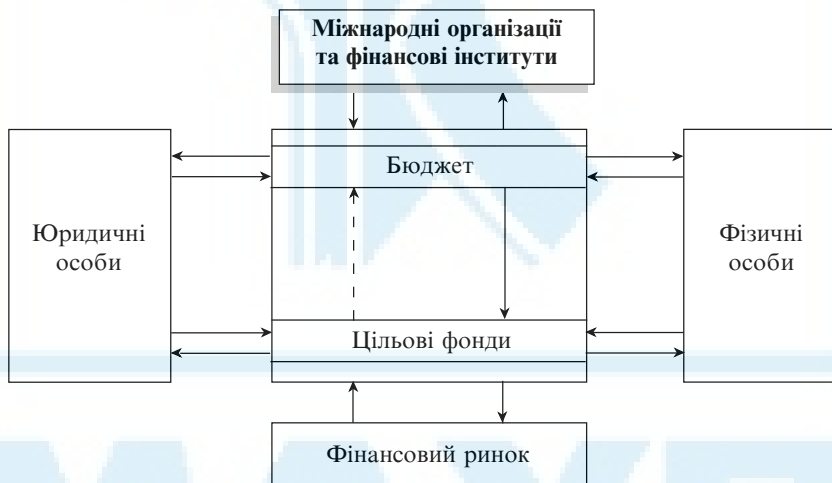
Децентралізовані

утворюються в усіх галузях народного господарства

Склад і структура державних фінансів України

Грошові потоки сфери державних фінансів

Сутність фінансів, закономірності їх розвитку і роль у процесі суспільного відтворення визначаються *економічним ладом суспільства, природою та функціями держави.*

Основні фактори фінансової безпеки держави

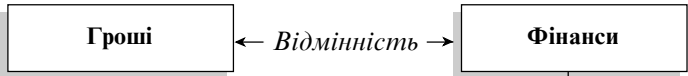
Фактор фінансової безпеки держави	Ознака оптимальності факторів
Політичний клімат	Стабільний демократичний устрій, що стимулює економічне пожвавлення
Бюджетна безпека	Забезпечення платоспроможності держави з урахуванням доходів та витрат державного і місцевих бюджетів
Фінансово-кредитна політика	Політика, спрямована на підтримку власного товаровиробника
Внутрішній ринок	Відкритість і привабливість внутрішнього ринку для інвесторів
Зовнішня допомога	Надання допомоги в будь-який час, у достатніх розмірах, на прийнятних умовах
Ринок капіталів	Наповнення ринку достатньою кількістю акцій суб'єктів господарювання, що реально функціонують
Інфляційна безпека	Мінімальна та керована інфляція
База фінансових інструментів	Розширення арсеналу фінансових інструментів
Фондовий ринок	Схильність населення до операцій із фондовими цінностями
Боротьба з фінансовими злочинами	Ефективна боротьба з фінансовими злочинами та корупцією
Фінансово-платіжна дисципліна	Зміцнення фінансово-платіжної дисципліни, економне й ефективне витрачання ресурсів
Національна валюта	Міцна і стабільна конвертована валюта

Термін “фінанси”

від лат. *finare* — закінчити, врегулювати суперечку (грошову)

від фр. *finance* — обов'язкова сплата грошей, або грошовий платіж

З XVII ст. цей термін стає міжнародним і застосовується для визначення відносин, пов'язаних з прибутками та видатками держави

Загальний еквівалент,
за допомогою якого
вимірюються затрати праці
виробників

Економічний інструмент
розподілу і перерозподілу
національного доходу,
знаряддя контролю
за фондами грошових ресурсів

Фінанси — це система економічних відносин, за допомогою яких нагромаджуються і розподіляються державні кошти.

Відмінності між державними та приватними фінансами

Державні фінанси

Приватні фінанси

визначаються
рішеннями держави
і діями публічної влади

залежать від законів
ринкової економіки

держава може
у примусовому порядку
забезпечити власні доходи

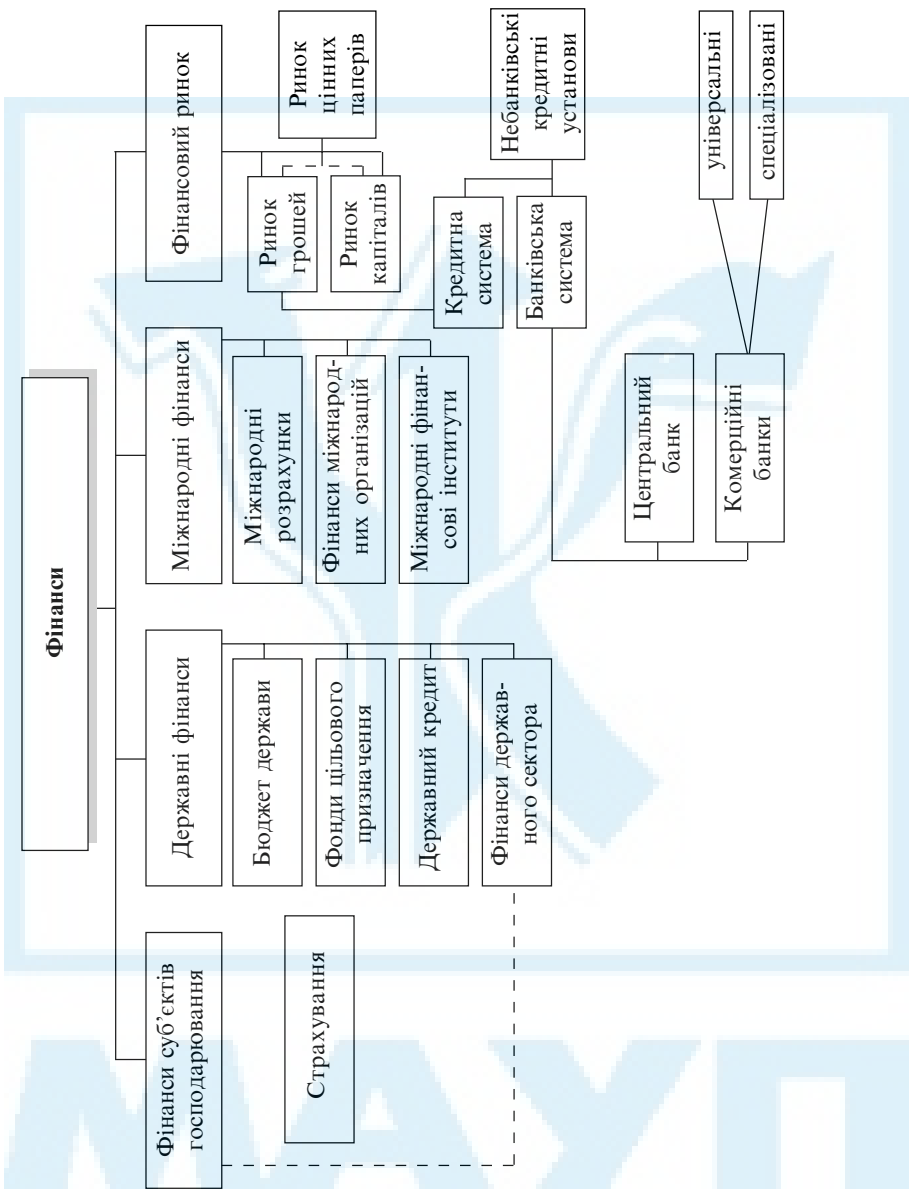
приватні особи не можуть
у примусовому порядку
забезпечити власні доходи

пов'язані з грошовою
системою держави

грошова система
не залежить від волі
приватного власника

засіб досягнення
загального інтересу

зорієнтовані
на отримання прибутку

Сфери

Ланки

Принципи фінансової діяльності держави:

- публічний характер;
- розподіл функцій між представницькими та виконавчими органами влади;
- пріоритет представницьких органів влади перед виконавчими;
- пріоритетність публічних видатків щодо прибутків казни;
- фінансування безпеки держави;
- єдність фінансової діяльності та грошової системи держави;
- міжгалузевий характер;
- самостійність;
- соціальна спрямованість;
- плановість;
- гласність та ін.

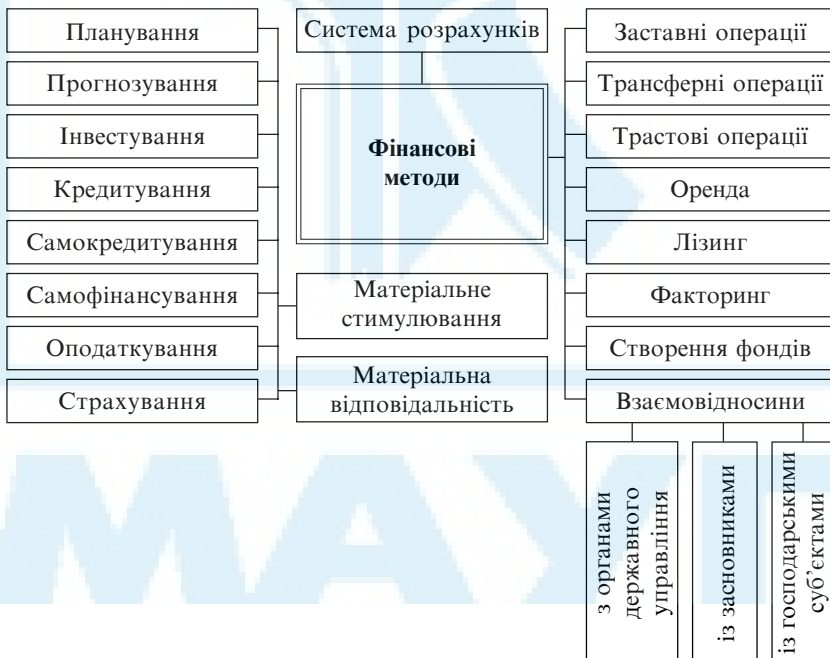
Методи фінансової діяльності — засоби, прийоми, за допомогою яких уповноважений державою орган від її імені мобілізує, розподіляє і використовує фонди грошових ресурсів.

Методами розподілу фондів грошових ресурсів є фінансування, кредитування й виплати пенсій, страхових відшкодувань і різних допомог.

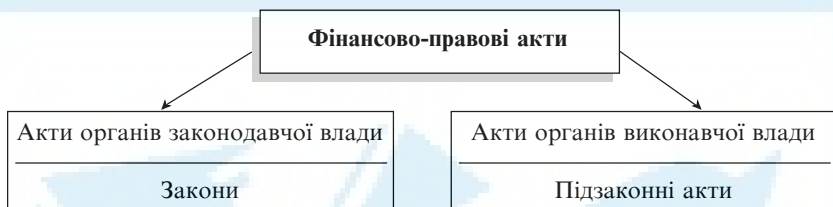
Методи формування фондів грошових ресурсів

<i>Обов'язкові</i>
податок
збори (митні, дорожні)
штрафи
плата за використання природних ресурсів
страхування (майна, особисте, відповідальності)
платежі в централізовані спеціальні фонди грошових ресурсів (пенсійний, соціального страхування, Чорнобильський та ін.)

<i>Добровільні</i>
грошово-речові лотереї
позики різних видів
добровільні внески громадян
акції
інші

Фінансово-правові акти — це правова форма відбиття фінансової діяльності держави.

Форми фінансово-правових актів:

- Конституція України;
- акти Верховної Ради України (ВРУ);
- укази Президента України;
- декрети Кабінету Міністрів України (КМУ);
- накази, інструкції та положення Міністерства фінансів України (Мінфіну) або Державної податкової адміністрації;
- методичні вказівки, листи, телеграми Національного банку України та ін.

Фінансові ресурси — це сукупність цільових фондів грошових ресурсів держави, необхідних для її функціонування.

Фінансова політика — сукупність заходів держави, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і виконання функцій державою.

Органи управління державними фінансами України	<i>Верховна Рада України</i>
	<i>Президент України</i>
	<i>Кабінет Міністрів України</i>
	<i>Верховна Рада України і Рада Міністрів Автономної Республіки Крим</i>
	<i>Органи місцевого самоврядування</i>

Система фінансових органів України

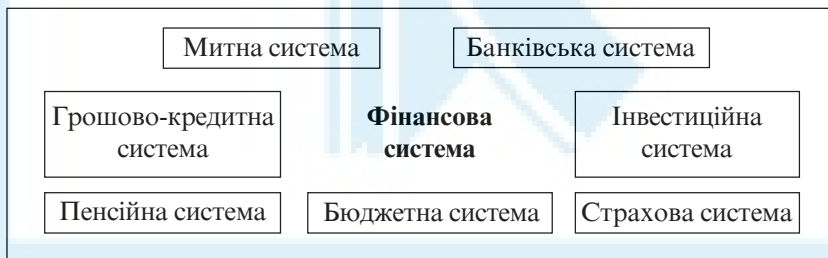

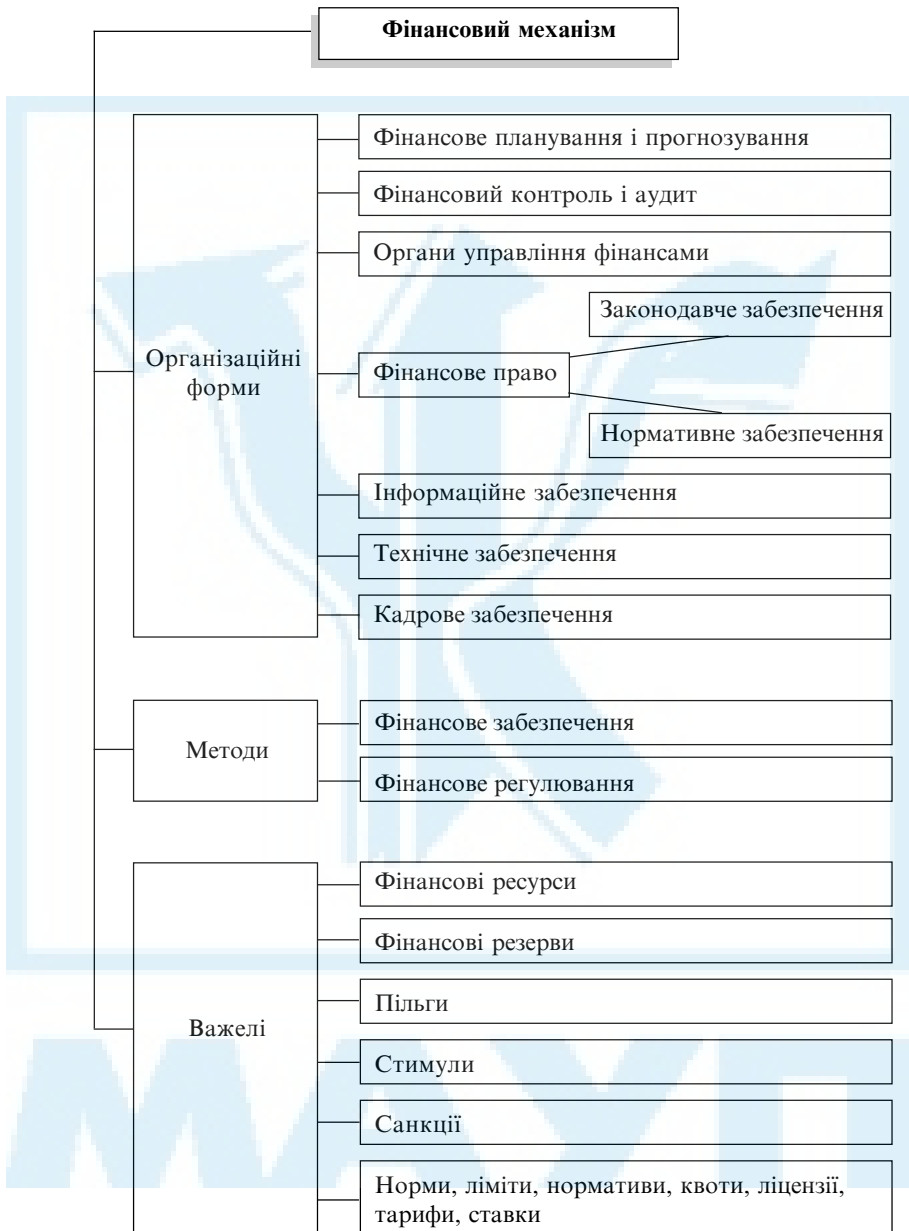
Фінансові інститути — сукупність взаємопов'язаних за формами та методами акумуляції або розподілу коштів однорідних економічних відносин (наприклад, відносин у сфері бюджету, податків, кредиту).

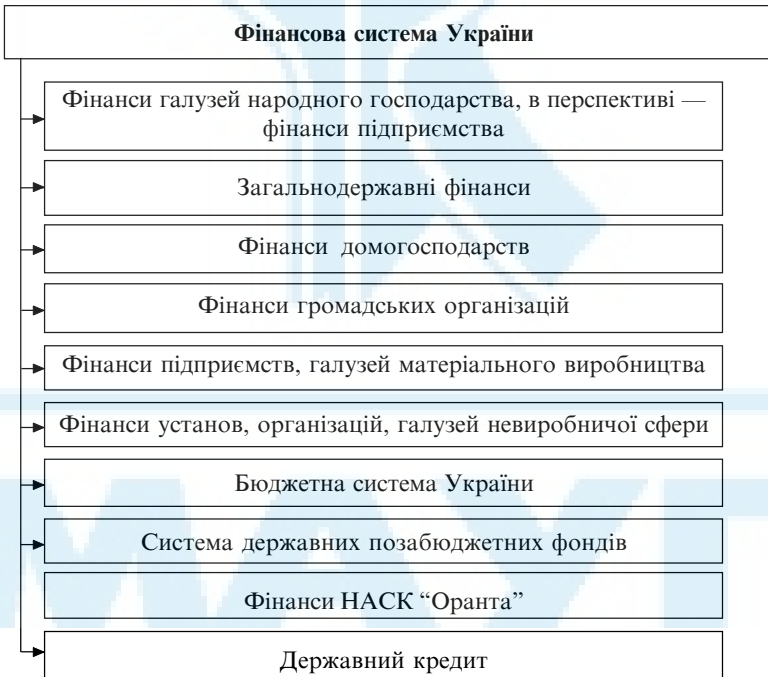
Фінансова система — це сукупність взаємопов'язаних фінансових інститутів.

Фінансовий механізм — це сукупність форм і методів створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення.

Фінансова криза — глибокий розлад фінансової системи держави, спричинений економічними і політичними явищами.

Контрольні питання

1. Що таке фінанси як економічна категорія?
2. Функції фінансів.
3. Дати визначення поняття фінансової діяльності держави.
4. Відмінність між фінансами та грошима.
5. Чим відрізняються приватні фінанси від державних?
6. Що розуміють під централізованими та децентралізованими фінансами?
7. Якими методами здійснюється фінансова діяльність держави?
8. Що таке фінансова політика?
9. Дати визначення поняття фінансової системи країни.

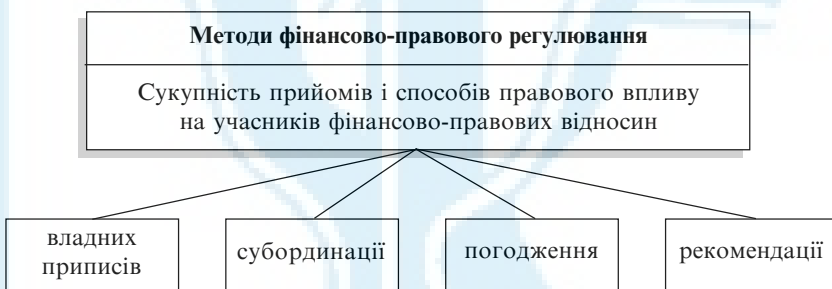
Предмет і система фінансового права

Загальна частина

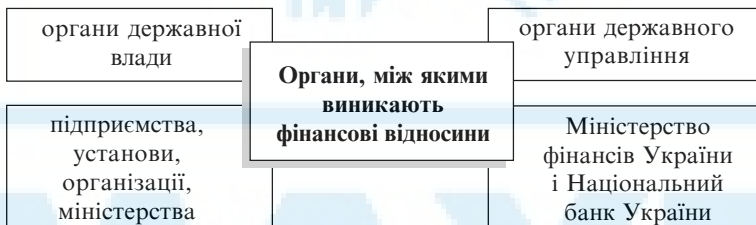
Фінансове право

Особлива частина

Фінансове право — сукупність правових норм, які регулюють відносини в галузі фінансової діяльності.

Предмет фінансового права України — відносини, що виникають при безпосередньому формуванні, розподілі та використанні централізованих і децентралізованих фондів коштів, які є частиною національного доходу країни і необхідні для функціонування держави.

Найважливіші риси відносин предмета фінансового права:

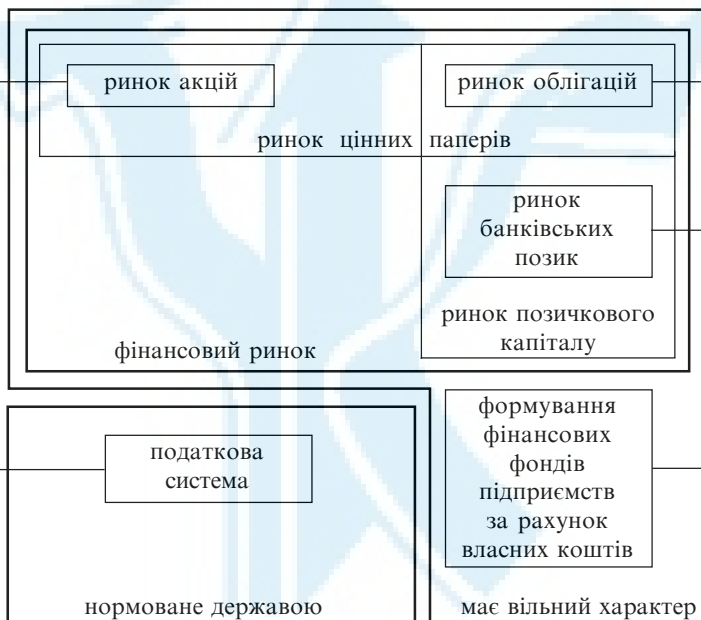
а) складаються у сфері фінансової діяльності держави у процесі розподілу і перерозподілу національного доходу;

б) об'єктом цих відносин завжди є гроші чи грошові зобов'язання, пов'язані з утворенням і використанням фондів грошових ресурсів.

Структура фінансових відносин

Формування фондів коштів,
пов'язане зі зміною
власника грошей

Формування фондів коштів,
не пов'язане зі зміною
власника грошей

Фінансове право	Система правових норм, що регулюють фінансове господарство держави
	Суспільні відносини, що виникають у процесі збирання, розподілу і використання державою коштів, необхідних для реалізації її завдань у певний період розвитку
	Сукупність правових норм, що регулюють відносини в галузі мобілізації, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів з метою забезпечення виконання завдань і функцій держави

Місце фінансового права в системі права

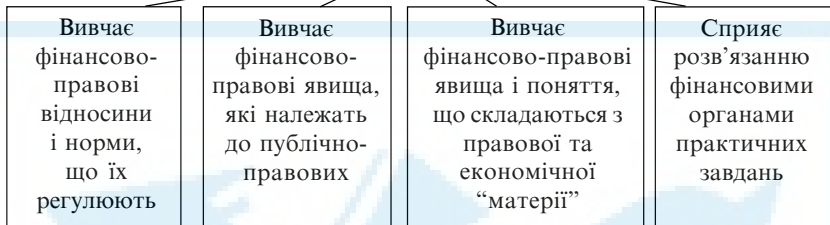
Джерела фінансового права — це правові акти органів законодавчої та виконавчої влади, а також місцевого самоврядування, що містять норми фінансового права:

- Конституція України;
- акти Верховної Ради України;
- укази Президента України;
- постанови Кабінету Міністрів України;
- акти Міністерства фінансів України, Національного банку України;
- акти міністерств, відомств;
- спільні постанови фінансово-кредитних та інших органів, угоди між ними.

Наука фінансового права:

- а) є цілісною системою узагальнених специфічних знань про фінансове право та фінансову діяльність держави і закономірності розвитку цих знань;
- б) вивчає фінансово-правові категорії та фінансово-правові норми, розвиває їх і сприяє вдосконаленню фінансового законодавства через вироблення рекомендацій.

Особливості науки фінансового права

Функції науки фінансового права

Фінансово-правові категорії — це найзагальніші фундаментальні поняття, що відбивають сутність фінансово-правової дійсності й становлять основу науки фінансового права.

Норми права всіх галузей — це обов’язкові правила поведінки загального характеру.

Фінансово-правові норми, з яких складається фінансове право України, регулюють фінансові відносини, визначають права і обов’язки суб’єктів, передбачають відповідальність за невиконання приписів держави. Вони мають *імперативний*, тобто обов’язковий, *характер*, забезпечений примусовою силою держави.

Фінансово-правові норми

Встановлені державою правила поведінки учасників суспільних відносин, що виражені в їх юридичних правах і обов’язках

Встановлені державою та закріплені в нормативних актах правила поведінки сторін щодо збирання, розподілу і використання фондів грошових ресурсів для реалізації цілей та завдань держави

Загальнообов’язкові приписи компетентних державних органів щодо мобілізації, розподілу та використання коштів централізованих і децентралізованих фондів, які виражені в категоричній формі та забезпечені примусовою силою держави

Види фінансово-правових норм

зобов'язуючі

забороняючі

уповноважуючі

Структура фінансово-правових норм

гіпотеза

диспозиція

санкція

Фінансово-правові відносини є одним із видів суспільно-правових відносин, що виникають у сфері фінансової діяльності держави та регулюються фінансово-правовими нормами.

Фінансові правовідносини

матеріальні

процесуальні

Суб'єкти фінансових правовідносин — юридичні особи та громадяни.

Об'єкти фінансово-правових відносин — це фонди грошових ресурсів.

Функції фінансово-правових відносин:

- вказують на коло осіб, на яких у конкретний час поширюється дія фінансово-правової норми;
- закріплюють конкретну поведінку юридичних осіб і громадян у галузі мобілізації, розподілу і використання фондів грошових ресурсів;
- є умовою можливості приведення в дію юридичних засобів забезпечення суб'єктивних прав і правових обов'язків учасників фінансових правовідносин.

Особливості фінансово-правових відносин:

- а) виникають лише у сфері фінансової діяльності держави;
- б) одним із суб'єктів цих відносин є держава, яка бере участь безпосередньо або через уповноважені нею фінансові або кредитні органи, що зумовлює нерівне положення об'єктів правовідносин;

в) об'єктом цих відносин є кошти чи грошові зобов'язання, пов'язані з формуванням, розподілом або використанням фондів грошових ресурсів;

г) виникають, змінюються і припиняються не за волевиявленням сторін, а за законом чи іншим нормативним актом.

За *матеріальним змістом* фінансово-правові відносини поділяються на такі:

- бюджетні;
- податкові;
- у галузі страхування;
- у галузі кредитування;
- у сфері регулювання грошового обігу та валютного законодавства.

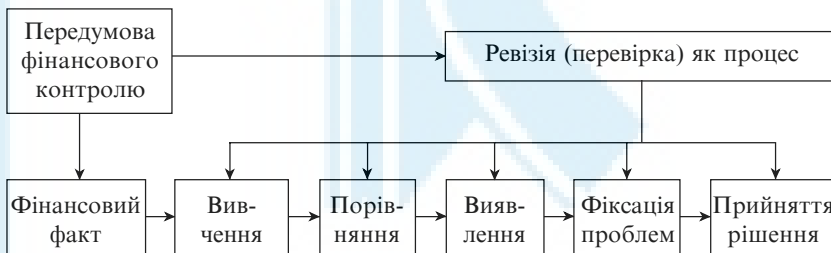
Контрольні питання

1. Предмет фінансового права.
2. Які групи відносин становлять предмет фінансового права?
3. Дати визначення поняття фінансового права.
4. Які методи правового регулювання суспільних відносин використовуються у фінансовому праві?
5. Які особливості відрізняють фінансове право від інших галузей права?
6. З якими галузями права тісно межує фінансове право?
7. Особливості науки фінансового права.
8. Що розуміють під системою фінансового права?
9. Дати визначення поняття фінансово-правової норми.
10. Особливості фінансово-правових норм.
11. Дати визначення поняття фінансово-правових відносин.
12. Види фінансових правовідносин.

Правові основи фінансового контролю

Фінансовий контроль	Засіб забезпечення законності та фінансової дисципліни, запобігання правопорушенням
	Обстеження фактичного стану показників фінансової діяльності суб'єктів фінансових правовідносин порівняно із заданими показниками
	Діяльність державних органів і недержавних організацій щодо забезпечення законності, фінансової дисципліни при мобілізації, розподілі та використанні коштів і матеріальних цінностей

Сутність фінансового контролю як поняття

Фінансова дисципліна передбачає чітке дотримання встановлених розпоряджень (наказів) щодо мобілізації, розподілу і використання коштів держави, суб'єктів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, установ.

Основні *завдання* фінансового контролю:

- перевірка виконання фінансових зобов'язань перед державою всіма суб'єктами фінансових правовідносин;
- перевірка правильності використання підприємствами, установами та організаціями грошових ресурсів, що є в їх розпорядженні;

- перевірка дотримання правил здійснення фінансових операцій, розрахунків і збереження коштів підприємствами, організаціями та установами;
- попередження і усунення виявлених порушень фінансової дисципліни;
- виявлення внутрішніх резервів виробництва.

Об'єкти фінансового контролю — господарські операції, які здійснюються з використанням коштів на цілі економічного та соціального розвитку.

Об'єкти фінансового контролю — це кошти, матеріальні, трудові та інші ресурси країни.

Методи, суб'єкти і форми фінансового контролю

Метод фінансового контролю	Суб'єкти фінансового контролю	Сфери фінансової діяльності, що підлягають фінансовому контролю	Форми проведення фінансового контролю
ревізія перевірка інспекція обстеження спостереження	Президент органи законодавчої влади і місцевого самоврядування виконавчі органи влади фінансово-кредитні органи відомства аудиторські фірми	бюджетний податковий валютний кредитний інвестиційний страховий контроль за грошовою масою	попередній поточний наступний обов'язковий ініціативний

Попередній фінансовий контроль здійснюється на стадії складання, розгляду і затвердження бюджетів, фінансових планів і кошторисів витрат і має на меті перевірку обґрунтованості розрахунків і пошук шляхів їх ефективнішого використання.

Поточний фінансовий контроль здійснюється в ході виконання прогнозованих і планових передбачень з метою раціональнішого використання фінансових ресурсів.

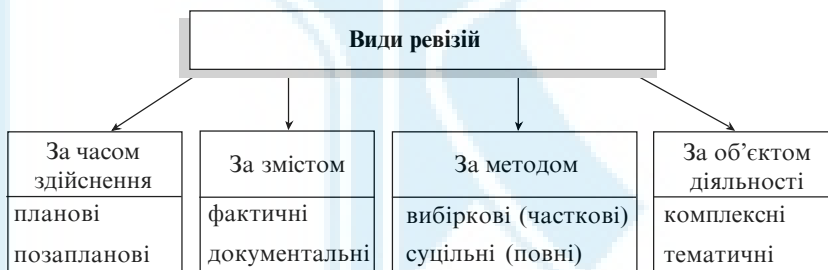
Наступний фінансовий контроль здійснюється під час розгляду бухгалтерської та статистичної звітності з метою оцінювання досягнутого і вироблення стратегії на майбутнє.

Методи фінансового контролю — це засоби, прийоми і способи його здійснення, які вибирають залежно від сукупності факторів у кожному конкретному випадку (суб'єкта та об'єкта контролю, мети і завдань, що стоять перед суб'єктом контролю, підстав виникнення контрольних правовідносин та інших обставин).

Ревізія:

- метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації; дотриманням законодавства з фінансових питань; достовірністю обліку і звітності;
- засіб документального викриття недостач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань.

За наслідками ревізії складається *акт*.

Фактична ревізія — перевірка всієї фінансової діяльності об'єкта.

Документальна ревізія — перевірка окремих фінансових документів (платіжних відомостей, ордерів, чеків, рахунків, звітів тощо).

Вибіркова ревізія — перевірка фінансової діяльності об'єкта за певний проміжок часу.

Суцільна ревізія — перевірка фінансової діяльності об'єкта за весь період його існування.

Комплексна ревізія — одночасна перевірка фінансової діяльності об'єкта в різних сферах ревізорами кількох органів.

Тематична ревізія — обстеження будь-якої сфери фінансової діяльності об'єкта (наприклад, правильності сплати податків).

Перевірка — обстеження і вивчення окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації або їх підрозділів. Наслідки перевірки оформлюються *довідкою* чи *довідковою запискою*.

Інспекція — перевірка стану фінансів підприємств на місцях.

Обстеження — перевірка об'єкта за приписом законодавчих або виконавчих органів з метою виявлення порушень фінансової дисципліни.

Спостереження — загальне ознайомлення зі станом фінансової діяльності бюджетної установи, підприємства, відомства.

Методи фінансового контролю конкретизуються в *методиках*, тобто в правилах (технології) здійснення контролю різними суб'єктами відповідних об'єктів, що розроблені з урахуванням форм власності, організаційної структури, територіального аспекту та ін.

Для фінансового контролю важливим є використання методів:

- інвентаризації матеріальних цінностей і наявності грошових коштів;
- зустрічних перевірок;
- рахункових перевірок бухгалтерських звітів і балансів.

Метод інвентаризації матеріальних цінностей і наявності грошових ресурсів використовується для перевірки відповідності даних грошового обліку фактичній наявності грошових і матеріальних цінностей, якою передбачається в разі виявлення розбіжностей вжиття заходів для усунення похибок.

За результатами інвентаризації складається *акт*.

Акт відбиває результати інвентаризації фактичної наявності коштів (готівки, поштових марок та ін.) в касі підприємства (організації).

Комісія перевіряє наявність коштів, перераховуючи гроші, що є в касі, цінні папери, чекові книжки та ін. Складений у двох примірниках акт підписують члени інвентаризаційної комісії та матеріально відповідальна особа.

Один примірник акта передається до бухгалтерії підприємства (організації), другий залишається у матеріально відповідальній особі.

До початку інвентаризації від кожної матеріально відповідальної особи або групи осіб, які відповідають за збереження коштів, береться розписка.

У разі зміни матеріально відповідальних осіб акт складається у трьох примірниках (для матеріально відповідальної особи, яка здала цінності, матеріально відповідальної особи, яка прийняла цінності, і бухгалтерії).

Форма акта інвентаризації наявності коштів

підприємство

Акт № _____
інвентаризації наявності коштів
“ _____ ” _____ 200__ р.

що знаходяться _____

Розписка

Цим засвідчую, що до початку проведення інвентаризації всі видаткові та прибуткові документи на кошти здано до бухгалтерії і всі кошти, що надійшли під мою відповідальність, оприбутковано, а ті, що вибули, списано за видатками.

Матеріально відповідальна особа _____
посада підпис прізвище, ім'я, по батькові

На підставі наказу (розпорядження) від “ _____ ” _____ 200__ р. № _____
проведено інвентаризацію коштів станом на “ _____ ” _____ 200__ р.

Під час інвентаризації встановлено такий обсяг цінностей:

- 1) готівки _____ грн. _____ коп.
- 2) _____ грн. _____ коп.
- 3) _____ грн. _____ коп.
- 4) _____ грн. _____ коп.

Підсумок фактичної наявності _____ грн. _____ коп.

словами

За обліковими даними _____ грн. _____ коп.

Підсумки інвентаризації: надлишок _____ нестача _____

Голова комісії _____

посада підпис прізвище, ім'я, по батькові

Члени комісії

посада підпис прізвище, ім'я, по батькові

Підтверджую, що перелічені в акті кошти перебувають на моєму відповідальному зберіганні.

Матеріально відповідальна особа
“ _____ ” _____ 200__ р.

Пояснення причин надлишків або нестач _____

Матеріально відповідальна особа _____
Рішення керівника підприємства _____

“ ____ ” _____ 200__ р.

Порядок ведення касових операцій у національній валюті в Україні (zareєстровано в Мін'юсті України 15 березня 2001р. за №237/5428):

- I. Загальні положення.
- II. Порядок організації готівкових розрахунків.
- III. Порядок оформлення касових операцій.
- IV. Порядок ведення касової книги та обов'язки касира.
- V. Організація проведення перевірок.

Органи та організація фінансового контролю

Державний фінансовий контроль призначений для розв'язання складних і різноманітних завдань у різних напрямках господарювання на різних рівнях управління.

Загальнодержавний фінансовий контроль здійснюється на рівні центральних органів державного управління.

Відомчий фінансовий контроль передбачає контроль міністерств та інших органів державного управління за діяльністю підвідомчих підприємств, установ, організацій. Такий контроль здійснюють самостійні структурні контрольно-ревізійні підрозділи (групи, відділи, управ-

Загальнодержавний фінансовий контроль

ління) міністерств і відомств, підпорядковані безпосередньо керівникам цих органів.

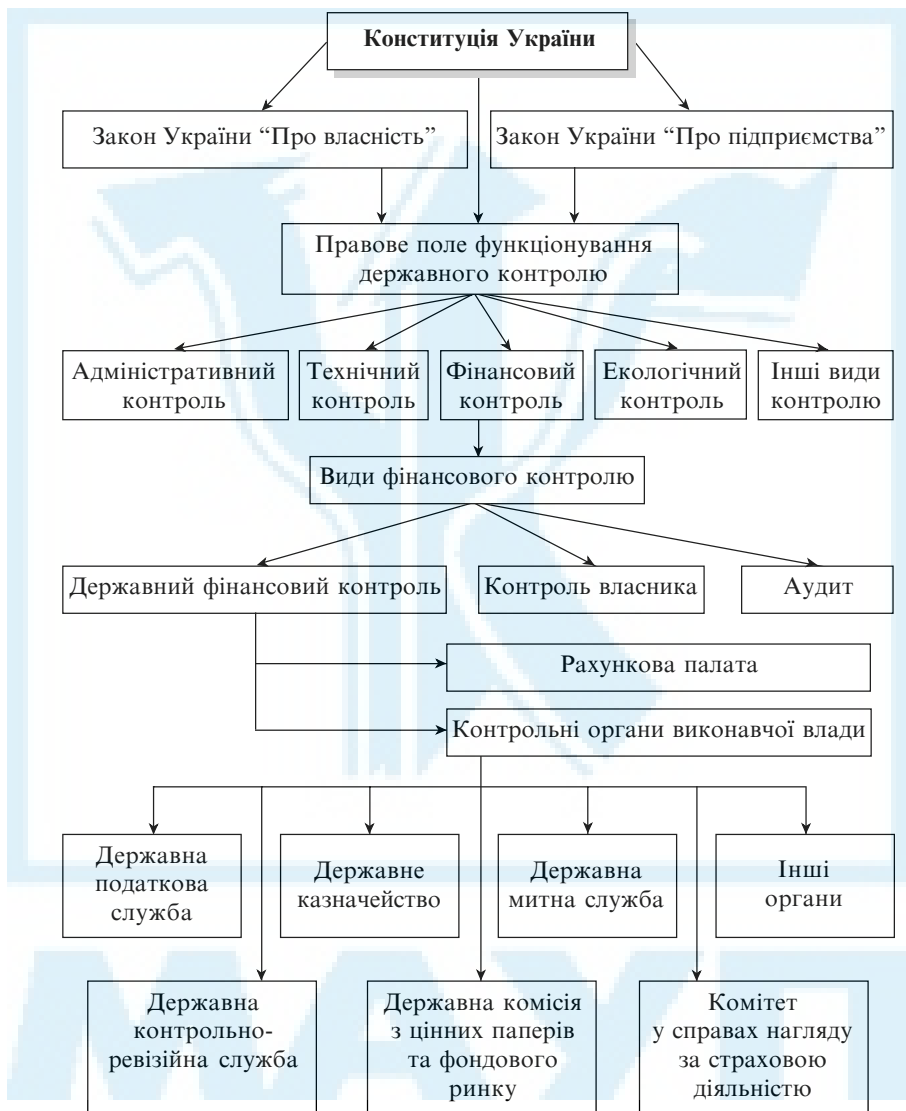
Держава пробірна палата України здійснює контроль за випробуванням, використанням, виробництвом, обігом, обліком і зберіганням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, виконанням операцій з цими цінностями.

Основні завдання відомчого фінансового контролю:

- контроль за виконанням державних завдань;
- контроль за економним витрачанням матеріальних і фінансових ресурсів;
- контроль за зберіганням державної власності;
- контроль за правильністю ведення бухгалтерського обліку;
- боротьба з приписками, безгосподарністю, марнотратством і надмірностями.

Фінансовий контроль органів місцевого самоврядування здійснюють органи представницької та виконавчої влади місцевих рад народних депутатів через відповідні комісії цих рад і місцеві фінансові органи. Об'єктом фінансового контролю є місцеві бюджети, позабюджетні фонди, господарсько-фінансова діяльність підприємств і організацій комунальної власності.

Модель лінійного зв'язку між органами державного фінансового контролю

Порівняння найважливіших функцій основних суб'єктів державного фінансового контролю

Суб'єкт контролю	Підпорядкованість	Найважливіші функції
Рахункова палата	ВРУ	Контроль за використанням коштів держбюджету
Державна податкова адміністрація	Президенту	1. Облік платників податків та інших обов'язкових платежів до бюджетів і держфондів
		2. Контроль за правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати податків та інших обов'язкових платежів
		3. Контроль за достовірністю податкового обліку і звітності
Державна контрольно-ревізійна служба	Мінфіну	1. Контроль за витрачанням бюджетних коштів усіх рівнів і коштів позабюджетних фондів
		2. Контроль за збереженням держмайна у бюджетних установах
		3. Контроль за достовірністю бухгалтерського обліку і звітності в бюджетних установах
Державне казначейство	Мінфіну	1. Контроль за організацією виконання державного бюджету
		2. Управління коштами державного бюджету та коштами державних позабюджетних фондів
		3. Ведення обліку касового виконання державного бюджету
Антимонопольний комітет	КМУ	1. Здійснення контролю за дотриманням антимонопольного законодавства
		2. Захист законних інтересів підприємств і споживачів шляхом вживання заходів щодо припинення порушень антимонопольного законодавства
Управління Пенсійного фонду	КМУ	1. Збирання і акумуляція внесків для пенсійного забезпечення і допомог
		2. Забезпечення фінансування витрат Пенсійного фонду
		3. Контроль за своєчасним і повним надходженням страхових внесків до Пенсійного фонду
Державна інспекція з контролю за цінами	КМУ	Контроль за дотриманням порядку затвердження і застосування цін і тарифів у всіх галузях народного господарства

Система внутрішньогосподарського (аудиторського) контролю — політика і діяльність підприємства, спрямовані на попередження, виявлення і виправлення помилок та викривленої інформації, які можуть бути у фінансових звітах.

Аудит — вид фінансового контролю, що полягає в перевірці публічної бухгалтерської звітності, обліку первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою встановлення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та нормативам. Аудит здійснюють незалежні особи (аудитори) та аудиторські фірми, уповноважені суб'єктами господарювання на його проведення.

Аудит може здійснюватись на добровільних засадах (з власної ініціативи) і примусово (обов'язковий аудит; перелік підприємств, які обов'язково повинні здійснювати аудит, визначається законодавством).

Основоположні концепції аудиторського контролю

Обов'язковий аудит. Згідно із Законом України “Про аудиторську діяльність” здійснення аудиту є обов'язковим:

- 1) для підтвердження достовірності та повноти річного балансу і звітності комерційних банків, фондів, бірж, компаній, підприємств, кооперативів, товариств та інших суб'єктів господарювання незалежно від форм власності та виду діяльності, звітність яких офіційно оприлюднюється, за винятком установ та організацій, що утримуються за рахунок державного бюджету і не займаються підприємницькою діяльністю.

Основні завдання аудиторського контролю

Складові аудиторського контролю

Контрольне середовище	Облікова система	Контрольні моменти
<p>Політика і методи управління. Організаційна структура підприємства Діяльність ради директорів та аудиторського комітету Методи розподілу повноважень і відповідальності</p> <p>Управлінські методи контролю. Внутрішній контроль Внутрішній аудит. Кадрова політика і практика. Зовнішній вплив</p>	<p>Визначення, класифікація, реєстрація і накопичення даних про здійснені господарські операції Складання звітності</p> <p>Контроль даних про здійснені господарські операції</p>	<p>Компетентність персоналу. Адекватний розподіл обов'язків</p> <p>Наявність ефективних процедур санкціонування</p> <p>Документація і системні бухгалтерські записи (документообіг, план рахунків, спеціальні методичні рекомендації)</p> <p>Контроль активів і облікових записів</p> <p>Нагляд. Незалежні контрольні процедури</p>

Обов'язкова аудиторська перевірка річного балансу і звітності суб'єктів господарювання з господарським оборотом, що не перевищує двісті п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, здійснюється один раз на три роки;

- 2) для перевірки фінансового стану засновників комерційних банків, підприємств з іноземними інвестиціями, акціонерних товариств, холдингових компаній, інвестиційних фондів, довірчих товариств та інших фінансових посередників;
- 3) для емітентів цінних паперів;
- 4) для державних підприємств при здаванні в оренду майнових комплексів, приватизації, корпоратизації та інших змінах форми власності;
- 5) для порушення питання про визнання суб'єкта господарювання неплатоспроможним або банкрутом.

Види, зміст і результати роботи аудиторів

Вид роботи	Зміст роботи	Результати роботи
1	2	3
<p>Аудит обов'язковий (проведення вимагається законодавством), аудит добровільний (проводиться з власної ініціативи)</p>	<p>Перевірка відповідності фінансової звітності нормам, які регламентують порядок підготовки і подання фінансових звітів. Перелік питань такої перевірки може бути регламентований державними органами</p>	<p>Аудиторський висновок — сформульований висновок аудитора про ступінь відповідності фінансової звітності нормам, які регламентують порядок підготовки і подання фінансових звітів. Аудиторський висновок може оприлюднюватися. Звіт аудитора — обґрунтування аудитором аудиторського висновку із зазначенням конкретних порушень і відхилень. Це внутрішній документ, що не повинен надаватися зовнішнім користувачам</p>
<p>Оглядова перевірка (на практиці замовляється дуже рідко)</p>	<p>Неглибока перевірка обліку і звітності для виявлення відхилень від вимог законодавства</p>	<p>Висновок аудитора про те, що інформацію, отриману на підставі прийнятої облікової політики, неправильно показано в звітності</p>
<p>Операційні (тематичні) перевірки бухгалтерського і податкового обліку</p>	<p>Перевірка окремих сфер облікової діяльності підприємства, наприклад правильності нарахування, сплати і звітування з ПДВ, відповідності законодавству операцій з підзвітними особами</p>	<p>Звіт аудитора про виконані роботи (внутрішній документ). У звіті підтверджується відповідність законодавству сфер облікової діяльності, стосовно яких велася перевірка, або вказуються розбіжності з вимогами законодавства, надаються рекомендації щодо їх виправлення</p>
<p>Компіляція (трансформація бухгалтерського обліку)</p>	<p>Деталізація і групування облікової інформації з метою її відображення в звітності відповідно до стандартів обліку і звітування іншої країни</p>	<p>Звіти, в яких інформацію представлено відповідно до стандартів обліку і звітування іншої країни. Аналітична інформація (таблиці) про трансформацію звітності</p>

1	2	3
Ведення обліку підприємства	Ресстрація господарських фактів у реєстрах бухгалтерського і податкового обліку, розрахунок податків, складання і подання звітності	Ресстри бухгалтерського і податкового обліку, своєчасна і повна сплата податків, складені бухгалтерські і податкові звіти
Відновлення обліку	Ресстрація господарських операцій попередніх періодів у реєстрах бухгалтерського обліку, складання звітів попередніх періодів, розрахунок сум несплачених податків	Ресстри бухгалтерського і податкового обліку, розрахунок податків, надання рекомендацій у разі виявлення недоплачених або переплачених сум, складені бухгалтерські та податкові звіти
Виправлення помилок	Виправлення працівниками аудиторської фірми знайдених помилок і відхилень від вимог законодавства в обліку і звітності	Облік і звітність без помилок, правильно розраховані податки, рекомендації щодо сум доплати і повернення переплачених сум податків у разі наявності помилок
Автоматизація обліку	Дослідження системи обліку підприємства, розробка рекомендацій щодо ведення обліку з використанням обчислювальної техніки (комп'ютерів) і спеціальних програм, допомога у впровадженні цих рекомендацій	Письмово оформлені рекомендації щодо ведення обліку підприємства з використанням комп'ютера, впроваджена комп'ютерна програма ведення обліку
Планування	Розробка планів для стратегічного розвитку підприємства, отримання кредитів, інвестицій, досягнення поточних цілей підприємця тощо	Бізнес-плани, бюджети різних рівнів, інвестиційні плани тощо
Аналіз	Проведення різних видів економічного аналізу, розробка рекомендацій на їх основі	Опис економічного стану і діяльності підприємства, причин ситуації, що склалася, рекомендації щодо досягнення цілей підприємства (розроблені на основі проведеного аналізу)
Надання консультацій	Обгрунтовані відповіді на запитання спеціалістів підприємства щодо економічної та правової діяльності підприємства	Обгрунтовані відповіді на запитання працівників підприємства, надання рекомендацій

Суб'єкти обов'язкового аудиту й отримувачі аудиторського висновку

Суб'єкти господарювання, які підлягають обов'язковому аудиту	Установи — отримувачі аудиторського висновку
Відкриті акціонерні товариства та підприємства — емітенти облігацій	Територіальне управління Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Аудиторський висновок подається до 30 квітня року, наступного за звітним
Банки, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, інші небанківські фінансові установи, які здійснюють залучення коштів громадян або залучення цінних паперів чи торгівлю ними (крім операцій з випуску (емісії) власних корпоративних прав), біржі, страхові компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди	Відповідна податкова інспекція. Аудиторський висновок подається протягом дев'яти місяців року, що настає за звітним (не пізніше як за десять днів після закінчення аудиторської перевірки)
Суб'єкти господарювання, що ліквідуються, за винятком товариств з річним господарським оборотом, що не перевищує двісті п'ятдесят неоподатковуваних мінімумів, та організацій, що повністю утримуються за рахунок бюджету і не займаються підприємницькою діяльністю	Відповідний орган державної реєстрації. Аудиторський висновок подається разом з ліквідаційним балансом
Засновники (крім фізичних осіб) при створенні відкритих акціонерних товариств щодо їх спроможності здійснити відповідні внески до статутного фонду	Відповідний орган державної реєстрації. Аудиторський висновок подається разом з документами про перереєстрацію
Юридичні особи — засновники комерційних банків, частка яких у загальному оголошеному статутному фонді становить не менше п'яти відсотків	Національний банк України. Аудиторський висновок подається разом з пакетом документів, що подають комерційні банки для перевірки правильності формування їх статутних фондів

Добровільний аудит. Здійснюється з ініціативи замовника. Користувачі бухгалтерської звітності мають право замовляти проведення аудиту та інші аудиторські послуги, визначати обсяги та напрями аудиторських перевірок у межах повноважень, наданих законодавством, установчими документами або окремими договорами. Користувачами бухгалтерської звітності можуть бути юридичні та фізичні особи, зацікавлені в наслідках господарської діяльності суб'єктів, в тому числі власники, засновники суб'єкта господарювання, кредитори, інвестори та інші особи, які, відповідно до чинного законодавства, мають право на отримання інформації, що міститься в бухгалтерській звітності.

Аудиторський висновок — офіційний документ, засвідчений підписом і печаткою аудитора (аудиторської фірми), який складається в установленому порядку за наслідками здійснення аудиту і містить висновки щодо достовірності звітності, повноти і відповідності чинному законодавству та нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності.

Контрольні питання

1. Фінансовий контроль та його значення.
2. Форми фінансового контролю.
3. Методи фінансового контролю.
4. Що розуміють під фінансовою дисципліною?
5. Що таке аудит?
6. Основні завдання аудиторського контролю.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Тема 4

Бюджетне право та бюджетний процес

Бюджет	План формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду
	Загальне можливе обчислення майбутніх видатків і очікуваних для їх покриття доходів держави з балансом на бюджетний рік

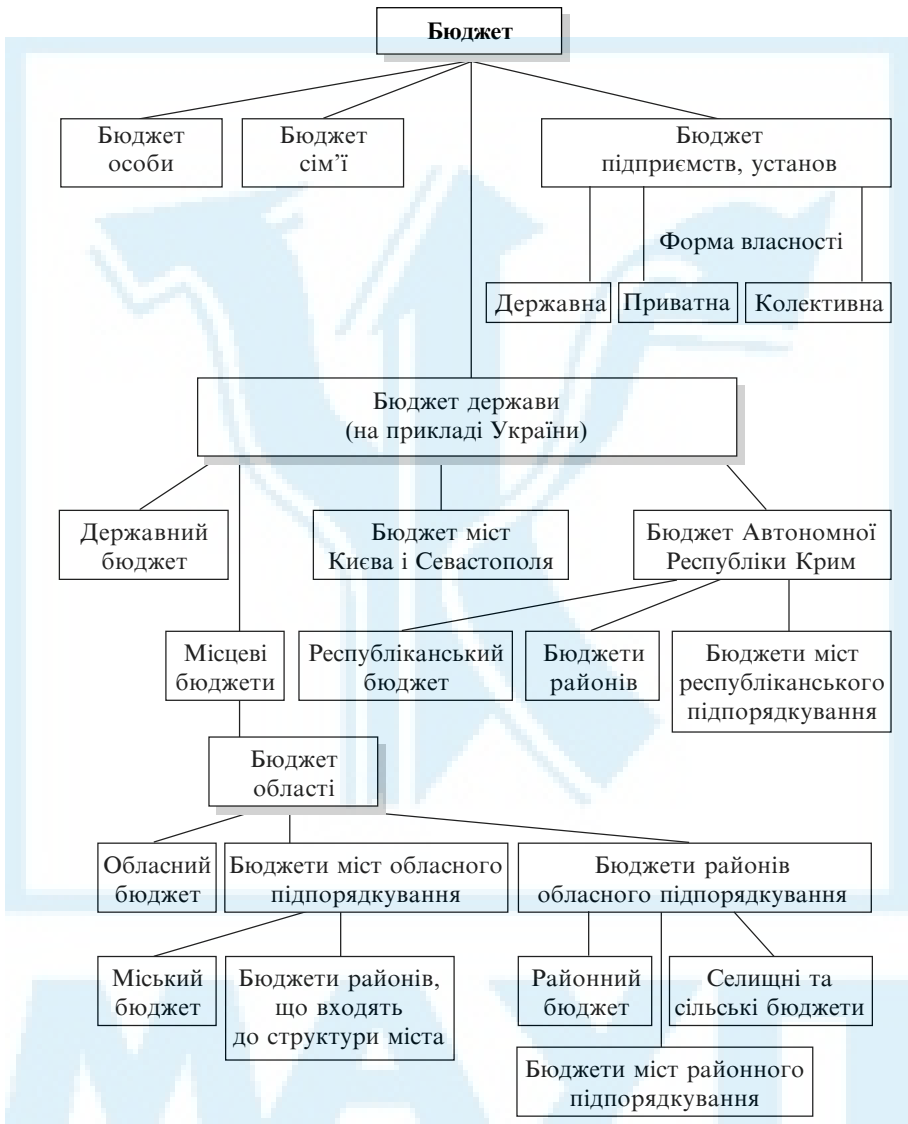
Бюджет як *економічна категорія* — це грошові відносини, що виникають з приводу перерозподілу національного доходу з метою утворення та використання централізованого фонду, призначеного для фінансування економічного розвитку, соціально-культурних заходів, потреб оборони і державного управління.

Бюджет як *правова категорія* — це закріплена законом форма нагромадження та витрачання коштів з метою забезпечення функцій органів державної влади.

Основні *функції бюджету*:

- перерозподіл національного доходу та внутрішнього валового продукту;
- державне регулювання та стимулювання економіки;
- фінансове забезпечення соціальної політики;
- контроль за утворенням і використанням централізованого фонду грошових ресурсів.

Структурна схема складових терміна “бюджет”

Склад бюджетного законодавства

1. Нормативно-правовими актами, що регулюють бюджетні відносини в Україні, є:

- 1) Конституція України;
- 2) цей Кодекс;
- 3) закон про Державний бюджет України;
- 4) інші закони, що регулюють бюджетні правовідносини, передбачені статтею 1 цього Кодексу;
- 5) нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, прийняті на підставі і на виконання цього Кодексу та інших законів України, передбачених пунктами 3 та 4 частини першої цієї статті;
- 6) нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, прийняті на підставі і на виконання цього Кодексу, інших законів України та нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, передбачених пунктами 3, 4 та 5 частини першої цієї статті;
- 7) рішення органів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

Складові частини бюджету

I. Загальний фонд:

- 1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду;
- 2) всі видатки бюджету за рахунок надходжень до загального фонду бюджету;
- 3) фінансування загального фонду бюджету.

II. Спеціальний фонд:

- 1) бюджетні призначення на видатки за рахунок конкретно визначених джерел надходжень;
- 2) гранти або дарунки (у вартісному обрахунку), одержані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету;
- 3) різниця між доходами і видатками спеціального фонду бюджету.

Державний бюджет України — централізований фонд фінансових ресурсів держави, який використовується для виконання покладених на неї функцій, передбачених Конституцією України.

Принципи бюджетної системи України

- 1) єдність;
- 2) збалансованість;
- 3) самостійність;
- 4) повнота;
- 5) обґрунтованість;
- 6) ефективність;
- 7) субсидіарність;
- 8) цільове використання бюджетних коштів;
- 9) справедливість і неупередженість;
- 10) публічність та прозорість;
- 11) відповідальність учасників бюджетного процесу.

Бюджетна система України — сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

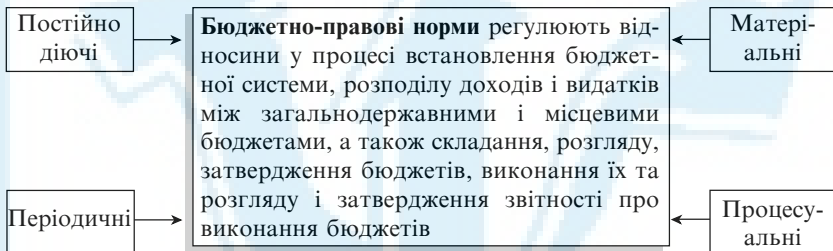
Структура бюджетної системи України

1. Бюджетна система України складається з державного бюджету та місцевих бюджетів.
2. Бюджетами місцевого самоврядування визнаються бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань.
3. Місцевими бюджетами визнаються бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування.

Бюджетне право України — сукупність фінансово-правових норм, що регулюють відносини в галузі бюджетної діяльності.

Стаття 74. Референдум не допускається щодо законопроектів з питань ... бюджету ...

Конституція України

Бюджетно-правові відносини — це суспільні відносини в галузі бюджетної діяльності, що регулюються бюджетно-правовими нормами.

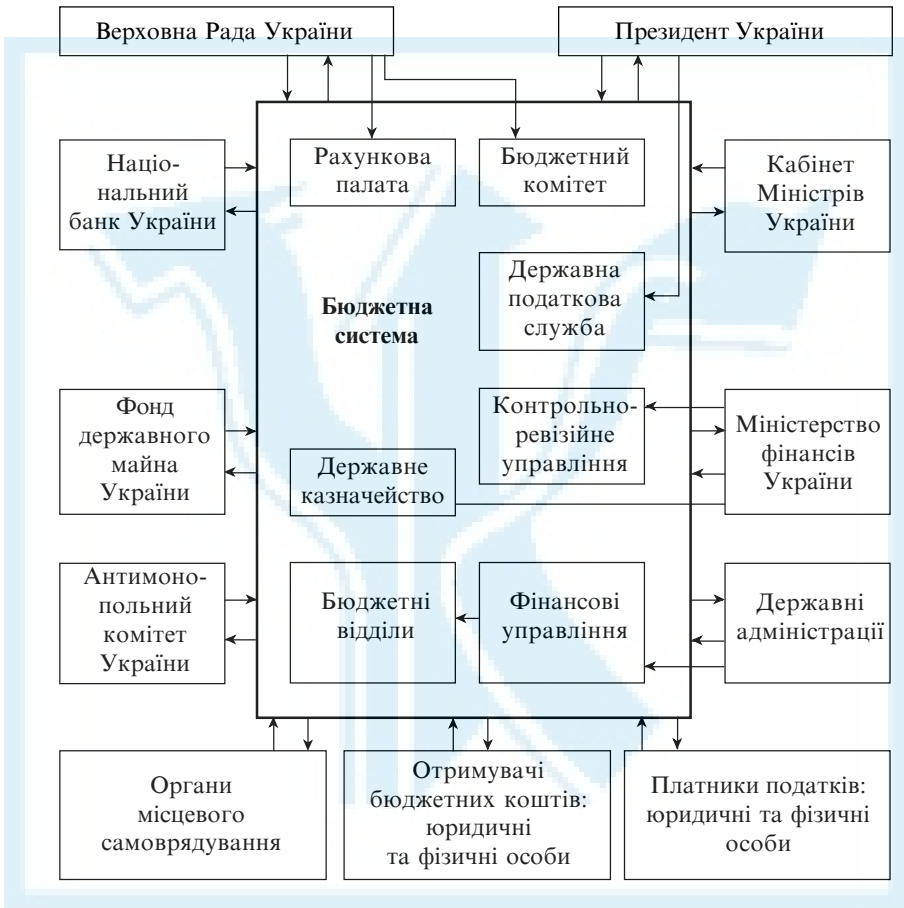
Бюджетна система — заснована на економічних відносинах, урегульованих правовими нормами, сукупність видів бюджетів, що існують на території держави.

Стаття 95. Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Конституція України

Бюджетна система України

Міжбюджетні відносини — це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами.

Механізм міжбюджетних відносин				
Моделі міжбюджетних відносин	Форми міжбюджетних відносин	Методи міжбюджетних відносин	Інструменти міжбюджетних відносин	Інституціонально-правові структури

Зведений бюджет є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу і прогнозування економічного і соціального розвитку держави.

Бюджетна класифікація — єдине систематизоване згрупування доходів, видатків (в тому числі кредитування за вирахуванням погашення) та фінансування бюджету за ознаками економічної сутності, функціональної діяльності, організаційного устрою та іншими ознаками відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна класифікація

- 1) класифікація доходів бюджету;
- 2) класифікація видатків (в тому числі кредитування за вирахуванням погашення) бюджету;
- 3) класифікація фінансування бюджету;
- 4) класифікація боргу.

Класифікація доходів бюджету

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти.

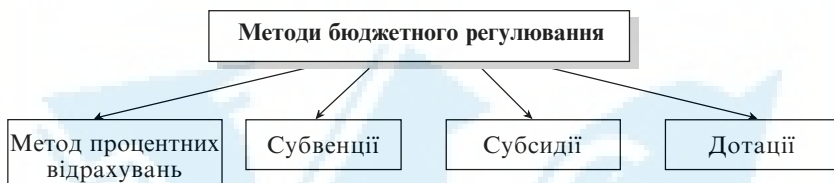
Класифікація видатків бюджету

- 1) функціональна;
- 2) економічна;
- 3) відомча;
- 4) програмна.

Доходи бюджету — усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).

Видатки бюджету — кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Бюджетне регулювання передбачає надання коштів із загальнодержавних доходних джерел, що закріплені за бюджетами вищих рівнів, бюджетам нижчих рівнів з метою збалансування їх на рівні, необхідно-му для виконання планів економічного і соціального розвитку на певній території.

Бюджетний процес — регламентована нормами права діяльність, пов'язана із складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Стадії бюджетного процесу

Стадіями бюджетного процесу визнаються:

- 1) складання проектів бюджетів;
- 2) розгляд та прийняття закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;
- 3) виконання бюджету, в тому числі у разі необхідності внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;
- 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Джерелами фінансування **дефіциту бюджетів** є державні внутрішні та зовнішні запозичення, внутрішні запозичення органів влади Автономної Республіки Крим, внутрішні та зовнішні запозичення органів місцевого самоврядування із дотриманням умов, визначених цим Кодексом.

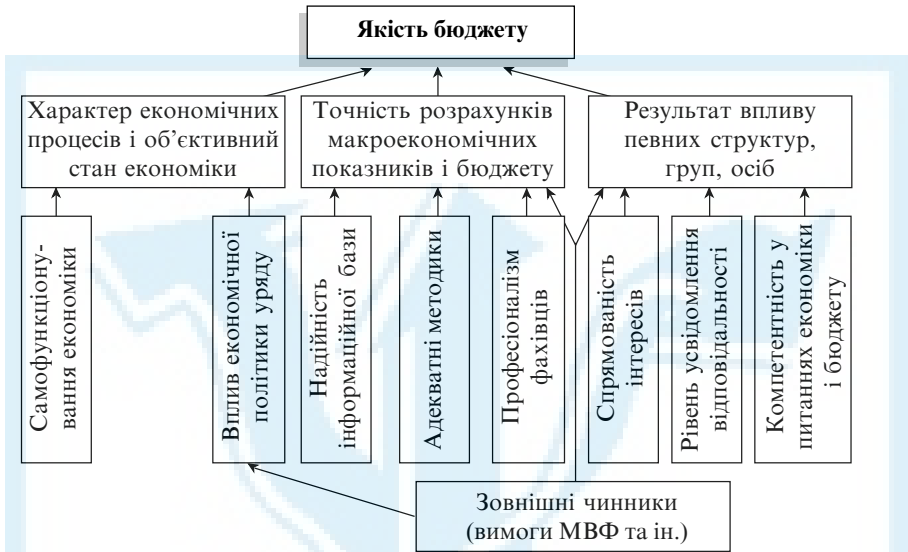
Види цільових фондів:

- бюджетні;
- державні та місцеві позабюджетні.

Головні завдання бюджетної політики України в умовах поглиблення ринкових реформ:

- скоротити непродуктивні витрати бюджету на державні дотації окремим галузям матеріального виробництва;

Сукупність чинників, які визначають якість розробки бюджету

Підготовка і структура бюджету України

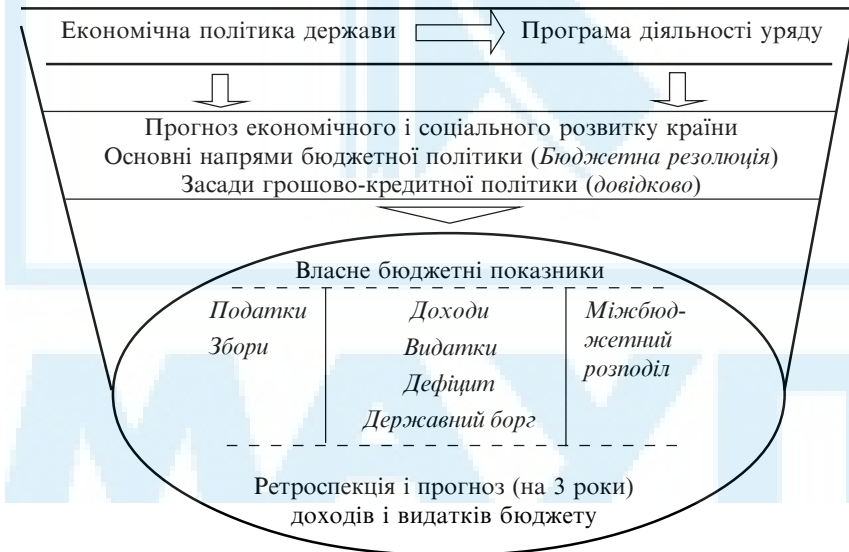
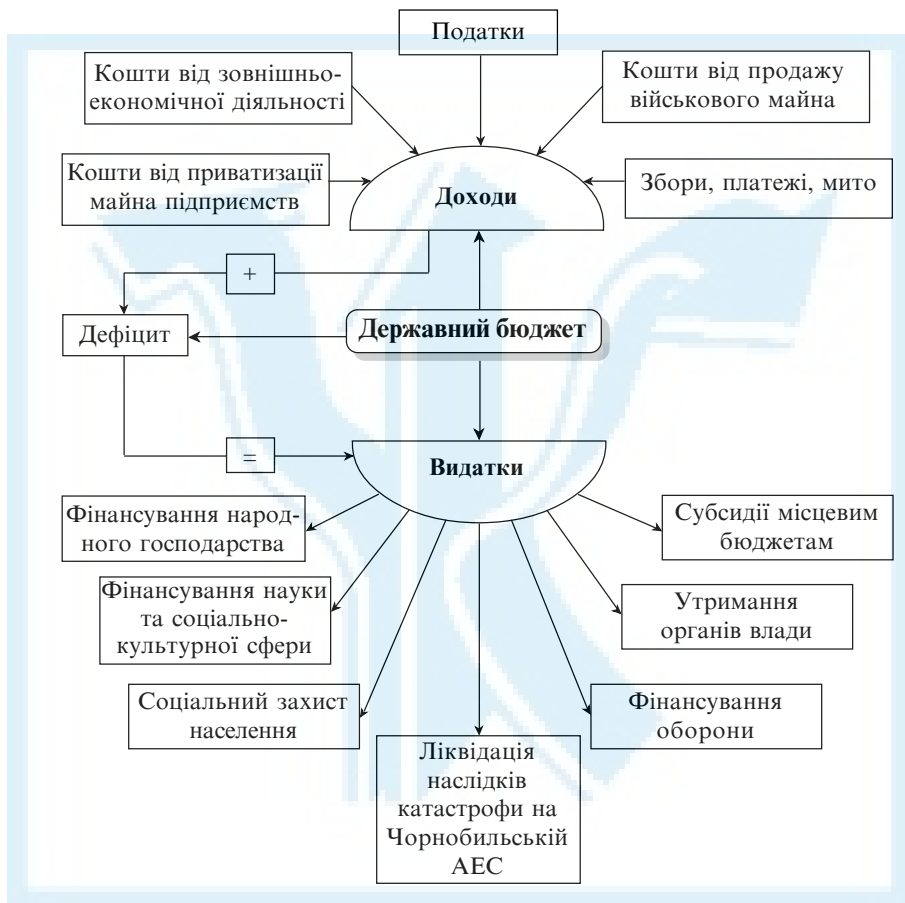

Схема формування та використання Державного бюджету України

- зміцнити дохідну базу бюджету за рахунок удосконалення системи оподаткування і посилення контролю за повнотою сплати податків;
- створити систему дійового фінансового контролю за ефективним і цілеспрямованим використанням державних видатків;
- посилити контроль за розміром державного боргу.

Бюджетна стратегія має визначати основні напрями бюджетної політики України на перспективу, а **бюджетна тактика** — методи її реалізації.

Контрольні питання

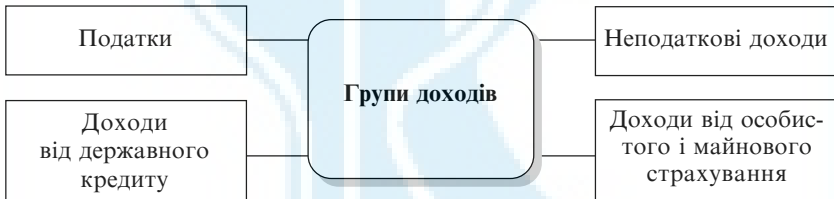
1. Особливості бюджетних відносин як фінансово-правових.
2. Дати визначення поняття бюджетного устрою.
3. Методи бюджетного регулювання.
4. Що таке бюджетний дефіцит?
5. Чим відрізняється бюджетний процес від цивільного та кримінального?
6. Порядок складання проекту бюджету в Україні.
7. Зміст актів про бюджет.
8. Яку роль відіграє державне казначейство у виконанні бюджету?
9. Звітність про виконання бюджету.
10. Класифікація цільових фондів грошових ресурсів.
11. Що таке зведений бюджет?

МАУП

Правове регулювання державних доходів. Податкове право

Державні доходи — грошові відносини щодо збирання і розподілу валового внутрішнього продукту, який використовується державою для здійснення своїх завдань і функцій.

Система доходів державного бюджету — взаємозв'язок сукупності доходів та їх диференціація на окремі групи і види.

Неподаткові доходи — врегульовані нормами права надходження до бюджету та позабюджетних фондів від підприємств і громадян; ці надходження можуть мати обов'язковий або добровільний характер.

Податки	Обов'язкові платежі, що стягуються державою з доходів чи майна юридичних або фізичних осіб
	Нецільові, безвідплатні, безповоротні, безумовні та обов'язкові платежі, що надходять від юридичних і фізичних осіб до бюджету відповідного рівня на підставі актів Верховної Ради або рад місцевого самоврядування
	Форма перерозподілу національного доходу (як економічна категорія)

Характерні *ознаки податків*:

- адресність до бюджету;
- обов'язковість платежу;
- перехід права власності при сплаті податку;
- індивідуальна безоплатність;
- регулярність стягнення.

Податкове право — сукупність фінансово-правових норм, що регулюють податкові відносини між державою і платниками податків.

Податкові правовідносини виникають при сплаті податків підприємствами, де сторони є носіями прав і обов'язків, встановлених законом.

Суб'єкт податку — фізична або юридична особа, на яку, згідно з чинним законодавством, покладено зобов'язання сплачувати податки та інші обов'язкові платежі.

Об'єктом оподаткування є те, що підлягає оподаткуванню (прибуток, майно, додана вартість товарів (робіт, послуг), спеціальне використання природних ресурсів, заробітна плата, доходи громадян та інші об'єкти, визначені законодавчими актами України).

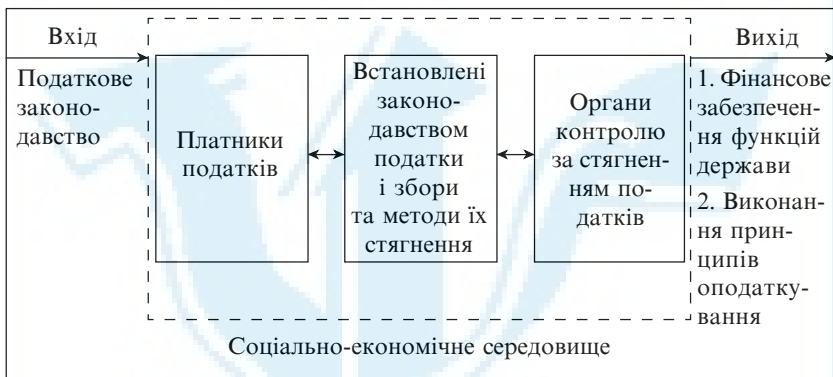
Податкова система	Сукупність податків, зборів, інших платежів і внесків до бюджету і державних цільових фондів, платників податків та органів, які здійснюють контроль за правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю їх сплати у встановленому законом порядку
	Врегульована нормами права сукупність податків, що стягуються на території України, а також форми і методи побудови податкової системи
	Сукупність податків, що встановлені на території держави, методи та принципи побудови податкової системи

Стаття 67. Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Стаття 74. Референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків...

Конституція України

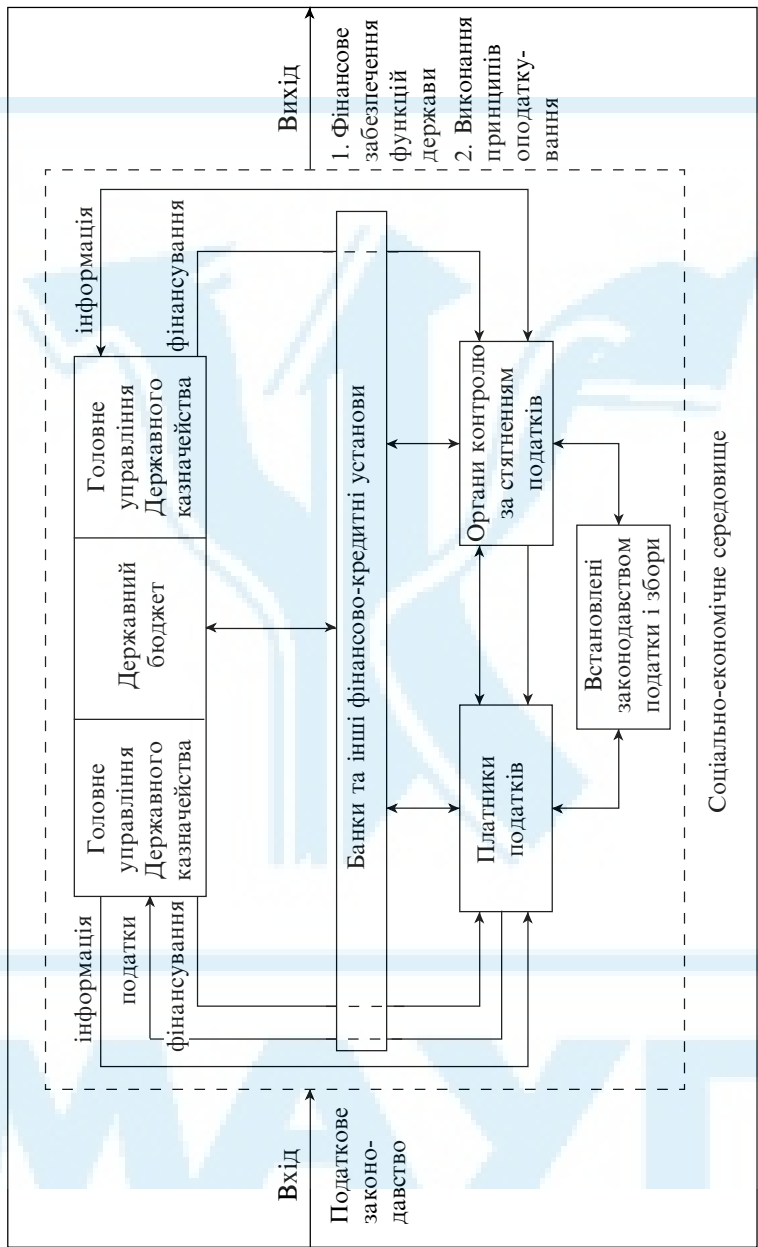
Модель організаційної структури податкової системи

Загальні принципи оподаткування:

- 1) стабільність припускає незмінність основних податкових платежів, правил стягнення податку протягом тривалого часу, а також логічність змін податкового законодавства;
- 2) гнучкість припускає оперативну зміну податкових платежів, способів їх нарахування, системи пільг і санкцій залежно від зміни ситуацій;
- 3) рівновага забезпечує орієнтацію держави на підтримку через податки структурної рівноваги;
- 4) рухомість відбиває зміну податкових платежів при формуванні бази оподаткування чи появі нових форм податків;
- 5) чітка антиінфляційна спрямованість податкового вилучення;
- 6) вигода для платника при внесенні податкових платежів, для контролюючого суб'єкта при вилученні податку, для держави при використанні податкових механізмів;
- 7) рівність забезпечує однаковий обов'язок платників при рівних оціночних умовах і розмірах прибутку;
- 8) стимулювання передбачає формування економічних і правових інтересів при здійсненні певної діяльності та одержанні більших доходів;

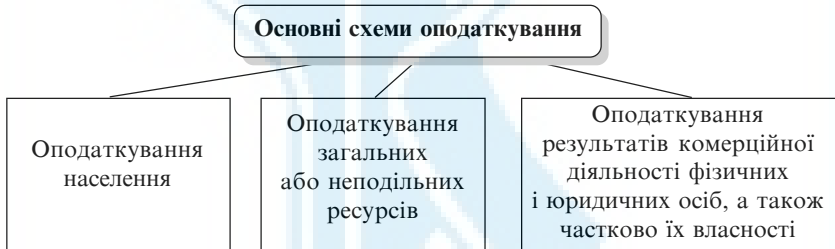
Місце податкової системи в організаційній структурі державних фінансів

- 9) економічність співвідносить видатки, пов'язані зі збиранням податку (витрати апарату, опрацювання документації тощо), і прибуток від збирання податкових надходжень.

Податкова система України у перехідний період має базуватися на таких принципах:

- антициклічність характеру;
- цільове призначення податків;
- погодження податкових ставок;
- рівність і справедливість оподаткування;
- відносна стабільність;
- однозначність тлумачення;
- неприпустимість необґрунтованих пільг;
- автоматична індексація податків і зборів;
- відповідальність платників податків;
- системний підхід;
- кількість податків.

Види податків:

- загальнодержавні податки та інші обов'язкові платежі;
- місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі.

Загальнодержавні податки і збори:

- 1) податок на додану вартість;
- 2) акцизний збір;
- 3) податок на прибуток підприємств;
- 4) податок на доходи фізичних осіб;
- 5) мито;
- 6) державне мито;
- 7) податок на нерухоме майно (нерухомість);
- 8) плата (податок) за землю;
- 9) рентні платежі;

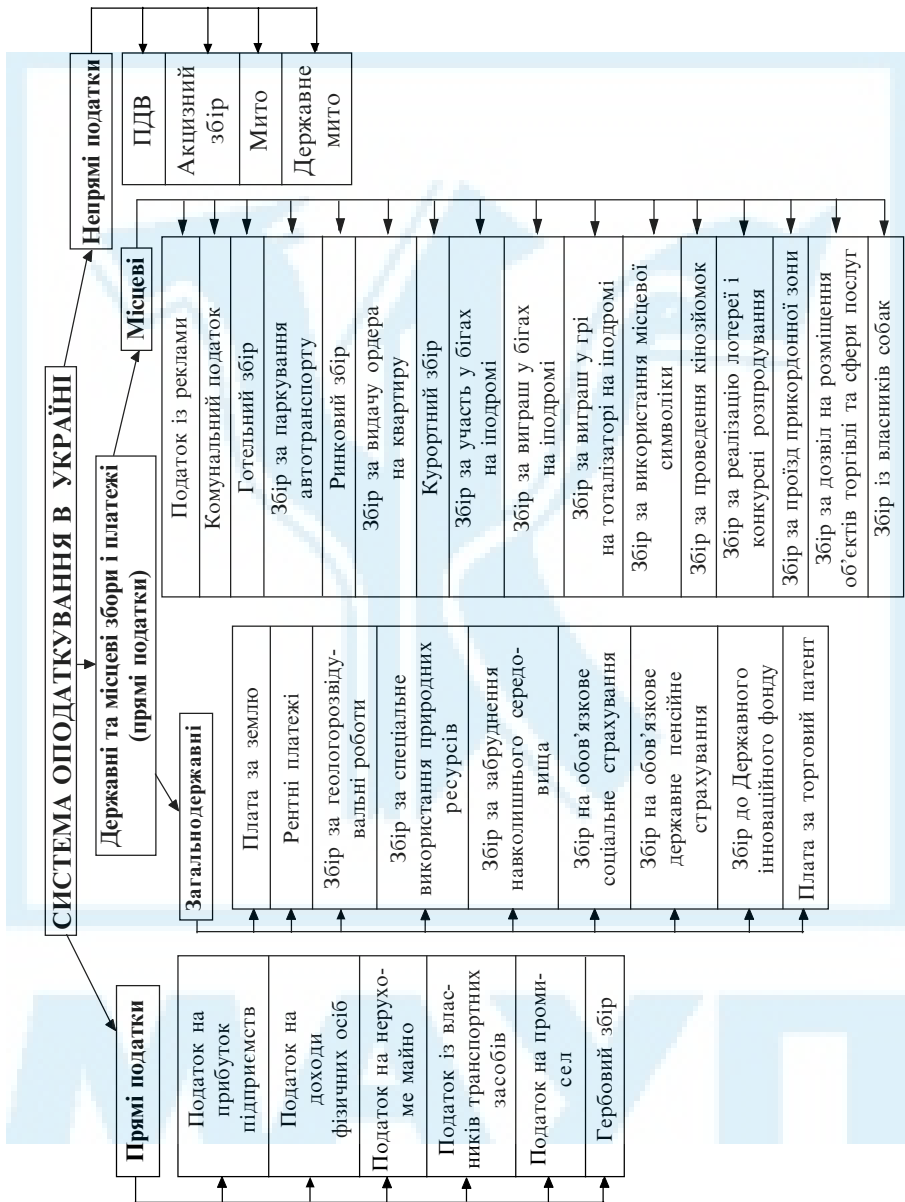
- 10) податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів;
- 11) податок на промисел;
- 12) збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;
- 13) збір за спеціальне використання природних ресурсів;
- 14) збір за забруднення навколишнього природного середовища;
- 15) збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення (Чорнобильський фонд);
- 16) збір на обов'язкове соціальне страхування;
- 17) збір на обов'язкове державне пенсійне страхування (Пенсійний фонд);
- 18) збір до Державного інноваційного фонду;
- 19) плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності;
- 20) відрахування і збір на будівництво, ремонт та утримання автомобільних доріг.

Місцеві податки:

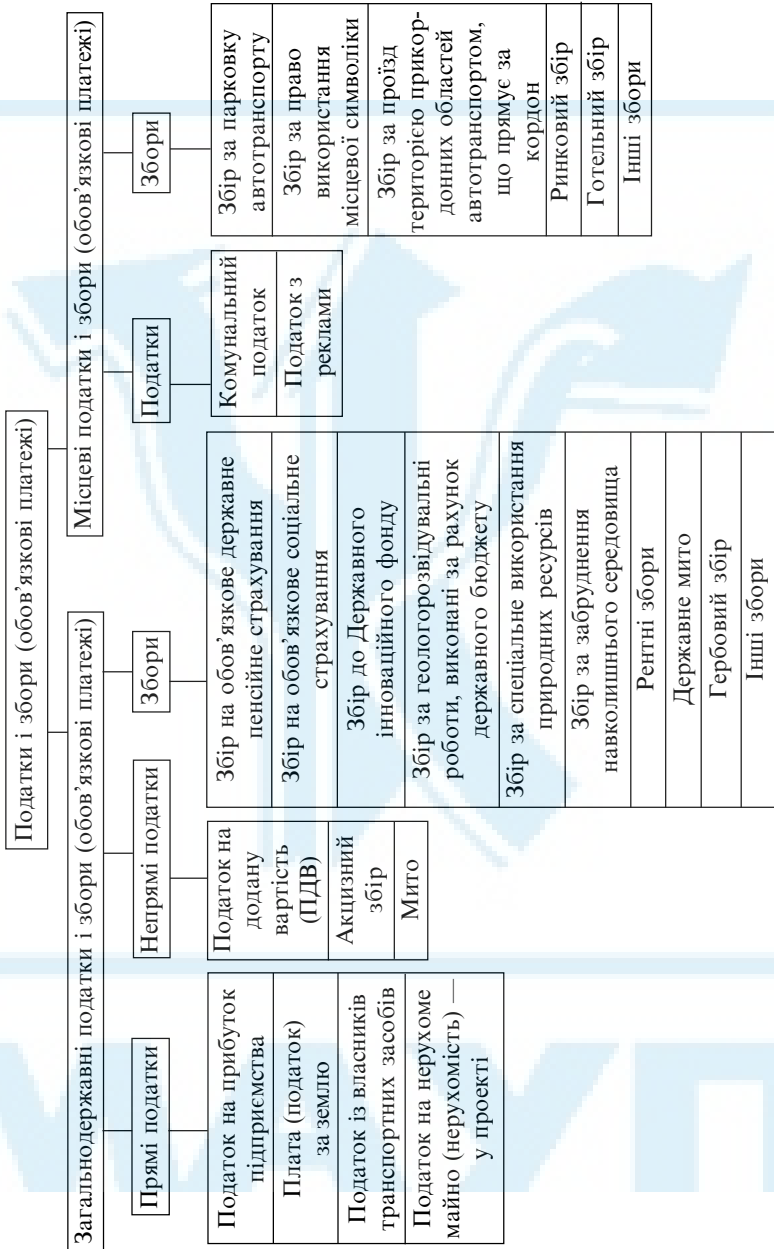
- 1) з реклами;
- 2) комунальний.

Місцеві збори (обов'язкові платежі):

- 1) готельний;
- 2) за паркування автотранспорту;
- 3) ринковий;
- 4) за видачу ордера на квартиру;
- 5) курортний;
- 6) за участь у бігах на іподромі;
- 7) за виграш на бігах на іподромі;
- 8) з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі;
- 9) за право використання місцевої символіки;
- 10) за право проведення кіно- і телезйомок;
- 11) за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей;
- 12) за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон;
- 13) за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг;
- 14) з власників собак.

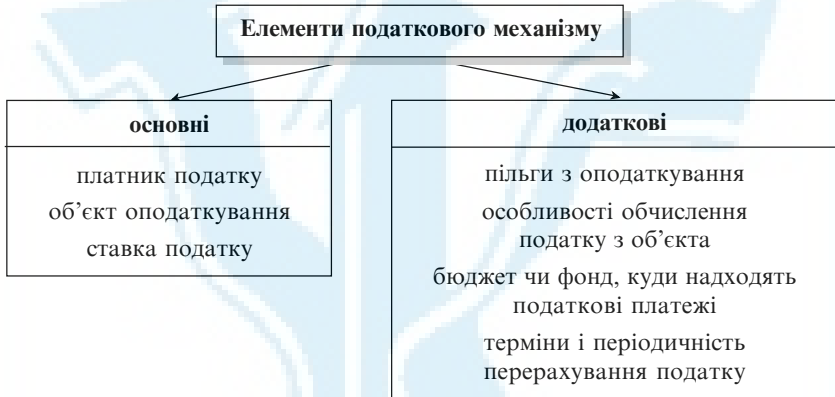

Підсистема оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності (підприємців) в Україні

Ресурсні платежі в податковій системі України:

- плата за спеціальне використання лісових ресурсів;
- плата за спеціальне використання прісних водних ресурсів;
- плата за спеціальне використання надр при видобуванні корисних копалин;
- відрахування на геологорозвідувальні роботи;
- плата за приватизацію майна державних підприємств.

Найпоширеніші види **податкових пільг**:

- повне або часткове звільнення від сплати окремих податків;
- податкові знижки для окремих підприємств, галузей, регіонів;
- неоподатковуваний мінімальний рівень прибутків;
- виключення з оподатковуваних прибутків окремих витрат платників податків;
- повернення раніше сплачених податків (податкова амністія).

Система державних органів, які в Україні здійснюють стягнення податків до бюджету, утворює Державну податкову службу України при Кабінеті Міністрів України, що діє у складі Головної державної податкової адміністрації України і державних інспекцій в областях, районах, містах і районах у містах.

Податкове правопорушення — протиправний вчинок (дія чи бездіяльність) особи, пов'язаний з невиконанням чи неналежним виконанням обов'язків щодо сплати податку, за що встановлено юридичну відповідальність.

Концепція взаємодії в податкових відносинах між державою та платниками податків

Економічні передумови ухилення від сплати податків:

- тінізація економіки, яка є результатом високої норми оподаткування, що, в свою чергу, не стимулює економіки;
- інфляційні явища в економіці;
- бартеризація господарських зв'язків;
- недосконалість системи оподаткування;
- криза неплатежів;
- жорстка монетарна та кредитна політика;
- відсутність чіткого податкового регулювання;

- велика кількість документів, що надають пояснення з питань оподаткування;
- обвальна криза в економіці України;
- політика завищення курсу національної валюти;
- збільшення кількості економічних злочинів (криміналізація економіки);
- недосконале законодавче регламентування банківської діяльності;
- зубожіння широких верств населення.

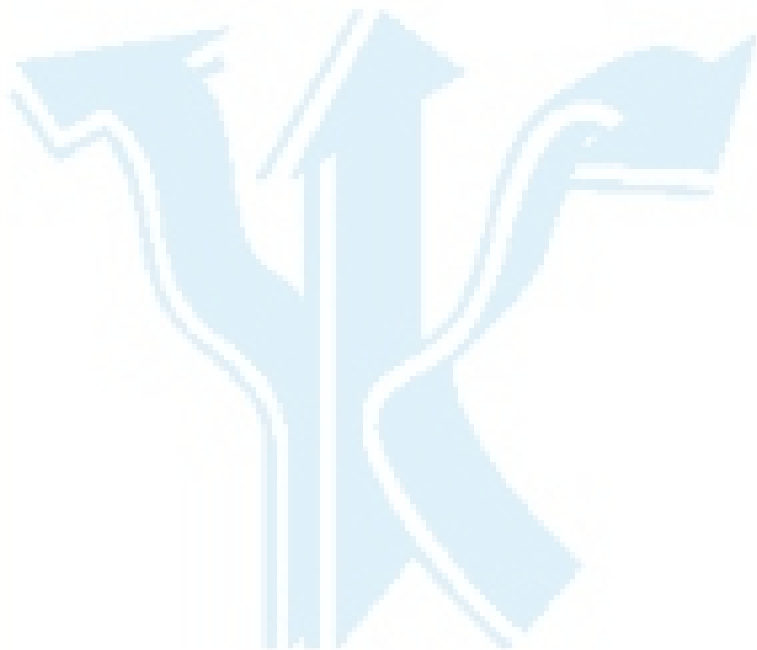
Для формування ефективної системи оподаткування необхідно:

- на основі майбутнього Податкового кодексу України розробити єдину методику обчислення податків, упорядкувати податкові пільги, обґрунтовано застосовувати фінансові санкції за порушення норм оподаткування;
- досягти оптимального співвідношення прямих і непрямих податків і зберегти тенденції зростання прямого оподаткування;
- досягти науково обґрунтованої системи диференціації ставок податків залежно від обсягів господарської діяльності суб'єктів оподаткування, виду діяльності та технологічних умов виробництва;
- підвищити відповідальність платників податків за своєчасну та повну сплату податкових платежів, включаючи матеріальну та кримінальну відповідальність;
- привести податкове законодавство України у відповідність до умов Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС), дотримуватися міжнародних угод щодо оподаткування.

Контрольні питання

1. Дати визначення поняття податку.
2. Яку роль виконують податки?
3. Основні принципи створення податкових систем.
4. Охарактеризувати податкову систему України.
5. Що таке податкове право?
6. Суб'єкти та об'єкти податкових правовідносин.
7. Види і форми податків.
8. Елементи податкового механізму.

9. Що розуміють під податковими пільгами?
10. Оптимальна модель податкової системи держави.
11. Види митних платежів.
12. Види податкових пільг.
13. Що входить до системи податкових органів?
14. Дати визначення податкового правопорушення.

МАУП

Правове регулювання державного кредиту

Державний кредит — сукупність кредитних відносин, у яких позичальником є держава, а також форма вторинного перерозподілу валового внутрішнього продукту, що використовується для покриття дефіциту державного бюджету.

Фінансові відносини у сфері державного кредиту складаються лише у зв'язку з *формуванням, функціонуванням і погашенням державного боргу*.

Обслуговування державного внутрішнього боргу — це здійснення операцій з розміщення облігацій внутрішніх державних позик, інших цінних паперів, їх погашення і виплати доходу по них.

Спільні та відмінні риси фінансів та кредиту

Специфіка фінансів	Спільні риси фінансів і кредиту	Специфіка кредиту
Утворення фондів грошових засобів, як правило, на безповоротній основі	Утворення фондів грошових засобів	Утворення фондів грошових засобів переважно на поворотній основі
Використання фінансових фондів, як правило, на безповоротній основі та без стягнення процентів	Цільовий характер використання фондів грошових засобів	Використання позичкового фонду завжди на поворотній основі і, як правило, з процентами
Розподіл і перерозподіл вартості національного продукту і доходу, як правило, на безповоротній основі	Перерозподіл частини вартості національного продукту і доходу за певних умов	Перерозподіл вартості національного продукту і доходу переважно на поворотній основі
Законодавство у сфері фінансів, державного регулювання фінансової сфери, фінансових установ	Законодавство про державне регулювання фондоутворення грошових ресурсів	Законодавство у сфері кредиту, державного регулювання кредитної сфери і кредитних установ

Державний кредит

як **економічна категорія** — система фінансових відносин, що виникають внаслідок залучення державою на добровільних засадах для тимчасового використання вільних коштів юридичних і фізичних осіб

як **фінансово-економічна категорія** — це відносини між державою, з одного боку, і юридичними та фізичними особами — з іншого, при яких держава є позичальником вільних коштів зазначених суб'єктів

як **юридична категорія** — врегульовані правовими нормами відносини з приводу акумуляції тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб з метою покриття дефіциту бюджету, регулювання грошового обігу та інвестування

Принципи державного кредиту

добровільність

відплатність

зворотність

строковість

Відмінності між державним і банківським кредитами

<i>Державний кредит</i>	<i>Банківський кредит</i>
усі відносини визначаються законами держави	банку належать усі права щодо застосування примусових заходів
відсутність застави	наявність застави
нерівне становище суб'єктів правовідносин	рівне становище суб'єктів правовідносин

Схема укладення кредитного договору

Державний борг (борг Автономної Республіки Крим чи борг місцевого самоврядування) — загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають в дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору.

Управління державним кредитом

Формування одного з напрямів фінансової політики держави, пов'язаної з її діяльністю як позичальника, кредитора та гаранта

Сукупність дій, пов'язаних з підготовкою до випуску та розміщенням боргових зобов'язань держави, регулюванням ринку державних цінних паперів, обслуговуванням та погашенням державного боргу, наданням позик і гарантій

Функції державного кредиту:

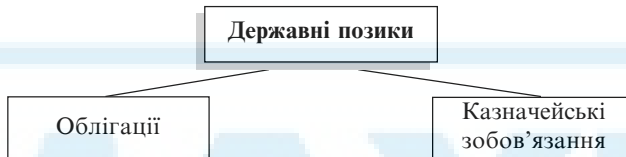
- фіскальна;
- регулююча.

Форми державного кредиту в Україні:

- державні позики;
- перетворення частини заощаджень населення в державні позики;
- використання коштів загальнодержавного позичкового фонду;
- казначейські позики;
- гарантовані позики.

Державна внутрішня позика — реалізовані серед юридичних і фізичних осіб цінні папери, за допомогою яких мобілізуються тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб для фінансування потреб держави.

Міжнародний державний кредит — сукупність відносин, у яких держава виступає на світовому фінансовому ринку як позичальник чи кредитор.

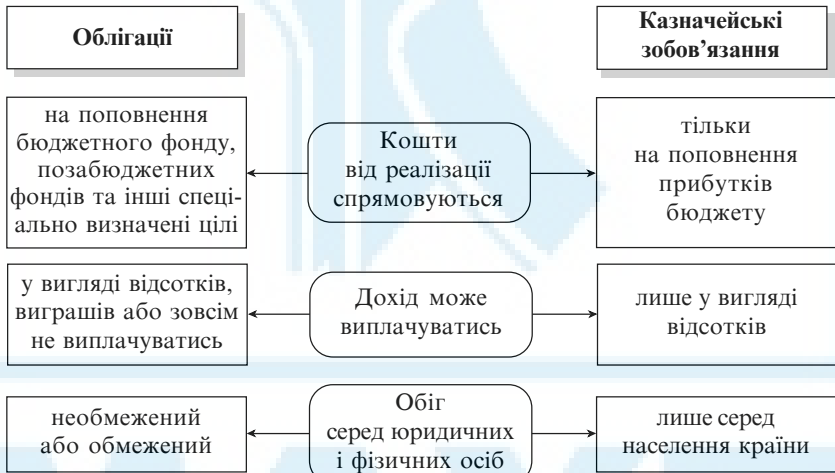
Облігація — цінний папір, що засвідчує внесення її власником коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений термін з виплатою фіксованого відсотка.

Реквізити облігацій:

- найменування цінного папера;
- найменування емітента;
- номінальна вартість;
- термін погашення;
- розмір і термін виплати відсотків;
- місце і дата випуску;
- серія та номер облігації;
- підпис керівника органу, що виконує функції емітента, та відбиток печатки цього органу.

Казначейські зобов'язання — вид цінних паперів на пред'явника, що розміщуються виключно на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їх власниками коштів до бюджету і дають право на одержання фіксованого доходу.

Відмінність казначейських зобов'язань від облігацій

Класифікація державних внутрішніх позик

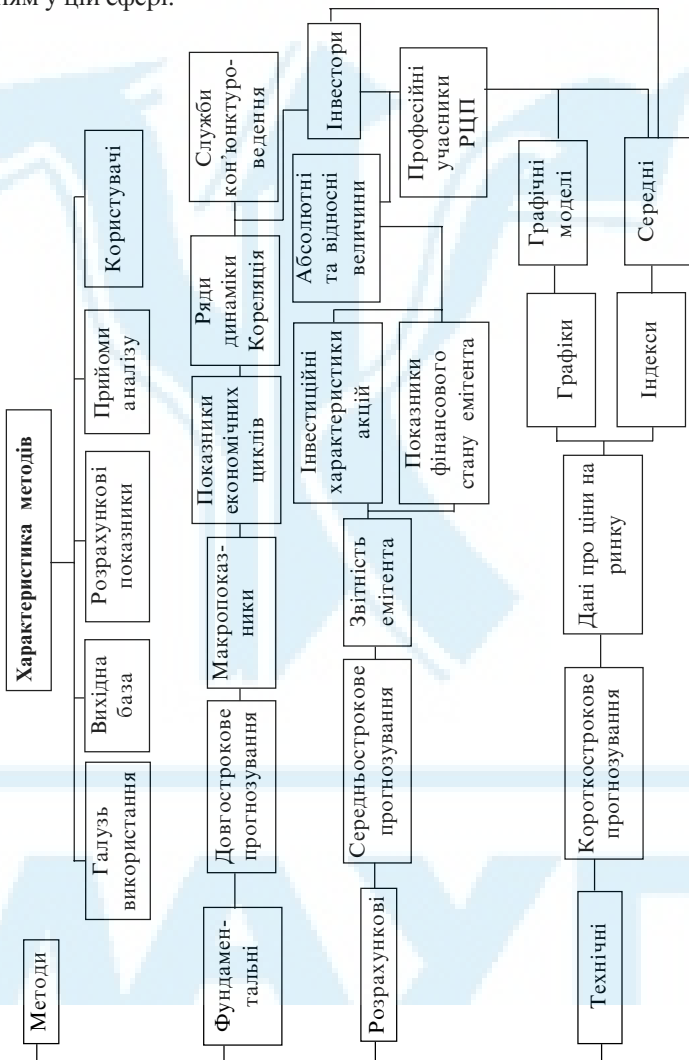
Ознаки, критерії	Види, умови
Розповсюджувачі цінних паперів	центральні та місцеві органи влади і управління
Власники цінних паперів	населення юридичні особи юридичні й фізичні особи
Спосіб виплати доходів	процентні виграшні процентно-виграшні безпрограшні безпроцентні
Вид доходу	твердий плаваючий
Терміни погашення	короткострокові середньострокові довгострокові
Обов'язки позичальника щодо термінів погашення	з правом дострокового погашення без права дострокового погашення
Сфери обігу	ринкові неринкові
Забезпечення боргових зобов'язань	заставні незаставні
Методи розміщення	добровільні примусові серед інвесторів за підпискою
Супроводжуються емісією цінних паперів	облігаційні
Оформлюються укладанням угод, договорів, видачею особливих свідоцтв, записів у боргових книгах	безоблігаційні

Цінні папери — грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають відносини між особою, яка їх випустила, та їх власником; передбачають, як правило, виплату доходів у вигляді дивідендів чи відсотків, а також можливість передання грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

Ринок цінних паперів — частина ринку позикових капіталів, де здійснюються емісія та купівля-продаж цінних паперів.

Державне регулювання ринку цінних паперів — здійснення державою комплексних заходів щодо впорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів та їх похідних і запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері.

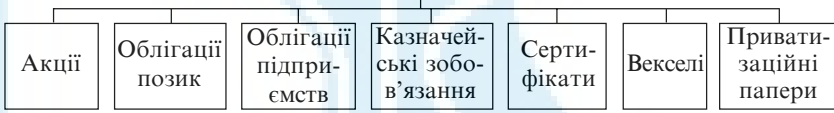
Класифікація методів вивчення кон'юнктури ринку цінних паперів

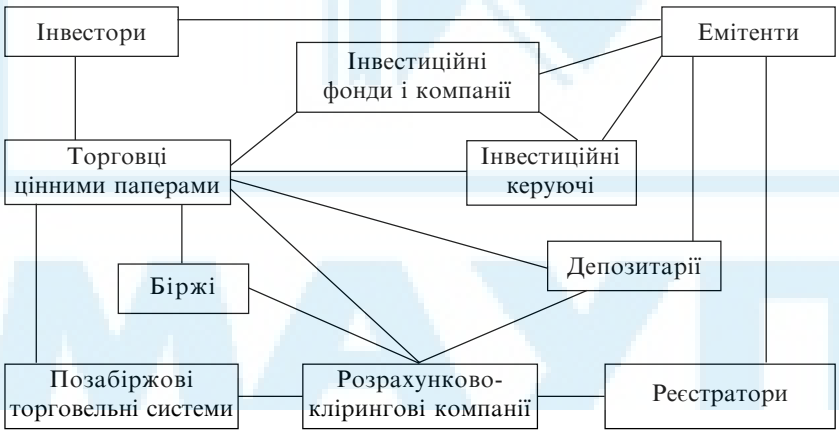
Державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється з метою:

- реалізації єдиної державної політики у сфері випуску та обігу цінних паперів та їх похідних;
- створення умов для ефективної мобілізації та розміщення учасниками ринку цінних паперів з урахуванням інтересів суспільства;
- одержання учасниками ринку цінних паперів інформації про умови випуску та обігу цінних паперів, результати фінансово-господарської діяльності емітентів, обсяги і характер угод з цінними паперами та іншої інформації, що впливає на формування цін на ринку цінних паперів;
- забезпечення рівних можливостей для доступу емітентів, інвесторів і посередників на ринок цінних паперів;

Види цінних паперів

Учасники ринку цінних паперів

- гарантування прав власності на цінні папери;
- захисту прав учасників фондового ринку;
- інтеграції в європейський і світовий фондові ринки;
- дотримання учасниками ринку цінних паперів вимог актів законодавства;
- запобігання монополізації, а також створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку цінних паперів;
- контролю за прозорістю та відкритістю ринку цінних паперів.

Форми державного регулювання ринку цінних паперів:

- прийняття актів законодавства з питань діяльності учасників ринку цінних паперів;
- регулювання випуску та обігу цінних паперів, прав та обов'язків учасників ринку цінних паперів;
- видача спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів і забезпечення контролю за такою діяльністю;

Чинники формування дивідендної політики акціонерного товариства

Чинники дивідендної політики	Ознаки чинника дивідендної політики
1	2
Нормативні обмеження	Наявність нормативного регулювання виплат дивідендів в акціонерних товариствах
Фінансовий стан корпорації	Умови кредитних угод корпорації та вимоги щодо обмеження виплат дивідендів. Наявність у корпорації ліквідних коштів
Фінансові обмеження	Необхідність вилучення прибутку на обслуговування заборгованості з фіксованими виплатами (кредити, облігації, привілейовані акції)
Договірні обмеження	Обмеження та зобов'язання з виплати дивідендів, що містяться в установчих документах корпорації
Податкова політика	Порядок оподаткування дивідендів та наявність пільг щодо реінвестованого прибутку. Співвідношення між податковими платежами за дивідендами і приростом капіталу

1	2
Вплив інфляції	Можливість знецінення реінвестованого прибутку через інфляцію. Можливість знецінення дивідендів через затримку їхньої виплати в умовах інфляційних процесів
Інвестиційні вимоги та можливості	Потреби корпорації в інвестиційних ресурсах. Вартість залучення та обслуговування кредитних позик
Структура акціонерної власності	Розподіл корпоративного контролю в корпорації. Можливості розподілу корпоративного контролю внаслідок змін структури акціонерної власності через додаткову емісію
Прагнення і очікування акціонерів (“ефект клієнтури”)	Переважні цілі інвестування акціонерів. Чутливість різних груп акціонерів до рівня поточного доходу (дивідендів) від інвестицій в акції та до збільшення реальної вартості активів корпорації при інвестуванні
Ставки альтернативного використання коштів акціонерів	Рівень виплат акціонерам за альтернативними способами використання капіталу. Співвідношення ризик/дохід за альтернативними способами використання капіталу. Чутливість акціонерів до цього співвідношення
Ризики за різними формами виплати дивідендів	Переважне ставлення (позитивне, негативне) акціонерів до можливості виплати дивідендів акціями. Ризики зміни структури акціонерної власності при виплаті дивідендів акціями
Рекламно-інформаційні обмеження	Вплив дивідендної політики на інвестиційну привабливість корпорації та можливості залучення додаткового емісійного акціонерного капіталу. Рівень довіри акціонерів до діяльності корпорації
Обмеження ліквідності	Необхідність додаткових виплат для залучення акціонерів за умови обмеження можливості швидкого продажу акцій за справедливою ціною

- заборона та призупинення на певний термін (до одного року) професійної діяльності на ринку цінних паперів у разі відсутності спеціального дозволу (ліцензії) на цю діяльність і притягнення до відповідальності за здійснення такої діяльності;
- реєстрація випуску (емісій) цінних паперів та інформації про випуск (емісію) цінних паперів;
- контроль за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів,

умов продажу (розміщення) цінних паперів, передбачених такою інформацією;

- створення системи захисту прав інвесторів і контролю за дотриманням цих прав емітентами цінних паперів та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів;
- контроль за достовірністю інформації, що подається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, контролюючим органам;

Блок-схема розробки стратегії поліпшення фінансового стану акціонерного товариства

- встановлення правил і стандартів здійснення операцій на ринку цінних паперів та контролю за їх дотриманням;
- контроль за дотриманням антимонопольного законодавства на ринку цінних паперів;
- контроль за системами ціноутворення на ринку цінних паперів;
- контроль за діяльністю осіб, які обслуговують випуск та обіг цінних паперів.

Контрольні питання

1. Дати визначення поняття державного кредиту в економічному та правовому аспектах.
2. Принципи державного кредиту.
3. Відмінності між державним і банківським кредитами.
4. Що таке державний борг?
5. Функції державного боргу.
6. Форми державного кредиту в Україні.
7. Дати визначення понять “облігації” та “казначейські зобов’язання”.
8. Реквізити облігації.
9. Назвати учасників ринку цінних паперів.
10. З якою метою здійснюється державне регулювання ринку цінних паперів?

МАУП

Правові основи страхування

Страхування	<i>Система особливих грошових відносин, що є проміжною ланкою між фінансовими і кредитними відносинами</i>
	<i>Вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій)</i>
	<i>Форма організації централізованого страхового фонду за рахунок децентралізованих джерел</i>

Страхові фонди — особливі фонди цивільного призначення, утворені з коштів, мобілізованих завдяки страхуванню.

Форми організації страхових фондів
<i>Самострахування (децентралізоване страхування)</i>
<i>Централізоване страхування</i>
<i>Централізоване страхування за рахунок децентралізованих джерел</i>

Головні суб'єкти страхового ринку

Страховики — юридичні особи, об'єднані в акціонерні, повні, командитні товариства або товариства з додатковою відповідальністю, які одержали в установленому законодавством порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Страхувальники — юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали зі страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України.

Страхові агенти — громадяни або юридичні особи, які діють від імені та за дорученням страховика і виконують частину його діяльності за комісійну винагороду.

Страхові брокери — громадяни або юридичні особи, які зареєстровані в установленому законодавством порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють посередницьку діяльність на страховому ринку від свого імені на підставі доручень страхувальника або страховика.

Об'єднання страховиків — спілки, асоціації та інші об'єднання для координації діяльності страховиків і здійснення спільних програм. Ці об'єднання не можуть займатися страховою діяльністю.

Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю — орган, що здійснює державний нагляд за страховою діяльністю в Україні.

Страховий ризик — певна подія, на випадок настання якої здійснюється страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання.

Страховий випадок — подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулась і з настанням якої виникає зобов'язання страховика виплатити страхову суму (страхове відшкодування) страхувальникові, застрахованій або третій особі.

Страхова сума — грошова сума, у межах якої страховик відповідно до умов страхування зобов'язаний здійснити виплати в разі настання страхового випадку, а також сума, що виплачується за особисте страхування.

Страхове відшкодування — грошова сума, яку виплачує страховик за умовами майнового страхування і страхування відповідальності в разі настання страхового випадку.

Франшиза — частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування.

Процес управління фінансовою стійкістю страховика

Функції страхування

відновлювальна

ощадна

контрольна

попереджувальна

Атрибути договору страхування:

- назва документа;
- назва та адреса страховика;
- прізвище, ім'я, по батькові або назва страхувальника і його адреса;
- об'єкт страхування;
- розмір страхової суми;
- перелік страхових випадків, визначення розміру тарифу, розміру і термінів сплати страхових внесків;
- термін дії договору;
- порядок зміни та припинення дії договору;
- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання чи неналежне виконання умов договору;
- інші умови за згодою сторін;
- підписи сторін.

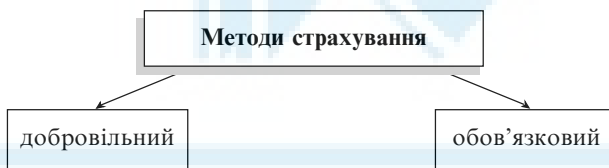
Галузь страхування

<i>Майнове</i>	<i>Соціальне</i>	<i>Особисте</i>	<i>Відповідальності</i>	<i>Підприємницьких ризиків</i>
Страхування майна державних підприємств, радгоспів, орендарів, кооперативних і громадських організацій, громадян	Соціальна допомога, пенсії, пільги	Страхування життя від нещасних випадків	Страхування заборгованості у разі відшкодування збитків	Виробництво, брокерська, маклерська, банківська, біржова установи та ін.

Вид страхування				
<i>Майнове</i>	<i>Соціальне</i>	<i>Особисте</i>	<i>Відповідальності</i>	<i>Підприємницьких ризиків</i>
Страховання будівель, тварин, домашнього майна, транспортних засобів та ін.	Пенсії за віком, по інвалідності, у разі втрати годувальника	Змішане страхування життя, у разі смерті чи втрати працездатності, від нещасних випадків	Страховання непогашення кредиту, іншої заборгованості	Усі ризики, заставні операції, від інфляції та ін.

Співстрахування — об'єкт страхування може бути застрахований за одним договором страхування та за згодою страхувальника кількома страховиками. При цьому в договорі необхідно зазначити умови, що встановлюють права та обов'язки кожного страховика.

Перестраховування — страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання всіх або частини своїх обов'язків перед страхувальником іншого страховика (перестраховика).

Класифікація обов'язкового страхування:

- за правом вибору страхувальником страховика;
- за правовою формою здійснення обов'язкового страхування;
- за повнотою обов'язкового страхування.

Джерела прибутку і напрями їх використання у страхових компаніях країн із розвинуеною ринковою економікою

+ Валове збирання премій (дохід від премій) – Витрати на відшкодування претензій – Премії з пере-страхування – Оперативні, загальнофірмові витрати (адміністративні + збут, маркетинг) Сальдо: прибуток (збиток) від страхової діяльності	+ Дохід від основних фондів – Витрати на управління фондом, включаючи оперативні, загальнофірмові витрати – Витрати на виплату відсотків, податків Сальдо: прибуток (збиток) від управління фондом	+ Доходи від неосновної діяльності – Витрати на неосновну діяльність Сальдо: прибуток (збиток) від неосновної діяльності	+ Непередбачені доходи – Непередбачені витрати (пов'язані з непередбаченими доходами) Сальдо: непередбачений прибуток (збиток)
---	---	--	--

Джерела

Валовий прибуток до оподаткування

Напрями

Нерозподілений прибуток

Виплата

Відрахування на власний капітал: – резерви – непередбачені витрати – зарахування збитків за попередні періоди	Відрахування в спеціальні страхові фонди для управління позитивними і негативними змінами в ризиковому капіталі та інших коливаннях у зв'язку зі специфічними ризиками	Страхова сума (страхове відшкодування)	Дивіденди акціонерам	Винагорода управляючим, заробітна плата	Податки на прибуток
--	--	--	----------------------	---	---------------------

Види обов'язкового страхування

1. Медичне страхування.
2. Державне особисте страхування військовослужбовців і військовозобов'язаних, призваних на збори.
3. Державне особисте страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ.
4. Державне обов'язкове особисте страхування медичних і фармацевтичних працівників на випадок інфікування вірусом імунодефіциту під час виконання ними службових обов'язків.
5. Державне обов'язкове особисте страхування працівників митних органів.
6. Державне обов'язкове особисте страхування працівників прокуратури.
7. Державне страхування життя і здоров'я народних депутатів.
8. Державне обов'язкове страхування службових осіб Державної контрольно-ревізійної служби України.
9. Державне обов'язкове страхування службових осіб державних податкових інспекцій.
10. Державне обов'язкове страхування службових осіб державних органів у справах захисту прав споживачів.
11. Особисте страхування працівників відомчої та сільської пожежної охорони і членів добровільних пожежних дружин (команд).
12. Державне страхування посадових осіб інспекцій державного архітектурно-будівельного контролю.
13. Державне страхування спортсменів вищих категорій.
14. Державне страхування працівників державної лісової охорони.
15. Страхування життя і здоров'я спеціалістів ветеринарної медицини.
16. Страхування життя і здоров'я суддів.
17. Державне страхування донорів крові та (або) її компонентів.
18. Особисте страхування від нещасних випадків на транспорті.
19. Страхування членів екіпажу та авіаційного персоналу.
20. Страхування працівників замовника авіаційних робіт, осіб, які забезпечують технологічний процес під час виконання авіаційних робіт, і пасажирів, яких перевозять за його заявкою без придбання квитків.

21. Страхування ризикових професій народного господарства від нещасних випадків.
22. Страхування відповідальності повітряного перевізника і виконавця повітряних робіт щодо відшкодування збитків, заподіяних пасажиром, багажу, пошти, вантажу.
23. Страхування відповідальності експлуатації повітряного судна за збитки, які можуть бути завдані ним під час виконання авіаційних робіт.
24. Страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів.
25. Страхування авіаційних суден.
26. Обов'язкове страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень у колгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах.

Види добровільного страхування

1. Страхування життя. Компанії, що отримали ліцензії на страхування життя, не можуть займатися іншими видами страхування.
2. Страхування від нещасних випадків — “ризикове страхування”.
3. Медичне страхування. Передбачає оплату медичних витрат у разі виникнення визначеної договором страхування хвороби.
4. Страхування здоров'я на випадок хвороби.
5. Страхування наземного транспорту (крім залізничного).
6. Страхування залізничного транспорту.
7. Страхування повітряного транспорту.
8. Страхування водного транспорту.
9. Страхування вантажів і багажу.
10. Страхування на випадок пожеж і стихійних явищ.
11. Страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту.
12. Страхування відповідальності власників повітряного транспорту.
13. Страхування відповідальності власників водного транспорту.
14. Страхування відповідальності перед третіми особами.
15. Страхування кредитів.
16. Страхування інвестицій.
17. Страхування фінансових ризиків.
18. Страхування судових витрат.

19. Страхування виданих і прийнятих гарантій.

20. Страхування майна.

Функції Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю:

- ведення єдиного державного реєстру страховиків (перестраховиків);
- видача ліцензій на здійснення страхової діяльності;
- контроль за платоспроможністю страховиків щодо виконання їх страхових зобов'язань перед страхувальниками;
- встановлення правил формування, розміщення та обліку страхових резервів;
- розробка нормативних і методичних документів із проблем страхової діяльності;
- узагальнення практики страхової діяльності, розробка і подання в установленому порядку пропозицій щодо розвитку і вдосконалення законодавства України про страхову діяльність;
- участь у здійсненні заходів щодо підвищення кваліфікації кадрів для страхової діяльності.

Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю має право:

- у межах своєї компетенції одержувати від страховиків встановлену звітність про страхову діяльність та інформацію про їх фінансовий стан, а також інформацію від підприємств, установ і організацій, у тому числі банків і громадян, необхідну для виконання покладених на нього функцій;
- перевіряти правильність застосування страховиками законодавства України про страхову діяльність і достовірність їх звітності за показниками, що характеризують виконання договорів страхування, не частіше одного разу на рік, призначати здійснення за рахунок страховика додаткової обов'язкової аудиторської перевірки з визначенням аудитора;
- у разі виявлення порушень страховиками вимог законодавства України про страхову діяльність видавати їм приписи для їх усунення, а в разі невиконання приписів призупиняти або обмежувати дію ліцензій цих страховиків до усунення виявлених порушень чи приймати рішення про відкликання ліцензій та виключення з державного реєстру страховиків (перестраховиків);
- звертатися до арбітражного суду з позовом про скасування державної реєстрації страховика як суб'єкта підприємницької діяльності у випадках, передбачених статтею 8 Закону України "Про підприємництво".

Для одержання *ліцензії* страховик подає до Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю *заяву*, до якої додаються:

- копії установчих документів та копія свідоцтва про реєстрацію;
- довідка банку або висновок аудиторської фірми (аудитора), що підтверджують розмір сплаченого статутного фонду;
- довідка про фінансовий стан засновників страховика, підтверджена аудитором (аудиторською фірмою), якщо страховик створений у формі повного чи командитного товариства або товариства з додатковою відповідальністю;
- правила (умови) страхування;
- економічне обґрунтування запланованої страхової (перестраховальної) діяльності;
- інформація про учасників страховика, голову виконавчого органу та його заступників, копія диплома керівника про вищу освіту, інформація про наявність відповідних сертифікатів у випадках, передбачених Комітетом у справах нагляду за страховою діяльністю.

Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю має право провести *примусову санацію* страховика у таких випадках:

- страховик не виконав зобов'язання перед страхувальниками протягом трьох місяців;
- розмір його статутного фонду не досяг рівня, визначеного законодавством України, а також у інших випадках, визначених чинним законодавством України.

Примусова санація передбачас:

- здійснення комплексної перевірки фінансово-господарської діяльності страховика, в тому числі аудиторської;
- встановлення заборони на вільне користування майном страховика та на прийняття страхових зобов'язань без дозволу Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю;
- встановлення обов'язкового для виконання графіка здійснення розрахунків із страхувальниками;
- прийняття рішення про ліквідацію або реорганізацію страховика. Ліквідація страховика здійснюється в порядку, передбаченому чинним законодавством України.

Принципи діяльності страхових компаній:

- вивчення статистичних даних щодо настання непередбачених випадків стосовно конкретних об'єктів і за окремими видами страхування;

- розрахунок відсотка ймовірності настання нещасного випадку щодо групи однорідних об'єктів;
- формування сукупного страхового тарифу для кожного виду страхування, об'єкта та місця страхування;
- укладення договорів страхування;
- постійне нагромадження страхових внесків громадян і юридичних осіб за надання страхового захисту та формування спеціальних резервних фондів грошових ресурсів;
- інвестування сформованих фондів грошових ресурсів в економіку з метою збільшення цих фондів і одержання певного прибутку від проведених операцій;
- відшкодування із сформованого резервного фонду збитків, яких зазнали учасники страхування.

Страхова справа — особливий вид господарської діяльності, спрямований на визначення оптимального розміру формування резервів для здійснення майбутніх виплат страхових сум.

Головні методологічні та організаційні засади формування резервних фондів:

- розробка та законодавче впровадження можливості вибору страховиками будь-якого типу формування резерву для відшкодування майбутніх збитків;
- поступова підготовка нормативної бази та розробка методологічних аспектів упровадження різних методів формування та обліку страхових резервів;
- удосконалення системи державного нагляду за формуванням і використанням резервних фондів страховими компаніями;
- кадрове забезпечення впровадження нових підходів до обліку (формування) резервних фондів, у тому числі за допомогою перепідготовки кадрів.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування — система прав, обов'язків і гарантій, тобто надання соціального захисту, що передбачає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, на випадок безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок фондів грошових ресурсів, що формуються із страхових внесків, сплачуваних власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також з бюджетних та інших передбачених законом джерел.

Види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

- пенсійне;
- у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;
- від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- на випадок безробіття;
- інші, передбачені законами України.

Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування є застраховані громадяни, а в окремих випадках — члени їхніх сімей та інші особи, страхувальники і страховики.

Об'єкт загальнообов'язкового державного соціального страхування — страховий випадок, із настанням якого застрахована особа (член її сім'ї, інші особи) має право отримати матеріальне забезпечення та соціальні послуги.

Загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають:

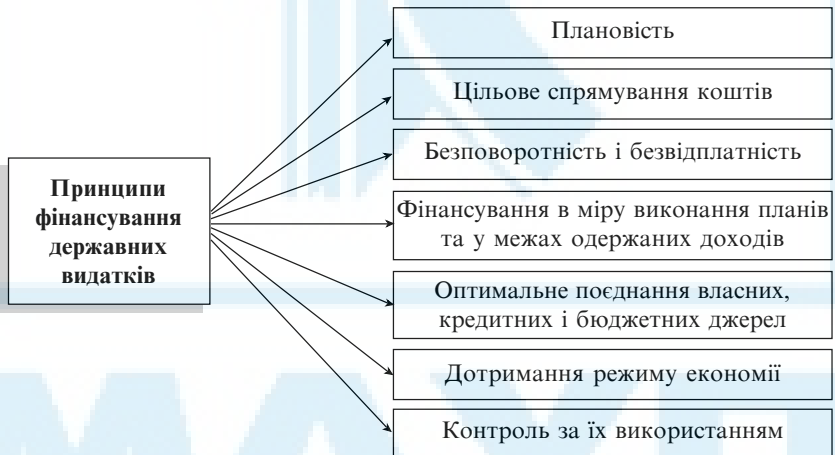
- 1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту):
 - а) на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від форм власності та господарювання;
 - б) особи, які працюють за договором у фізичних осіб;
- 2) особи, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок і нечлени творчих спілок), громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності.

Контрольні питання

1. Що таке страхування?
2. Види страхування.
3. Класифікація страхування.
4. Характерні риси страхування.
5. Основні функції страхування.
6. Що означає термін “перестраховання”?
7. Які існують методи перестраховання?
8. Сутність страхової справи.
9. Яка залежність між страховою та комерційною діяльністю?

Правове регулювання державних видатків і бюджетного фінансування

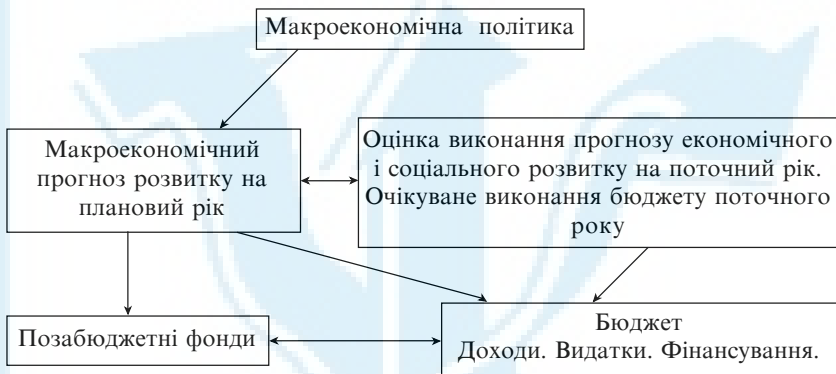
Державні витрати	Прямі витрати держави, що пов'язані з її функціонуванням і покриваються за рахунок бюджетних коштів
	Як економічна категорія об'єднують витрати, що покриваються з централізованих і децентралізованих державних фондів грошових ресурсів, позабюджетних фондів
	Прямі витрати, спрямовані за цільовим призначенням на виконання загальнодержавних функцій, розширення виробництва, соціальної сфери державних підприємств, об'єднань, організацій та установ

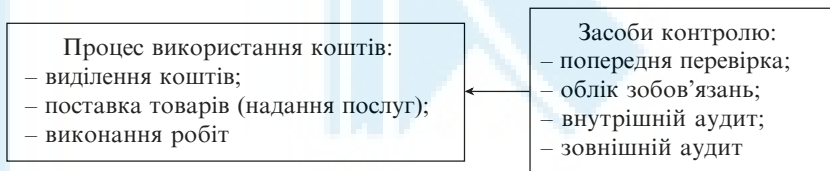
Фінансування державних видатків — це плановий, цільовий, безповоротний і безвідплатний відпуск коштів за умови оптимального поєднання власних, кредитних і бюджетних джерел фінансування, що

здійснюється в міру планового виконання загальнодержавних функцій, а також для утримування соціально-культурної сфери, забезпечення соціальних гарантій та зобов'язань держави з дотриманням режиму економії при здійсненні постійного контролю.

Планування розподілу ресурсів (складання бюджету)

Рациональне використання ресурсів (виконання бюджету)

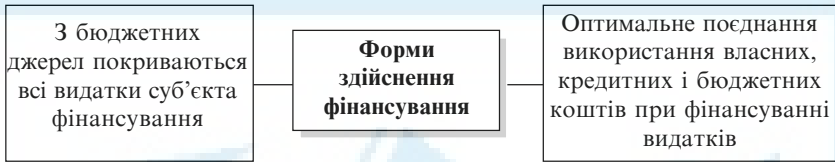

Фінансове інформування

Опублікування результатів виконання бюджету в засобах масової інформації

Процес управління державними видатками

Суб'єкти фінансування — державні органи, підприємства, установи та організації державної та комунальної форм власності.

Бюджетне фінансування	Фінансування за рахунок бюджетних коштів
	Безповоротний, безвідплатний відпуск грошових коштів з державного бюджету на виконання загальнодержавних функцій

Державні та комунальні підприємства, установи й організації, видатки яких повністю фінансуються з бюджету, називаються **бюджетними**.

Принципи бюджетного фінансування:

- кошти на покриття витрат відпускаються тільки з одного бюджету за підпорядкованістю підприємства, установи чи організації. Виняток становить фінансування загальнодержавних заходів: боротьба з епідеміями, ліквідація наслідків і втрат від катастроф і стихійного лиха тощо;
- бюджетні установи фінансуються на основі встановлених економічних нормативів залежно від сфери діяльності.

Кошторисно-бюджетне фінансування	Забезпечення бюджетних установ грошовими ресурсами
	Безповоротний, безвідплатний відпуск грошових коштів на основі загальних принципів фінансування
	Відпуск грошових коштів на утримання бюджетних установ на основі фінансових планів — кошторисів витрат

На кошторисно-бюджетному фінансуванні утримуються:

- установи соціальної сфери;
- освітні заклади;
- установи охорони здоров'я;
- установи культури;
- установи Міністерства оборони України, Прикордонних військ України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України;
- органи законодавчої та виконавчої влади, суди та прокуратура.

Кошторис — фінансово-плановий документ, що визначає обсяг, цільове спрямування та щоквартальний розподіл бюджетних коштів, які використовуються на утримання установ і організацій та здійснення централізованих заходів з господарського і культурного розвитку.

Поточні видатки:

- видатки на товари і послуги;
- виплата відсотків;
- субсидії та поточні трансфертні виплати;
- трансфертні платежі органам державного управління інших рівнів;
- трансферти населенню;
- трансферти за кордон.

Капітальні видатки:

- придбання основного капіталу;
- капітальне будівництво;

- капітальний ремонт;
- створення державних запасів і резервів;
- капітальні трансферти.

Кошторис витрат бюджетної установи складається з чотирьох частин:

- загальні відомості;
- виробничі показники;
- розрахунки за видами витрат;
- зведення витрат.

Основні статті кошторису бюджетної установи:

- Стаття 1. Заробітна плата.
- Стаття 2. Нарахування на заробітну плату.
- Стаття 3. Канцелярські та господарські витрати.
- Стаття 4. Відрядження та службові роз'їзди.
- Стаття 5. Витрати на навчання, виробничу практику учнів, науково-дослідні роботи, придбання книг для бібліотек.
- Стаття 8. Стипендії.
- Стаття 9. Витрати на харчування.
- Стаття 10. Придбання медикаментів і перев'язувальних засобів.
- Стаття 12. Придбання обладнання й інвентарю.
- Стаття 14. Придбання м'якого інвентарю та обмундирування.
- Стаття 16. Капітальний ремонт будівель і споруд.
- Стаття 18. Інші витрати.

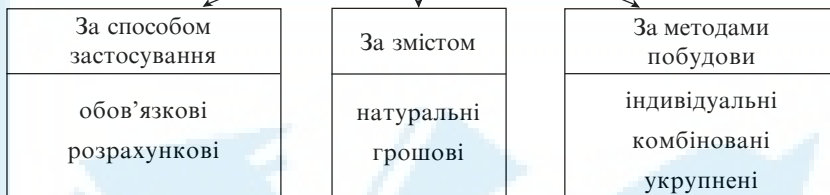
Кошторис складається на календарний рік і затверджується керівниками організацій вищого рівня не пізніше як через місяць після затвердження відповідного бюджету, з якого здійснюється фінансування установи.

Планування витрат за кошторисом — складова бюджетного планування. Важливою складовою планування є нормування витрат.

Норма витрат — розмір витрат на розрахункову одиницю.

Нормативи — розмір витрат, не пов'язаних з одиницею нормування.

Класифікація норм витрат

Основні напрями фінансування соціальної сфери:

- соціальний захист населення;
- освіта;
- культура та мистецтво;
- фундаментальні дослідження з метою сприяння науково-технічному прогресу;
- охорона здоров'я та фізична культура.

Позабюджетними називаються **кошти**, отримані бюджетними організаціями, підприємствами та установами понад асигнування, що виділяються їм із відповідних бюджетів.

Позабюджетні кошти

Основні напрями бюджетного фінансування народного господарства України:

- промисловість і капіталовкладення;
- агропромисловий комплекс;
- охорона природи;
- житлово-комунальне господарство;
- енергетика і транспорт.

Провідною ланкою фінансової системи держави є фінанси підприємств.

Фінансові ресурси підприємств — це грошові фонди цільового призначення, що формуються у процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту, національного доходу й використовуються у статутних цілях підприємств. Загальна сума фінансових ресурсів кожного підприємства складається з таких елементів:

- 1) статутного фонду;
- 2) резервного фонду;
- 3) амортизаційного фонду;
- 4) спеціальних фондів (у тому числі створених у зв'язку з індексацією основних засобів) і цільового фінансування;
- 5) коштів, наданих підприємству в порядку внутрішньогалузевого перерозподілу;
- 6) перерозподіленого прибутку (тимчасово невикористаних коштів);
- 7) прибутку в господарському обігу;

- 8) кредиторської заборгованості всіх видів, включаючи заборгованість з бюджетних платежів, відрахувань на соціальне страхування, робітникам і службовцям з оплати праці, а також за виданими векселями;
- 9) коротко- й довгострокових кредитів комерційних банків;
- 10) централізованих і децентралізованих коштів для фінансування капіталовкладень;
- 11) коштів від реалізації власних цінних паперів (облігацій тощо, крім акцій, виручка від продажу яких включається до статутного фонду акціонерних товариств);
- 12) інших коштів, які відбивають у пасиві бухгалтерського сальдового балансу підприємства.

Основні **критерії відбору підприємств** для надання фінансової підтримки:

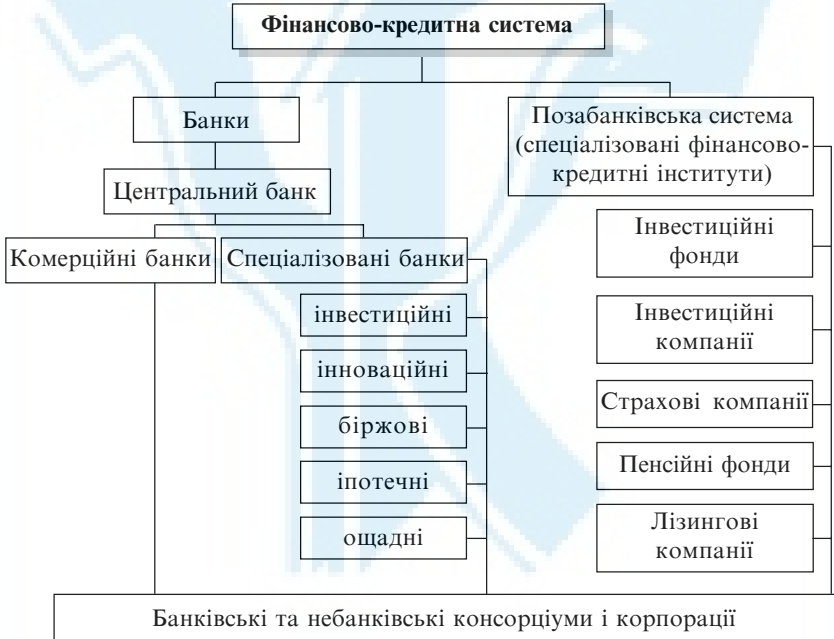
- потенційна прибутковість;
- достатня підготовленість управлінського персоналу;
- наявність ринків збуту їх продукції в Україні та за її межами;
- конкурентоспроможність продукції;
- фінансовий стан підприємства на момент розгляду та в перспективі;
- відповідність продукції державним пріоритетам.

Контрольні питання

1. Дати визначення поняття державних витрат.
2. Принципи фінансування державних видатків.
3. Що таке бюджетне фінансування?
4. У чому полягає сутність кошторисно-бюджетного фінансування?
5. Види кошторисів витрат.
6. З яких частин складається кошторис витрат?
7. Основні статті кошторису бюджетної установи.
8. За якими критеріями класифікуються норми витрат?
9. Дати визначення поняття позабюджетних коштів.

Правові основи банківської діяльності

Фінансово-кредитна система — сукупність фінансових, інвестиційних і кредитних інститутів держави.

Ознаки	Небанківські установи	Банківські установи
Організаційно-правова форма	Установа, організація, господарське товариство	АТ, ТОВ, кооператив
Орган державної реєстрації	Немає єдиного органу реєстрації	НБУ
Сфера кредитування	Як правило, обмежена їхніми цілями	не обмежена
Коло позичальників	Визначено відповідно до завдань	не визначено
Прибуток як ціль	Прибуткові, неприбуткові	прибуткові

Банки — фінансові установи, які здійснюють функції кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касового та розрахункового обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій.

До **банківської системи** держави належать:

- Національний банк України;
- інші банки, що створені та діють на території України.

Проблеми, що тиснуть на банки та впливають на формування їхнього негативного іміджу

Некоректна поведінка небанківських установ

Обтяжена процедура банкрутства, слабка судова система

Недостатня кількість платіжів клієнтів (70 % — збитки)

Депонування дешевих державних бюджетних коштів у банках з “відповідними” зв'язками

Невідповідний захист кредитора, диктат позичальника

Невиправдана робота агентських валютних пунктів

Високий рівень оподаткування банків (сукупно – 70 %)

Ненадійність державних цінних паперів (ОВДП, казначейських векселів, облігацій)

Недовіра клієнтів до банків

Відсутність заохочення з боку НБУ створення міжбанківських ринків (особливо валютних)

Відсутність “чорного” переліку підприємств-боржників

Висока вартість банківських операцій

Слабка клієнтська база

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ

Недостатність законодавчої бази, зокрема законів:

- про вексельний обіг;
- про державні залучені кошти;
- про реалізацію ліквідного забезпечення;
- про оприлюднення цін на банківські послуги;
- про страхування вкладів;
- коригування невідповідностей закону про банкрутство;
- реформування бухгалтерського обліку

Відсутність окремого державного органу нагляду за банками та іншими кредитними установами

Неможливість забезпечити банківську таємницю (інформування ДПА)

Надмірний тягар бартеризації, простроченої заборгованості, неплатежів, товарних кредитів

Відсутність однакових умов роботи банків (резервування, рефінансування, бюджетні кошти, штрафи)

Перенесення державних функцій на банки: валютний контроль, "чистота" платежів

Нерішучість НБУ у питаннях закриття безнадійних банків

Високі вимоги щодо обов'язкових резервів

Низькі вимоги до капіталізації банків, яка не регулюється ліцензуванням за операціями

Великі обсяги позабанківських операцій (нелегальна економіка)

Заохочення діяльності кишенькових банків, фінансових груп

Вирішення монетарних проблем НБУ за рахунок банків

Слабке комп'ютерно-програмне забезпечення

Поспішна приватизація постдержавних банків

Функції Національного банку України:

- *основна* — забезпечує стабільність грошової одиниці України. Виконання цієї функції сприяє дотриманню стабільності банківської системи, а також цінової стабільності;
- відповідно до розроблених Радою НБУ Основних засад грошово-кредитної політики визначає та здійснює грошово-кредитну політику;
- монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує її обіг;
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
- встановлює для банків та інших фінансово-кредитних установ правила здійснення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;
- визначає систему, порядок і форми платежів, у тому числі між банками та фінансово-кредитними установами;
- визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, координує та контролює створення і вдосконалення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;
- здійснює банківське регулювання та нагляд;
- веде Реєстр банків, їх філій та представництв, валютних бірж і фінансово-кредитних установ, здійснює ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законами випадках;
- складає платіжний баланс, здійснює його аналіз та прогнозування;
- представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;
- здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення платежів в іноземній валюті, організовує і виконує валютний контроль за комерційними банками та іншими кредитними установа-

ми, які отримали ліцензію НБУ на здійснення операцій з валютними цінностями;

- забезпечує нагромадження та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами;
- аналізує стан грошово-кредитних, фінансових, цінних та валютних відносин;
- організовує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот, монет та інших цінностей;
- реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі НБУ;
- бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України.

Національний банк України здійснює інші функції у фінансово-кредитній сфері в межах своєї компетенції, визначеної законодавством держави.

Керівні органи Національного банку України

Вищим органом управління НБУ є Рада Національного банку України. Керівним органом НБУ є Правління Національного банку України.

Стаття 99. Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави — Національного банку України.

Стаття 100. Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Конституція України

Операції Національного банку України

Національний банк України для забезпечення виконання покладених на нього функцій здійснює такі операції:

- 1) надає кредити комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам для підтримання ліквідності за ставкою не нижче ставки рефінансування НБУ та в порядку, визначеному НБУ;
- 2) здійснює дисконтні операції з векселями і чеками в порядку, визначеному НБУ;

- 3) купує та продає на вторинному ринку цінні папери у порядку, передбаченому законодавством України;
- 4) відкриває власні кореспондентські та металеві рахунки у закордонних банках і веде рахунки банків-кореспондентів;
- 5) купує та продає валютні цінності з метою монетарного регулювання;
- 6) зберігає банківські метали, а також купує та продає банківські метали, дорогоцінне каміння та інші коштовності, пам'ятні та інвестиційні монети з дорогоцінних металів на внутрішньому і зовнішньому ринках без квотування і ліцензування;
- 7) розміщує золотовалютні резерви самостійно або через банки, уповноважені ним на здійснення валютних операцій, виконує операції з золотовалютними резервами України з банками, рейтинг яких за класифікацією міжнародних рейтингових агентств відповідає вимогам до першокласних банків не нижче як категорія А;
- 8) приймає на зберігання та в управління державні цінні папери й інші цінності;
- 9) видає гарантії та поручництво відповідно до положення, затвердженого Радою НБУ;
- 10) веде рахунок Державного казначейства України без оплати і нарахування відсотків;
- 11) виконує операції з обслуговування державного боргу, пов'язані з розміщенням державних цінних паперів, їх погашенням і виплатою доходу за ними;
- 12) веде особисті рахунки працівників НБУ;
- 13) веде рахунки міжнародних організацій;
- 14) здійснює безспірне стягнення коштів з рахунків своїх клієнтів відповідно до законодавства України за рішенням суду.

Національний банк України має право здійснювати й інші операції, необхідні для забезпечення виконання своїх функцій.

Участь у міжнародних організаціях

Національний банк України має право брати участь у формуванні капіталу і діяльності міжнародних організацій відповідно до міжнародних договорів, учасниками яких є Україна, а також відповідно до угод між ним та іноземними центральними банками.

Емітент — це юридична особа, яка є ініціатором і організатором емісії цінних паперів, грошових знаків, платіжно-розрахункових документів тощо. Емітентами можуть бути держава (центральні і місцеві органи влади та управління) або підприємства (установи, організації), резиденти та нерезиденти.

Національний банк України **підзвітний** Президенту України та Верховній Раді України в межах їх конституційних повноважень.

Підзвітність означає:

- 1) призначення на посаду та звільнення з посади Голови НБУ Верховною Радою України за поданням Президента України;
- 2) призначення та звільнення Президентом України половини складу Ради НБУ;
- 3) призначення та звільнення Верховною Радою України половини складу Ради НБУ;
- 4) доповідь Голови Національного банку Верховній Раді України про діяльність НБУ;

5) надання Президенту України та Верховній Раді України двічі на рік інформації про стан грошово-кредитного ринку в державі.

Національний банк України з метою виконання регулятивних та наглядових функцій визначає **форми звітності** та порядок їх складання, які є обов'язковими до виконання усіма суб'єктами господарювання, в тому числі:

- 1) банками та фінансово-кредитними установами, розташованими на території України (резидентами і нерезидентами), — для складання грошово-кредитної та банківської статистики;
- 2) усіма суб'єктами підприємницької діяльності (резидентами і нерезидентами) — для складання статистики платіжного балансу та здійснення валютного контролю.

Надана банками та іншими суб'єктами підприємницької діяльності інформація розголошенню не підлягає, крім випадків, передбачених законодавством України.

З метою забезпечення **гласності** з питань банківської діяльності та статистики платіжного балансу Національний банк України:

- 1) публікує в друкованих органах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щорічний та квартальні баланси НБУ;
- 2) видає щомісячний статистичний бюлетень та журнал “Вісник Національного банку України”;
- 3) публікує в офіційних виданнях поточну банківську інформацію, інформацію з питань грошово-кредитної та банківської статистики, яка не є державною та банківською таємницею;
- 4) надає для опублікування інформацію з питань грошово-кредитної і банківської статистики та статистики платіжного балансу відповідно до міжнародних договорів.

Склад відомостей для опублікування в засобах масової інформації визначається Державним комітетом статистики України відповідно до законодавства України.

Національному банку України **забороняється**:

- 1) бути акціонером або учасником банків та інших підприємств, установ;
- 2) здійснювати операції з нерухомістю, крім тих, що пов'язані із забезпеченням діяльності НБУ та його установ;
- 3) здійснювати торговельну, виробничу, страхову та іншу діяльність, яка не відповідає функціям НБУ.

	єдиним емісійним центром, який має монополічне право грошової емісії на території країни, зберігає національні золотовалютні резерви і управляє ними
Центральний банк має бути	банком уряду, що зобов'язаний підтримувати державні економічні програми, здійснювати кредитування дефіциту державного бюджету, розміщувати державні цінні папери
	органом стабільності національної грошової системи
	кредитором комерційних банків, коли в них не вистачає коштів
	органом банківського нагляду, який підтримує необхідний рівень стандартизації та професіоналізму в національній кредитній системі

Національний банк України може *відмовити в реєстрації комерційному банкові*:

- у разі порушення порядку створення банку;
- у разі невідповідності його статуту та інших установчих документів законодавству держави;
- у разі незадовільного фінансового стану засновників, що загрожує інтересам кредиторів банку;
- у разі професійної непридатності рекомендованого керівництва.

Рішення про відмову в реєстрації комерційного банку може бути оскаржене у судовому порядку.

Комерційний банк має право відкривати філії за умови повної сплати заявленого статутного фонду. Для відкриття філії чи представництва потрібна письмова згода НБУ. Після одержання згоди до НБУ подаються:

- клопотання про реєстрацію філії та економічне обґрунтування доцільності її створення за підписом голови ради, завіренням печаткою банку;
- рішення зборів акціонерів банку про створення філії;
- положення про філію, затверджене у встановленому порядку;
- висновок управління НБУ за місцем знаходження філії комерційного банку про відповідність приміщення вимогам філії банку, професійну придатність і репутацію керуючого філією банку і головного бухгалтера та забезпечення кваліфікованими кадрами.

Класифікація комерційних банків

Класифікаційні ознаки	Види комерційних банків
Порядок створення	Перепрофільовані, новостворені
Характер спеціалізації	Універсальні, спеціалізовані
Територія діяльності	Регіональні, республіканські, міжнародні
Розмір	Великі, середні, малі
Форма власності	Загальнодержавні, муніципальні, колективні (відкриті й закриті акціонерні товариства, холдинги, товариства з обмеженою відповідальністю, кооперативні), приватні, зі стопроцентною іноземною власністю, змішані
Функції та характер виконуваних операцій	Інвестиційні, депозитні, іпотечні, земельні, інноваційні, поштово-пенсійні, промислові, агропромислові, біржові, експортно-імпортні, лізингові, торговельні
Характер відносин	Банки-гаранти, банки-кореспонденти, уповноважені
Ступінь впливу	Монополісти, аутсайдери
Структура	Багатопрофільні, безфілійні
Ступінь контролю	Контролюючі, контрольовані
Конкурентоспроможність	Конкурентоспроможні, неконкурентоспроможні
Фінансовий стан	Стабільні, проблемні, кризові, банкрути

Для створення комерційного банку *іноземні юридичні особи подають* (крім документів, які повинні подати українські засновники):

- рішення уповноваженого органу іноземного засновника про створення банку;
- письмову згоду контрольного органу держави, підданям якої є іноземний учасник, на створення банку. Згода потрібна, якщо це передбачено законодавством відповідної держави;
- копії статутів іноземних засновників, на підставі яких вони діють;

- витяг з торговельного (банківського) реєстру держави, де іноземний засновник (учасник) має офіційно зареєстровану контору;
- довідку з банківських установ, у яких офіційно відкриті й розміщені рахунки іноземного засновника;
- висновок аудиторської організації, яка за законодавством держави засновника (учасника) має право здійснювати аудиторську діяльність.

Іноземні фізичні особи для створення комерційного банку, філії або представництва *подають*:

- підтвердження першокласного банку про платоспроможність засновника (учасника) банку;
- рекомендації щонайменше двох іноземних юридичних осіб або громадян з відомою платоспроможністю.

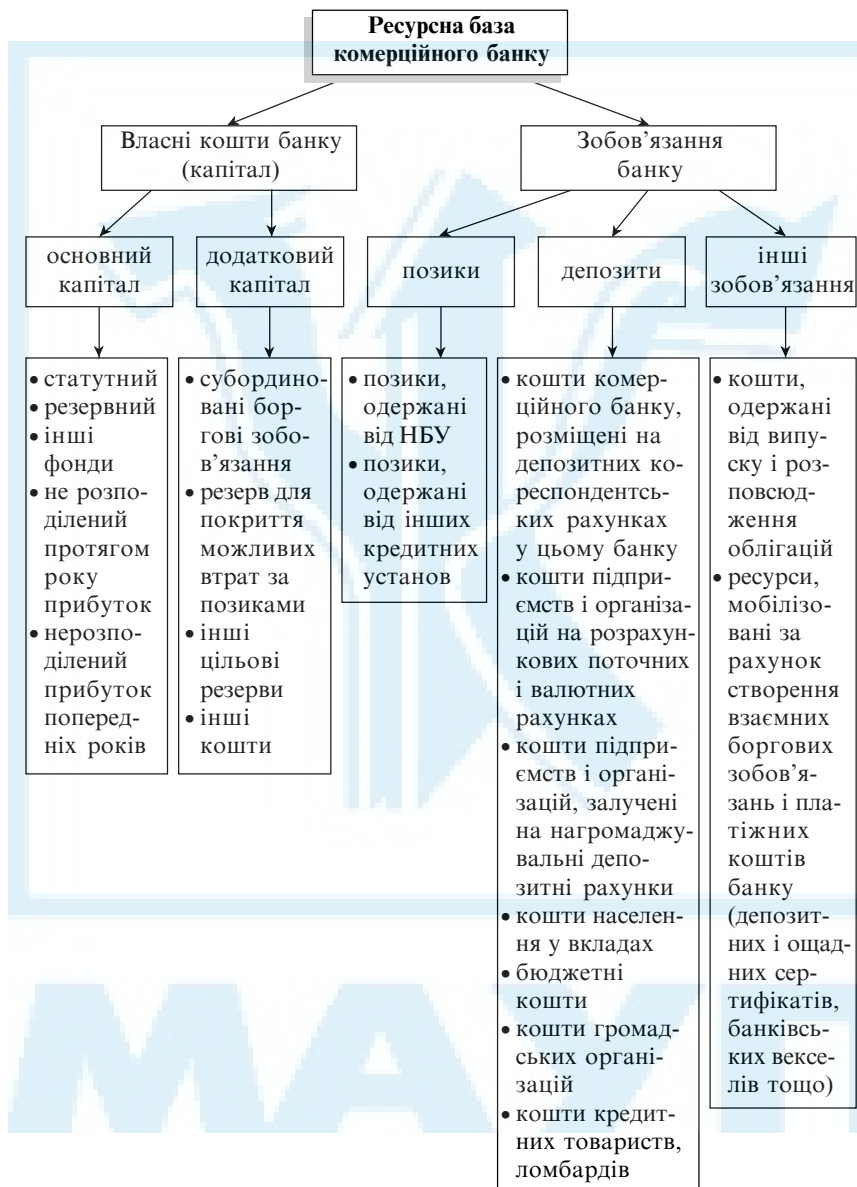
Обов'язкові економічні нормативи для всіх комерційних банків	Мінімальний розмір статутного фонду — 1 млн грн
	Норматив платоспроможності
	Норматив ліквідності банків
	Максимальний розмір ризику на одного позичальника
	Максимальний розмір великих кредитних ризиків
	Норматив інвестиційної діяльності

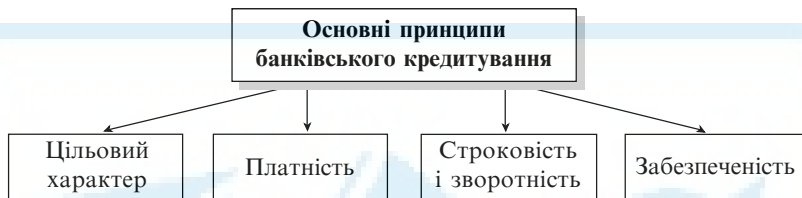
Оцінні показники діяльності комерційних банків:

- мінімальний розмір власних коштів банку;
- достатність капіталу банку;
- покриття прогнозованих збитків власними коштами банку;
- максимальний розмір кредитів, гарантій і поручицтв, наданих інсайдерам;
- максимальний розмір залучених грошових вкладів (депозитів) фізичних осіб;
- максимальний розмір наданих міжбанківських позик;
- рефінансування.

Банківський кредит — відносини, у процесі яких банки чи інші фінансово-кредитні установи надають кошти позичальникові за умови їх повернення та сплату відсотків за використання позики.

Схема ресурсної бази комерційного банку

Види банківського кредиту

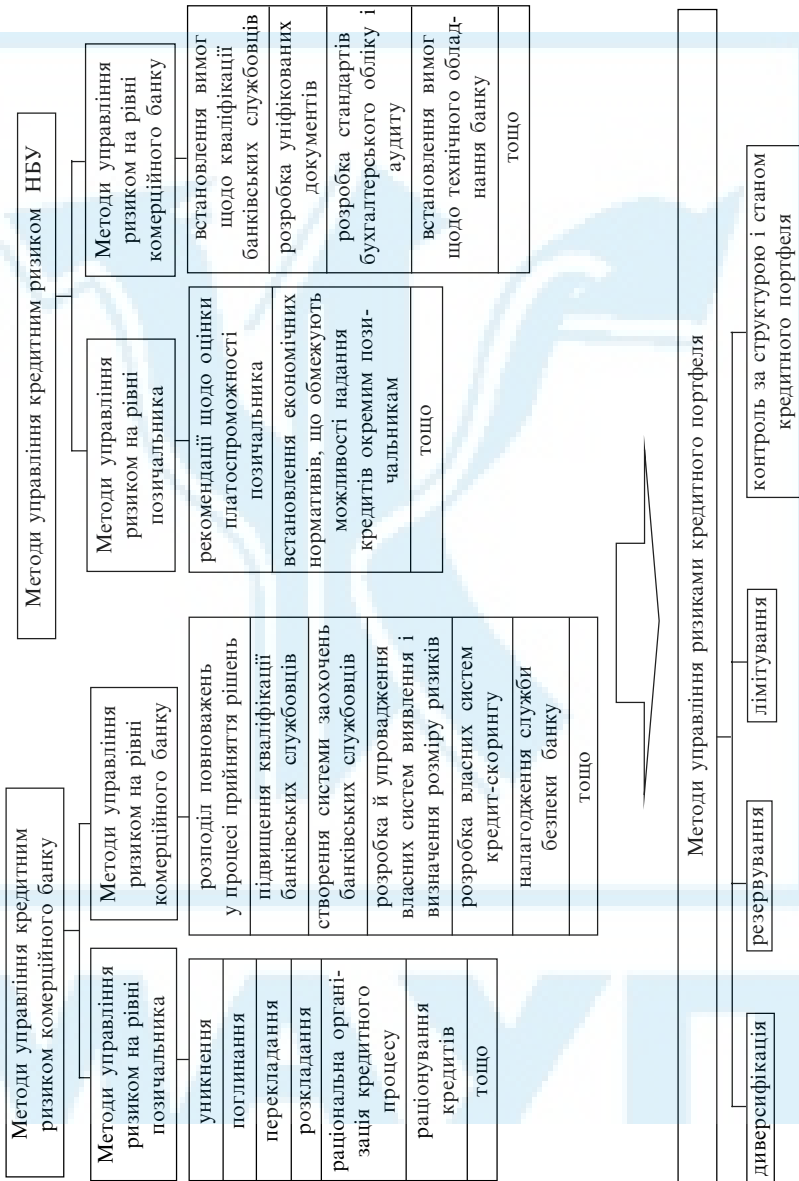
Класифікаційна ознака	Вид кредиту
Сфера використання	Внутрішній Міжнародний
Рівень банківської системи	Кредит Національного банку Кредит комерційного банку
Форма суспільного споживання	Виробничий Споживчий
Характер витрат	Кредит в оборотні фонди та фонди обігу Кредит в основні фонди
Термін використання	Короткостроковий (до одного року) Середньостроковий (1–3 роки) Довгостроковий (понад 3 роки)
Ступінь майнового забезпечення	Забезпечений Незабезпечений

Банківські операції

Система методів управління кредитними ризиками комерційного банку й НБУ

Пріоритетні напрями процесу реформування банківської системи в Україні

- розробка нормативної бази функціонування філій іноземних банків в Україні, включаючи питання розвитку банківського нагляду;
- поступове підвищення нормативів достатності капіталу;
- удосконалення системи проведення перевірок банків на консолідованій основі;
- удосконалення механізмів ліквідації банків-банкрутів;
- внесення змін у систему державного гарантування депозитів фізичних осіб, що сприяли б захищеності великих депозиторів;
- подальше удосконалення практичних механізмів розкриття банківської таємниці та протидії операціям з кримінальними коштами.

Становлення і розвиток системи Національного банку України

1991 рік

Березень

Прийняття Верховною Радою України Закону “**Про банки і банківську діяльність**”, відповідно до якого на базі Української республіканської контори Держбанку СРСР створено Національний банк України.

Жовтень

Перереєстрація створених на території України комерційних банків, що були зареєстровані колишнім Держбанком СРСР.

1992 рік

Січень

Уведення в обіг купона багаторазового використання.

Серпень

Створення Валютної біржі Національного банку України.

Вересень

Вступ України до Міжнародного валютного фонду Світового банку.

Жовтень

Вступ України до Європейського банку реконструкції та розвитку.

Листопад

Уведення в безготівковий обіг купоно-карбованця і вихід України зі складу держав, які використовували російський карбованець як платіжний засіб.

1993 рік

Лютий

Урядом України прийнято Декрет “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”, згідно з яким Національний банк України визнано головним валютним органом.

Червень

Створення Центральної розрахункової палати Національного банку України.

Створення Центру міждержавних розрахунків Національного банку України.

Липень

Реформування Валютної біржі Національного банку України в Українську міжбанківську валютну біржу.

Листопад

Запровадження системи електронної пошти.

1994 рік

Січень

Запровадження Національної платіжної системи з використанням електронних міжбанківських розрахунків.

Березень

Уведення в дію виробничих потужностей Банкнотної фабрики Національного банку України.

Квітень

Запровадження практики щоденного складання зведених балансів у системі Національного банку України та в банківській системі загалом.

Травень

Створення Концепції побудови грошово-банківської статистики та статистики платіжного балансу.

Жовтень

Створення Банкотно-монетного двору Національного банку України.

1995 рік

Лютий

Прийняття Порядку ведення касових операцій у народному господарстві України.

Березень

Встановлення Порядку надання кредитів селянським (фермерським) господарствам.

Червень

Запровадження Інструкції про організацію роботи установ банків України з готівковим обігом.

Уведення Порядку відкриття та функціонування анонімних валютних рахунків фізичних осіб (резидентів і нерезидентів).

Вересень

Прийняття Порядку надання ліцензій Національного банку України на право здійснення комерційними банками операцій із валютними цінностями.

Прийняття Положення про кредитування.

Листопад

Прийняття Порядку формування обов'язкових резервів комерційних банків.

Грудень

Уведення в дію Положення про порядок надання індивідуальних ліцензій на відкриття резидентами рахунків у іноземних банках.

1996 рік

Березень

Затвердження Правил організації бухгалтерської та статистичної звітності в банках України.

Прийняття Положення про міжбанківські розрахунки в Україні.

Затвердження Правил здійснення конверсійних операцій з готівкою в іноземній валюті уповноваженими банками.

Травень

Затвердження нової редакції Інструкції про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті.

Серпень

Затвердження нової редакції Інструкції про безготівкові розрахунки в господарському обігу України.

Вересень

Випуск в обіг національної валюти України, якою стала гривня та її сота частина — копійка.

1997 рік

Лютий

Прийняття Інструкції про порядок підготовки, видання, реєстрації, надсилання та систематизації нормативно-правових актів Національного банку України.

1998 рік

Травень

Встановлення Положення про порядок видачі банкам ліцензій на здійснення банківських операцій.

1999 рік

Травень

Прийняття Верховною Радою України Закону “Про Національний банк України”.

Грудень

Запровадження інструкції про міжбанківські розрахунки в Україні.

2000 рік

Лютий

Затвердження Положення про валютний контроль.

Листопад

Встановлення Положення про порядок надання фізичним особам – резидентам України ліцензій на відкриття рахунків за межами України та розміщення на них валютних цінностей.

2001 рік

Січень

З 1 січня 2001 року набирає чинності Закон України “Про банки і банківську діяльність”.

Лютий

Затвердження Інструкції про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України.

Березень

Впровадження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.

2002 рік

Березень

Прийняття Положення про механізм рефінансування банків України.

Квітень

Затвердження Методичних рекомендацій з питань розроблення банками України програм з метою протидії легалізації (відмиванню) грошей, отриманих злочинним шляхом.

Вересень

Впровадження Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі.

Контрольні питання

1. Дати визначення поняття банку.
2. Функції Національного банку України.
3. Охарактеризувати банківську систему України.
4. Конституційні основи повноважень Національного банку України.
5. Що забороняється Національному банку України?
6. Класифікаційні ознаки та види комерційних банків.
7. У яких випадках Національний банк України може відмовити в реєстрації комерційного банку?
8. Які економічні нормативи встановлює Національний банк України для комерційних банків?
9. Види банківського кредиту та їх класифікаційні ознаки.
10. Охарактеризувати банківські операції.

МАУП

Правове регулювання грошового обігу

Грошова система держави — форми організації та грошового обігу країни, встановлені за допомогою правових норм.

Стаття 92. Виключно законами України встановлюються:

1) ... засади створення і функціонування фінансового, грошового ... ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України ...

Стаття 99. Грошовою одиницею України є гривня.

Конституція України

Основні умови грошового обігу держави:

- найменування національної грошової одиниці;
- види грошових знаків, порядок їх випуску в обіг і вилучення з обігу;
- встановлення межі використання готівки і здійснення безготівкових розрахунків;
- порядок здійснення контролю за дотриманням правил зберігання, витрачання й обігу коштів.

Національний банк України для забезпечення організації грошового обігу:

- виготовляє та зберігає банкноти і монети;
- створює резервні фонди банкнот і монет;
- встановлює номінали, системи захисту, платіжні ознаки і дизайн грошових знаків;

- визначає порядок заміни пошкоджених банкнот і монет;
- встановлює правила випуску і вилучення з обігу, зберігання, перевезення та інкасації готівки;
- визначає порядок касових операцій для банків та їх клієнтів.

Основні завдання установ банку в роботі з готівкою:

- безумовне виконання законів, указів Президента, нормативних та інструктивних актів Національного банку України з питань регулювання обсягу і структури готівкової маси в обігу;
- прогнозування і раціональна організація готівкового обігу з урахуванням основних напрямів грошової політики, впровадження нових форм безготівкових розрахунків;
- обмеження готівкової емісії економічно обґрунтованими вимогами зростання обігу готівки.

Документи, які подаються в банк для відкриття рахунків:

- заява встановленого зразка, підписана керівником і головним бухгалтером (якщо в організації є така посада);
- нотаріально засвідчена копія свідоцтва про державну реєстрацію в органі державної виконавчої влади або в іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію;
- нотаріально засвідчена копія рішення про створення, реорганізацію підприємства того органу, якому надане таке право;
- нотаріально засвідчена копія зареєстрованого статуту;
- картка із зразками підписів осіб, яким, відповідно до установчих документів заявника, надане право першого та другого підписів грошових документів.

Підприємці — фізичні особи — відкривають рахунки на своє ім'я.

Для цього потрібні такі документи:

- заява про відкриття рахунка, підписана підприємцем;
- копія свідоцтва про державну реєстрацію підприємця;
- нотаріально засвідчена картка із зразком підпису.

Порядок відкриття рахунка у іноземних банках:

- 1) одержати індивідуальну ліцензію від НБУ;
- 2) ліцензія на право використання рахунків в іноземних банках суб'єктами підприємницької діяльності надається на один рік. Продовжити її можна шляхом перереєстрації, якщо подати документи не пізніше 20 грудня поточного року;
- 3) подати документи до Управління валютного контролю та ліцензування:
 - лист-звернення на ім'я заступника Голови Правління НБУ з даними, визначеними НБУ;
 - обґрунтування потреби в одержанні індивідуальної ліцензії (неможливість здійснення розрахунків через комерційні

банки України в разі відсутності їх кореспондентських рахунків у банках відповідної країни або через виняткові обставини, що потребують наявності таких рахунків);

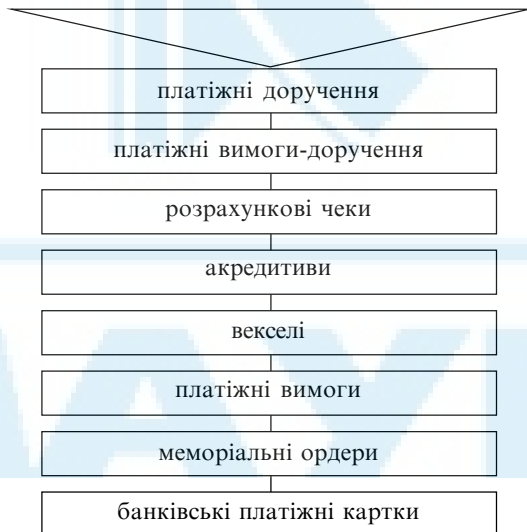
- клопотання регіонального управління НБУ про відкриття рахунку підприємству, а при перереєстрації — з висновком про дотримання ним вимог ліцензії за попередній рік;
- оригінал індивідуальної ліцензії НБУ на право використання рахунків в іноземних банках у разі перереєстрації.

Закриття рахунка в установах банків можливе:

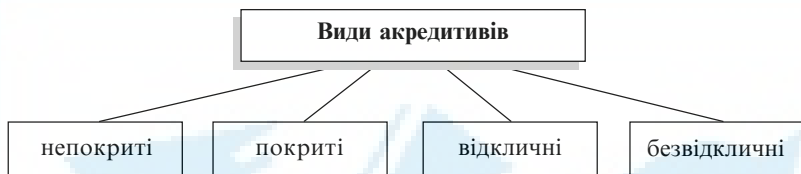
- а) на підставі заяви власника рахунка;
- б) на підставі рішення органу, на який законом покладено функції ліквідації або реорганізації підприємства;
- в) на підставі рішення суду або арбітражного суду про ліквідацію підприємства чи визнання його банкрутом;
- г) на інших підставах, передбачених чинним законодавством України чи договором між установою банку і власником рахунка.

Безготівкові розрахунки — це розрахунки між підприємствами, фізичними особами, які здійснюються через банки шляхом перерахування коштів з поточних рахунків платників на поточні рахунки одержувачів коштів.

Безготівкова форма розрахунків

Акредитив — форма розрахунків, коли банк-емітент за дорученням свого клієнта зобов'язаний виконати платіж третій особі (бенефіціару) за поставлені товари та надані послуги.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом без попереднього погодження з постачальником.

Безвідкличний акредитив не може бути змінений без згоди постачальника (одержувача коштів), на користь якого його відкрито.

Для **відкриття акредитива** платник подає обслуговуючому банку-емітенту заяву, де вказує:

- номер договору, за яким відкривається акредитив;
- термін дії акредитива (число і місяць його закриття);
- найменування постачальника;
- вид акредитива;
- умови реалізації акредитива (документи, види товарів тощо);
- суму акредитива.

Акредитив закривається:

- а) після закінчення обумовленого терміну акредитива. Про його закриття банкові-емітентові повідомляє виконуючий банк;
- б) за заявою постачальника про припинення дії відкличного акредитива до закінчення його терміну. Банкові-емітентові надсилає повідомлення виконуючий банк. Невикористана сума перераховується банкові платника на рахунок, з якого депонувалися кошти;
- в) за заявою покупця за відкличним акредитивом про його відмову повністю або частково акредитив закривається чи зменшується у день одержання повідомлення від банку-емітента. Про закриття акредитива виконуючий банк надсилає повідомлення банку-емітентові.

Банківська платіжна картка (БПК) — пластиковий ідентифікаційний засіб, за допомогою якого отримувачу БПК надається можливість здійснювати оплату за товари, послуги та одержувати готівку.

Ідентифікування отримувача БПК має забезпечуватись нанесенням на БПК номера, терміну дії, прізвища, ім'я та зразка підпису держателя БПК.

Види БПК:

- *власна* — дає змогу фізичній особі розпоряджатися власним рахунком;
- *корпоративна* — дає змогу фізичній особі розпоряджатися картрахунком юридичної особи;
- *дебетна* — дає змогу розпоряджатися картрахунком у межах залишку коштів на ньому;
- *кредитна* — дає змогу здійснювати операції за дебетом контрахунка в межах установленого банком-емітентом ліміту кредиту.

Контрольні питання

1. Дати визначення поняття “грошова система держави”.
2. Елементи грошової системи держави.
3. Структура золотовалютного резерву НБУ.
4. Які документи треба подати для відкриття рахунка в банку?
5. Які бувають банківські рахунки в іноземній валюті?
6. Порядок відкриття рахунка в іноземних банках.
7. Правові форми розрахунків.
8. Пояснити поняття “акредитив”.
9. Види акредитивів.
10. Підстави для закриття акредитива.

МАУП

Правові основи валютного регулювання

Валютне регулювання — діяльність державних органів, спрямована на регламентування порядку здійснення валютних операцій.

Валютні відносини складаються у сфері фінансової діяльності держави і пов'язані з її роллю в розподілі та перерозподілі валового внутрішнього продукту з метою утворення і використання необхідних суспільству валютних фондів.

Структура валютних фондів:

- Державний валютний фонд;
- валютний фонд Автономної Республіки Крим;
- місцеві валютні фонди;
- валютні фонди юридичних і фізичних осіб;
- валютні фонди громадських організацій, інших осіб.

Формування Державного валютного фонду забезпечує Кабінет Міністрів України:

- з коштів державного бюджету в межах сум видатків, затверджених Верховною Радою України;

- купівлею валютних цінностей на міжбанківському валютному ринку України;
- за рахунок кредитів у іноземній валюті в межах затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України;
- з інших надходжень, передбачених чинним законодавством.

Галузь валютних відносин складають міжнародні та внутрішні (внутрішньодержавні) валютні відносини.

Міжнародні валютні відносини проявляються:

- у зовнішній торгівлі;
- у наданні економічної та технічної допомоги;
- у спільній діяльності в галузі капіталовкладень;
- у міжнародних перевезеннях та ін.

Внутрішньодержавні валютні відносини охоплюють суспільні зв'язки, зорганізовані державою в ході розробки та здійснення національної валютної політики й зумовлені утворенням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих валютних фондів, необхідних для виконання певними суб'єктами своїх функцій.

Особливості валютних відносин:

- 1) складаються у сфері фінансової діяльності держави, яка чітко регламентує порядок утворення й використання централізованих і децентралізованих валютних фондів;
- 2) безпосереднім приводом для їх виникнення є здійснювана державою планова діяльність з утворення і використання необхідних валютних фондів;
- 3) об'єктом є валютні цінності як засіб платежу в міжнародних розрахунках або такі, що можуть бути сурогатом таких розрахункових засобів, тобто гроші;
- 4) еквівалентний, тобто двосторонній, рух грошової та товарної форм між суб'єктами;
- 5) регулюються нормами не лише фінансового, а й інших галузей права, насамперед цивільного, тобто є комплексними.

Механізм правового регулювання валютних відносин — сукупність узятих в органічній єдності та взаємозв'язку правових засобів, за допомогою яких держава впливає на суспільні відносини, пов'язані з утворенням, розподілом і використанням валютних фондів.

Правовий режим валютних відносин — це режим валютних обмежень, тобто законодавча або адміністративна заборона, лімітування чи регламентація операцій з валютою або валютними цінностями.

Обмеження здійснення валютних операцій:

- 1) регулювання переказів і платежів за кордон, вивезення капіталу, репатріація прибутків, золота, грошових знаків і цінних паперів;
- 2) обмеження вільної купівлі та продажу іноземної валюти і введення обов'язкового продажу державної іноземної валюти в обмін на національну валюту за офіційним курсом;
- 3) зосередження валютних операцій у центральних або спеціально уповноважених банках;
- 4) контроль за створенням і ліквідацією авуарів резидентів у країні;
- 5) контроль за створенням і ліквідацією нерезидентів — учасників валютних операцій у країні;
- 6) контроль за інвестуванням нерезидентів в економіку України та резидентів в економіку інших країн;
- 7) декларування, попередній дозвіл, контроль або заборона у здійсненні окремих видів валютних операцій.

Валюта України — власне національна валюта України, платіжні документи та інші цінні папери, виражені у валюті України.

Іноземна валюта — власне іноземна валюта, монетарні метали, платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або в монетарних металах.

Валютні операції пов'язані:

- 1) з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- 2) з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- 3) із ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

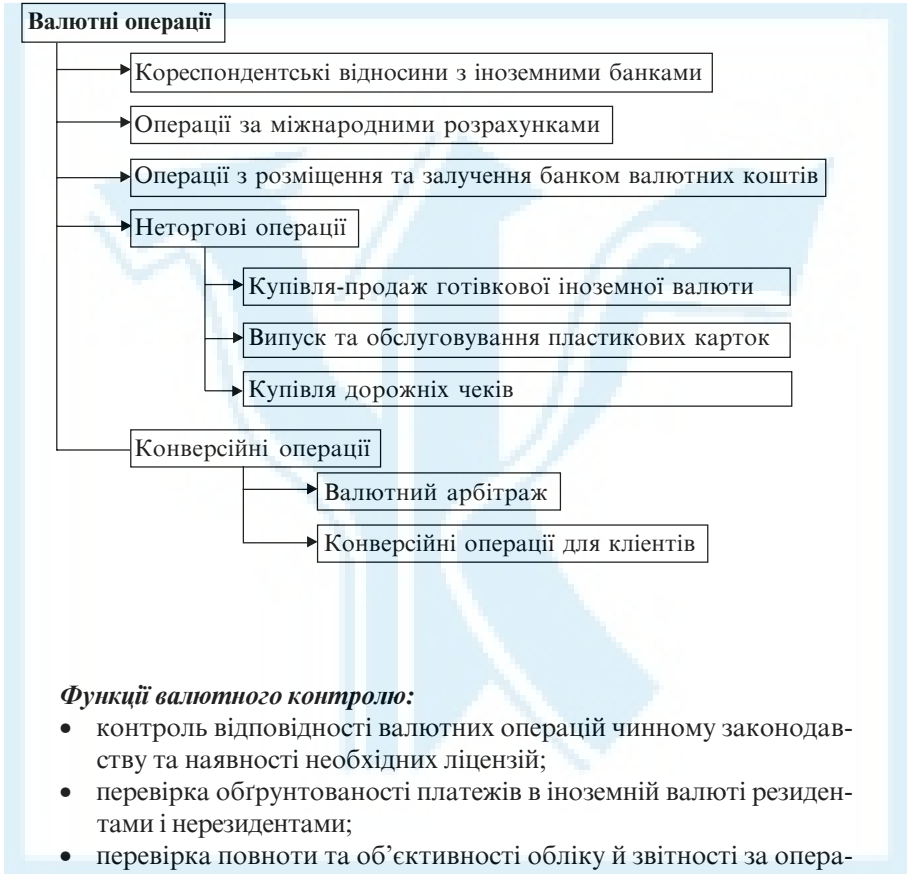
Уповноважений банк — будь-який комерційний банк, офіційно зареєстрований на території України, який має ліцензію НБУ на виконання валютних операцій, а також здійснює контроль за операціями своїх клієнтів.

Генеральні ліцензії видаються комерційним банкам та іншим кредитно-фінансовим установам України для здійснення валютних операцій на весь період дії режиму валютного регулювання (мають право відкривати на території України пункти обміну іноземних валют).

Індивідуальні ліцензії видаються резидентам і нерезидентам для здійснення разової валютної операції на період, необхідний для здійснення такої операції. Індивідуальна ліцензія потрібна для таких операцій:

- а) вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей;
- б) ввезення, переказування, пересилання в Україну національної валюти України;
- в) надання і одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни й суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі;
- г) використання іноземної валюти на території України як засобу платежу або застави;
- г) розміщення валютних цінностей на рахунках і вкладах за межами України;
- д) здійснення інвестицій за кордон, у тому числі придбання цінних паперів.

Класифікація валютних операцій

Функції валютного контролю:

- контроль відповідності валютних операцій чинному законодавству та наявності необхідних ліцензій;
- перевірка обґрунтованості платежів в іноземній валюті резидентами і нерезидентами;
- перевірка повноти та об'єктивності обліку й звітності за операціями резидентів і нерезидентів.

Державні органи валютного регулювання та контролю:

- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Національний банк України;
- Міністерство зовнішніх економічних зв'язків України;
- Міністерство фінансів України;
- Державний митний комітет України та ін.

Кабінет Міністрів України у сфері валютного регулювання:

- 1) визначає і подає на затвердження до Верховної Ради України ліміт зовнішнього державного боргу України;
- 2) бере участь у складанні платіжного балансу України;
- 3) забезпечує здійснення бюджетної та податкової політики в частині, що стосується руху валютних цінностей;
- 4) забезпечує формування і є розпорядником Державного валютного фонду України;
- 5) визначає порядок використання надходжень у міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що використовуються в торговельному обороті з іноземними державами, а також у неконвертованих іноземних валютах, які використовуються в неторговельному обороті з іноземними державами на підставі положень міжнародних договорів України.

Національний банк України у сфері валютного регулювання:

- 1) здійснює валютну політику виходячи з принципів загальної економічної політики України;
- 2) складає разом з Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України;
- 3) контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України;
- 4) визначає в разі потреби ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентам;
- 5) видає в межах, передбачених законодавством, обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України;
- 6) нагромаджує, зберігає та використовує резерви валютних цінностей для здійснення державної валютної політики;
- 7) видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування;
- 8) встановлює способи визначення й використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених в іноземній валюті або в розрахункових (клірингових) одиницях;
- 9) установлює за погодженням з Міністерством статистики України єдині форми обліку, звітності та документації про валютні операції, порядок контролю за їх достовірністю та своєчасним поданням;
- 10) забезпечує публікацію банківських звітів про власні валютні операції та валютні операції уповноважених банків.

Фінансові правопорушення, передбачені валютним законодавством:

- несвочасне здійснення розрахунків у валютних операціях при виконанні зобов'язань за угодами тощо;
- здійснення валютних операцій без генеральної чи індивідуальної ліцензії Національного банку України;
- незаконне приховування в банках іноземних держав валютних цінностей, що належать резидентам;
- невиконання уповноваженими банками доручень резидентів щодо купівлі та продажу іноземної валюти;
- невиконання резидентами встановлених вимог до продажу валютних коштів, що надійшли на їхні рахунки;
- невиконання уповноваженими банками функцій валютного контролю;
- несвочасне подання, приховування або перекручення звітності про валютні операції та ін.

Санкції за фінансові правопорушення	Штраф у сумі, еквівалентній вартості валютних цінностей, за якими зафіксовано порушення
	Штраф у сумі, що встановлюється Національним банком України
	Пеня
	Позбавлення ліцензії Національного банку України
	Виключення з Республіканської книги реєстрації банків та інших кредитно-фінансових установ

Конкретні види фінансових правопорушень і відповідальність за них:

- здійснення операцій з валютними цінностями без одержання генеральної ліцензії НБУ — штраф у сумі еквівалентній сумі (вартості) зазначених валютних цінностей, яку перераховано у валюту України за обмінним курсом НБУ на день здійснення таких операцій, з виключенням банку з Республіканської книги реєстрації банків та інших кредитно-фінансових установ або без такого виключення;
- здійснення операцій з валютними цінностями без одержання індивідуальної ліцензії НБУ — штраф у сумі еквівалентній сумі зазначених валютних цінностей, яку перераховано у валюту України за обмінним курсом НБУ на день здійснення таких операцій;

- несвоєчасне подання, приховування чи перекручування звітності про валютні операції — штраф у сумі, що встановлюється НБУ;
- невиконання резидентами вимог щодо декларування валютних цінностей та іншого майна, яке перебуває за межами України, — штраф у сумі, що встановлюється НБУ.

Контрольні питання

1. Дати визначення поняття валютного регулювання та назвати основні його елементи.
2. Що таке валютні відносини?
3. Структура валютних фондів.
4. Як формується Державний валютний фонд?
5. Особливості валютних відносин.
6. Які існують обмеження щодо ведення валютних операцій?
7. Дати визначення поняття “валютні цінності”.
8. Які операції потребують індивідуальних ліцензій?
9. Які органи держави здійснюють валютний контроль і в чому він полягає?
10. Фінансові правопорушення, передбачені валютним законодавством.

МАУП

Короткий словник термінів, що використовуються у фінансовому праві

А

АВАЛЬ — вексельне доручення, за яким особа, що його здійснила, бере на себе відповідальність перед власником векселя за виконання зобов'язань будь-якою з відповідальних за векселем осіб: акцептантом, векседавцем, індосантом. Аваль підвищує надійність векселя і тим самим сприяє вексельному обігу.

АВАНСОВІ ПЛАТЕЖІ — сплата до бюджету податків і податкових платежів у розмірах, визначених виходячи з прогнозованого оцінювання об'єкта оподаткування або з його фактичних розмірів за попередній період чи аналогічний період попереднього року.

АВІЗО — офіційне письмове банківське повідомлення про виконання розрахункової операції. Направляється іншому банкові чи клієнтові і використовується банками для повідомлення своїх клієнтів про дебетові та кредитові записи, залишки коштів на рахунках, виплату переказів, подання чеків, відкриття акредитивів. Як авізо використовують спеціальні бланки або копії грошово-розрахункових документів (платіжні доручення чи вимоги, меморіальні ордери тощо). В авізо зазначають його номер, дату операції та її характер, суму, реквізити платника чи одержувача.

АВУАРИ — 1. Різні активи (готівка, чеки, векселі, акредитиви), за рахунок яких можуть бути здійснені виплати і погашені зобов'язання їхніх власників. 2. Грошові ресурси банку в іноземних валютах, цінних паперах, золоті, що є на його рахунках у закордонних банках. Сукупність таких ресурсів, що належать певній країні, називається її закордонними авуарами. Ними здійснюють виплати, погашають зобов'язання, забезпечують розрахунки між державами. Значна частина розрахунків у світовому господарстві здійснюється в доларах США, німецьких марках, японських єнах, англійських фунтах стерлінгів. Тому найпоширеніші авуари саме в цих валютах.

АГЕНТ — фізична або юридична особа, яка виконує функції довіреної особи, посередника, уповноваженого, тобто здійснює певні дії від імені іншої особи (принципала) за дорученням і в інтересах цієї особи. У фінансово-комерційних операціях агентами є брокери, дилери, маклери, комісіонери.

АДМІНІСТРАТИВНЕ СТЯГНЕННЯ — штрафна санкція, що накладається на керівників і посадових осіб підприємств, установ та організацій за порушення податкового законодавства.

АЖІО — відхилення курсу валюти, акцій, векселів та інших цінних паперів від їх номінальної вартості або паритету в бік перевищення.

АЖУР — стан бухгалтерського обліку, коли всі записи на рахунках роблять у день здійснення господарських операцій; у ширшому розумінні — коли обліково-обчислювальні роботи виконуються в установлені терміни.

АКТ РЕВІЗІЇ — основний письмовий документ, що засвідчує наслідки обстеження, перевірки стану або результатів роботи підприємства, організації, установи чи дій службової особи (групи осіб).

АКТИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ — операції, за допомогою яких банки розмішують наявні у них грошові ресурси (видача позик, купівля цінних паперів тощо).

АКЦЕПТ — згода платника оплатити платіжну вимогу постачальника при безготівкових розрахунках.

АКЦЕПТНИЙ АКРЕДИТИВ — банківський кредит, який отримує експортер чи імпортер. При цьому він передає банкові свої векселі, виставлені на цей банк. Такі векселі можна продати, оскільки банківський акцепт дає право покупцеві векселя отримати розрахунок за ним у банку.

АКЦЕПТОВАНИЙ ВЕКСЕЛЬ — вексель, який має акцепт платника на його оплату. Акцепт оформляється написом на векселі (“акцептований”, “прийнятий”, “зобов’язуюсь заплатити” та ін.) і підписом трасата (платника за векселем). Через акцепт особа, яка вказана на векселі як платник (трасат), беручи на себе обов’язки акцептанта, стає головним вексельним боржником. Акцептант відповідає за оплату векселя в установлені терміни; у разі неплатежу власник векселя має прямиий позов проти акцептанта. Акцептовані векселі набули поширення у практиці кредитування зовнішньої торгівлі.

АКЦИЗ — вид непрямого податку на високорентабельні та монополні товари (продукцію), який включається до ціни товарів (продукції).

АУДИТОР — працівник аудиторської служби (фірми), який здійснює незалежну експертизу чи контроль за дотриманням встановленого порядку здійснення фінансово-господарських операцій, бухгалтерського обліку та звітності, надає з цих питань консультативні послуги.

АУДИТОРСЬКА ФІРМА (СЛУЖБА) — організація, яка на договірних засадах здійснює аудит, тобто позавідомчу незалежну фінансову та

бухгалтерську експертизу чи контроль за діяльністю господарських суб'єктів (підприємств, фірм, організацій), а також надає консультаційні послуги. Метою такої експертизи є об'єктивне оцінювання фінансового стану, перевірка правочинності укладених угод, дотримання законодавства, насамперед податкового, й достовірності поданої звітності. Аудиторську фірму (службу) можна створювати на основі будь-яких форм власності. Для здійснення аудиторської діяльності потрібно мати ліцензію.

АУКЦІОН — продаж товарів і майна з публічного торгу покупцеві, який запропонував найвищу ціну.

АУКЦІОН ВАЛЮТНИЙ — організована форма купівлі-продажу іноземних валют за конкурсом покупців.

АУКЦІОН ГРУПОВИЙ — форма біржової торгівлі, коли спочатку нагромаджують замовлення, а потім розпродують їх одноразово в торговому залі під контролем уповноваженого брокера чи працівника біржі.

Б

БАЛАНС БАНКІВСЬКИЙ — бухгалтерський баланс, який відбиває стан залучених і власних коштів, їх джерела, розміщення в кредитних та інших операціях. За даними балансу здійснюється контроль за формуванням і використанням банківських ресурсів, станом кредитних, розрахункових, касових та інших банківських операцій.

БАЛАНС БУХГАЛТЕРСЬКИЙ — форма бухгалтерської звітності, яка відбиває у грошовому виразі стан господарських засобів за їх складом і використанням, джерелами надходження та призначенням на певну дату. Має форму таблиці, що складається з двох частин: активу і пасиву. Оскільки актив і пасив балансу відбивають одні й ті самі кошти, їх підсумки мають дорівнювати один одному.

БАЛАНС ДЕРЖАВИ ПЛАТІЖНИЙ — співвідношення між сумою фактичних грошових надходжень із-за кордону та сумою платежів іншим державам за певний період (рік, квартал, місяць) або на певну дату. Баланс держави платіжний є найпоширенішим видом балансу міжнародних розрахунків. Його розроблюють за формою, рекомендованою МВФ.

БАЛАНС ДЕРЖАВИ ФІНАНСОВИЙ ЗВЕДЕНИЙ — система показників, що характеризують джерела створення, напрями використання фінансових ресурсів та їх величину за відповідний період. Охоплює фінансові ресурси, що створюються і використовуються в усіх секторах економіки

незалежно від форм власності, а також обов'язкові та добровільні платежі, сплачувані населенням, довгострокові кредити банків, доходи від зовнішньоекономічної діяльності. У видатковій частині балансу наводять загальну суму витрат, здійснюваних суб'єктами господарювання та по лінії бюджетної системи.

БАЛАНС ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ — поточний фінансовий план підприємства, що є основою організації фінансових відносин, формування та використання грошових доходів і фондів. Розроблюється звичайно на рік з поквартальним поділом. В умовах нестабільної економіки та при високих темпах інфляції баланс можна складати і на коротші терміни.

БАЛАНСОВИЙ ПРИБУТОК — загальна сума прибутку підприємства від усіх видів діяльності за звітний період, що відбита в його балансі і включає в себе прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг), у тому числі продукції допоміжних і обслуговуючих виробництв, що не мають окремого балансу, основних фондів, нематеріальних активів, цінних паперів, валютних цінностей, інших видів фінансових ресурсів і матеріальних цінностей, а також прибуток від орендних (лізингових) операцій, роялті та позареалізаційних операцій.

БАНК-ЕМИТЕНТ — банк, що випускає в обіг грошові знаки, цінні папери та платіжно-розрахункові документи.

БАНКІВСЬКА АСОЦІАЦІЯ — об'єднання банків, яке створюється з метою захисту своїх професійних інтересів.

БАНКІВСЬКА ЛІКВІДНІСТЬ — здатність банків забезпечити своєчасне виконання зобов'язань. Визначається співвідношенням та структурою активів і пасивів банку.

БАНКІВСЬКА ЛІНІЯ — кредитна лінія, яку банк відкриває клієнтові.

БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ — відомості, що не підлягають розголошенню. До них належать відомості про стан рахунків клієнтів і виконуваних операцій. Такі відомості можуть надаватися самим клієнтам, судовим, слідчим і фінансовим органам. Банківська таємниця є різновидом комерційної таємниці, яка полягає в тому, що фірми й банки приховують одне від одного відомості про операції з метою отримання більших прибутків. Публікація балансів не виказує банківської таємниці, оскільки відомості звичайно є загальними і не розкривають конкретних операцій банків, їх зв'язків з клієнтурою.

БАНКІВСЬКИЙ АКЦЕПТ — згода банку на оплату платіжних документів, форма гарантії їх оплати. Оформлюється у вигляді відповідного напису банку-акцептанта.

БАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ — надання банком у тимчасове користування частини власного або залученого капіталу. Здійснюється у формі видачі позик, обліку векселів та ін. Специфічними формами кредиту є форфейтинг, факторинг, “кредит покупцеві”.

БАНКІВСЬКИЙ ФАКТОРИНГ — вид послуг банку з рефінансування дебіторських зобов'язань клієнта без права вимоги повернення.

БАНКІВСЬКИЙ ФОРФЕЙТИНГ — фінансування міжнародної торгівлі шляхом обліку переказних векселів без права регресу, тобто покупець векселя бере на себе весь ризик неплатежу і не може пред'явити претензії попередньому власникові.

БАНКІВСЬКІ ІНВЕСТИЦІЇ — вкладання банківських ресурсів на тривалий термін.

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ — операції банків для залучення коштів та їх вкладання в позички, цінні папери й послуги, випуску в обіг і вилучення з нього грошей, здійснення капітальних вкладень, касового виконання державного бюджету тощо.

БАНКОМАТ — електронний термінальний пристрій, сполучений з банківським комп'ютером і призначений для одержання клієнтом готівки зі свого рахунка, а також довідок по ньому. Доступ до користування банкоматом забезпечується виданою банком спеціальною кредитною картою.

БАНКРУТСТВО — фінансова неспроможність осіб, підприємств, фірм, нездатність платити кредиторам за борговими зобов'язаннями і продовжувати нормальну діяльність. Розрізняють два види банкрутства: перший — це навмисне, тобто свідоме, доведення своїх комерційних справ до банкрутства; другий вид пов'язаний із певними обставинами або є результатом некомпетентного управління. Згідно з ринковими постулатами банкрутство виконує функцію своєрідного відбору найефективніших форм і методів господарування.

БАРТЕР — еквівалентний обмін товарами між фірмами різних країн. Проводиться на безвалютній основі.

БЕЗАКЦЕПТНІ ПЛАТЕЖІ — платежі, що здійснюються на основі платіжних вимог списанням коштів з рахунка платника без його згоди, про що робиться спеціальна відмітка на документі: “Без акцепту”.

БЕЗГОТІВКОВИЙ ГРОШОВИЙ ОБІГ — частина грошового обігу, в якій рух грошей відбувається як перерахування сум по рахунках у банках чи зарахування взаємних вимог, тобто безготівкових грошових знаків.

Переважна більшість загального грошового обігу здійснюється в безготівковій формі. Це зумовлено тим, що безготівковий обіг має значні переваги перед готівковим, а тому набагато ефективніший і доцільніший як для суспільства загалом, так і для кожного окремого економічного суб'єкта.

БІРЖА — організаційно оформлений, постійно функціонуючий ринок, на якому здійснюються торгівля цінними паперами і оптова торгівля товарами. Розрізняють фондову, товарну та валютну біржі.

БЛОКОВАНИЙ РАХУНОК — банківський рахунок, розпорядження яким обмежене за рішенням слідчих, судових чи урядових органів.

БОНИ — короткотермінові боргові зобов'язання, що їх випускають державна скарбниця, муніципальні органи, окремі установи і підприємства.

БОНУС — додаткова винагорода, премія.

БЮДЖЕТ КОНСОЛДОВАНИЙ — зведений бюджет нижчих територіальних рівнів і бюджету відповідного адміністративно-територіально-го утворення. Використовується для розрахунків та аналізу.

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФЦИТ — перевищення видатків бюджету над його доходами, показник кризового стану державних фінансів, один із факторів розвитку інфляції. Причини появи і зростання бюджетного дефіциту — посилення економічної нестабільності, скорочення надходжень до бюджету внаслідок зниження ефективності виробництва, безконтрольне збільшення бюджетних витрат.

БЮДЖЕТНИЙ ПЕРІОД — час дії бюджету від складання його проекту до затвердження звіту про виконання. Згідно з Конституцією України бюджетний період починається 1 січня і закінчується 31 грудня, тобто триває календарний рік.

В

ВАЛЮТА БАЗИСНА — валюта, щодо якої в тій чи іншій країні або фінансовому центрі здійснюється котирування інших валют, наприклад долар США, англійський фунт стерлінгів.

ВАЛЮТА ВІЛЬНО КОНВЕРТОВАНА — валюта, що вільно і необмежено обмінюється на інші іноземні валюти. Сфера обміну валюти вільно конвертованої поширюється як на поточні операції, пов'язані з поточною

зовнішньоекономічною діяльністю (зовнішньоторговельний обмін, неторговельні платежі, іноземний туризм), так і на операції щодо зовнішніх кредитів і закордонних інвестицій. Режим функціонування валюти вільно конвертованої практично означає відсутність будь-яких валютних обмежень.

ВАЛЮТНА ІНТЕРВЕНЦІЯ — втручання центрального банку в операції на валютному ринку для того, щоб впливати на курс національної валюти. Здійснюється через купівлю-продаж іноземної валюти: щоб підвищити курс національної валюти, центральний банк продає іноземну валюту, а щоб знизити його — скуповує. Валютна інтервенція є складовою валютної політики держави.

ВАЛЮТНА ПОЛІТИКА — сукупність заходів, що здійснюються державою у сфері міжнародних валютних відносин відповідно до її поточних і стратегічних цілей. Валютна політика є складовою державної економічної політики держави.

ВАЛЮТНИЙ КУРС — співвідношення грошових одиниць двох країн, яке використовується для обміну валют, при здійсненні валютних та інших економічних операцій. Зовні є ціною валюти однієї країни, вираженою у валюті іншої країни чи в міжнародних розрахункових одиницях.

ВАЛЮТНИЙ ПАРИТЕТ — законодавчо встановлене співвідношення двох валют, яке і є основою валютного курсу.

ВАЛЮТНИЙ РЕЗЕРВ — запас іноземної валюти, а також золота, яким володіє правлячий орган або центральний банк тієї чи іншої країни для платежів за міжнародними розрахунками.

ВАЛЮТНИЙ РИЗИК — небезпека валютних втрат, пов'язаних зі зміною курсу іноземної валюти стосовно національної валюти під час виконання торговельних, кредитних і валютних операцій.

ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ — операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України; операції, пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності; операції, пов'язані із ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

ВАЛЮТНІ РИНКИ — центри зосередження валютних операцій, які здійснюються на основі попиту і пропозиції та забезпечують своєчасність

міжнародних розрахунків. Учасниками валютних ринків є банки, компанії та їх клієнтура, а також валютні біржі.

ВКСЕЛЬ — цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання терміну визначену суму грошей власникові векселя (векселевласникові).

ВТРАЧЕНА ВИГОДА — дохід, що його міг би одержати суб'єкт оподаткування в разі здійснення своїх прав і не одержав через незалежні від нього обставини або протиправні щодо нього дії інших суб'єктів, якщо розмір його передбачуваного доходу можна обґрунтувати.

Г

ГАРАНТ — державний орган, установа, підприємство чи особа, які у певний спосіб гарантують своєчасну сплату суми, що її має повернути боржник, і несуть за неї економічну, фінансову, матеріальну та моральну відповідальність, компенсують збитки, що виникають.

ГАРАНТОВАНИЙ КРЕДИТ — кредит, який надається одними підприємцями іншим під гарантію банків, фірм або урядових органів. До гарантованого кредиту звертаються тоді, коли постачальник не впевнений у платоспроможності покупця.

ГАРАНТОВАНИЙ ЧЕК — чек клієнта, гарантований його банком.

ГРИВНЯ — 1. Грошова і вагова одиниця Стародавньої Русі. 2. Грошова одиниця Української Народної Республіки, в якій 1918 року випускались кредитні білети Державного банку УНР. 3. Згідно з Конституцією є грошовою одиницею України. Національна валюта України з 2 вересня 1996 року.

ГРОШІ ЕЛЕКТРОННІ — умовна назва коштів, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг. Фактично це кредитні гроші, що обертаються не з допомогою паперових носіїв, а через запровадження до сфери розрахунків комп'ютерної техніки і сучасних систем зв'язку. Гроші електронні є найбільш прогресивним, економічним і зручним носієм грошових функцій, що значно прискорює безготівкові розрахунки між суб'єктами господарювання.

ГРОШОВИЙ ОБІГ — рух грошей у готівковій та безготівковій формах, що обслуговує кругообіг товарів і послуг у процесі розширеного відтворення.

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА — сукупність заходів держави у сфері грошового обігу і кредитних відносин з метою регулювання економічного зростання, стримування інфляції, забезпечення зайнятості та збалансовування платіжного балансу. Основні напрями грошово-кредитної політики визначаються вищими законодавчими органами країни, а реалізуються урядами, центральними банками разом з Міністерством фінансів.

ГУДВІЛ — комплекс заходів, спрямованих на збільшення прибутку підприємства без відповідного збільшення активних операцій, у тому числі використання кращих управлінських здібностей, домінуюча позиція на ринку продукції (робіт, послуг), нові технології тощо. Вартість гудвілу визначається різницею між ціною придбання і звичайною ціною відповідних активів.

Д

ДЕБІТОР — юридична чи фізична особа, яка заборгувала певному підприємству, організації, фірмі чи установі гроші або майно.

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ — рахунки, що виникають внаслідок поставок у кредит і підлягають оплаті. У балансі підприємства входять до складу оборотного капіталу.

ДЕВАЛЬВАЦІЯ — знецінення національної грошової одиниці порівняно з іноземною валютою чи міжнародними валютними одиницями. Виявляється у зниженні курсу національної валюти. Причиною девальвації є інфляція, коли в різних країнах вона розвивається неоднаковими темпами.

ДЕКЛАРУВАННЯ — подання платником відомостей про обсяги об'єкта оподаткування та інших даних, необхідних для визначення суми податку.

ДЕНОНСАЦІЯ — письмова відмова від угоди до закінчення терміну її дії.

ДЕРЖАВНЕ МИТО — грошова плата, що стягується за вчинення юридичних дій та за видачу документів юридичного характеру уповноваженими на те державними органами й перераховується ними до бюджету.

ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР ФІЗИЧНИХ ОСІБ — ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ТА ІНШИХ ОBOB'ЯЗKOBИX ПЛАТЕЖІВ — автоматизований банк даних, створений для забезпечення єдиного державного обліку фізичних осіб, які зобов'язані сплачувати податки, збори, інші обов'язкові пла-

тежі до бюджетів та внески до державних цільових фондів у порядку і на умовах, визначених законодавчими актами України.

ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ФОНДИ — фонди, які створені відповідно до законодавства України і формуються за рахунок визначених ним внесків юридичних осіб незалежно від форм власності та внесків громадян.

ДЕФЦИТ БЮДЖЕТУ — перевищення видатків бюджету над його доходами.

ДЕФЛЯЦІЙНА ПОЛІТИКА — сукупність заходів, яких вживає держава з метою стримування інфляції та оздоровлення платіжного балансу.

ДЕФЛЯЦІЯ — процес стримування зростання грошової маси в обігу. За змістом і наслідками — протилежність інфляції. Звичайно провадиться напередодні грошових реформ.

ДЕФОЛТ — відмова держави, юридичної або фізичної особи від виконання своїх фінансових зобов'язань в односторонньому порядку.

ДИВДЕНДИ — доходи, отримані суб'єктами оподаткування за корпоративним правом у вигляді частки прибутку юридичної особи, зокрема доходи, нараховані у вигляді відсотків на акції або на внески до статутних фондів (за винятком доходів, отриманих від інших видів цінних паперів, від продажу та доходів від операцій з борговими зобов'язаннями і вимогами).

ДИСКОНТ — 1. У банківській практиці: обліковий відсоток, який банки знімають при обліку векселів. 2. У практиці валютного та товарного ринку: зниження курсу валюти за готівковими операціями або з ціни товару при термінових валютних угодах. 3. У практиці фондової біржі: різниця між номіналом цінного папера та його біржовим курсом у випадку, коли останній нижчий від номіналу.

ДИСКОНТНА ПОЛІТИКА — політика підвищення або зниження облікових ставок емісійними банками країни з метою впливу на попит і пропозицію позичкових капіталів, стан платіжного балансу і валютні курси.

ДОБРОВІЛЬНІ ПОЖЕРТВИ — внески підприємств або громадян на загальносуспільні потреби, а також у неприбуткові організації, створені згідно із законодавством про об'єднання громадян.

ДОТАЦІЯ — особливий вид асигнувань з державного бюджету. Розрізняють два види дотацій:

- 1) для збалансування доходів і видатків та покриття збитків окремих установ, підприємств;
- 2) бюджетну — надають у разі перевищення видатків над доходами (як метод бюджетного регулювання).

Е

ЕКСПОРТНИЙ КРЕДИТ — кошти, що надаються іноземним покупцям чи їх банкам з метою фінансування їх діяльності.

ЕКСПОРТНИЙ ЛІЗИНГ — угода, згідно з якою лізингова компанія купує обладнання у національної фірми для надання його за кордон орендареві.

ЕМІСІЯ — випуск в обіг грошей і цінних паперів.

ЕМІТЕНТ — держава, підприємство, установа, організація, які випускають в обіг грошові знаки, цінні папери, платіжно-розрахункові документи.

Є

ЄВРОВАЛЮТИ — сукупна назва стійких валют, якими комерційні банки здійснюють безготівкові депозитно-позикові операції за межами країн-емітентів цих валют: євродолари, євромарки, євростерлінги, євроєні тощо. Термін виник наприкінці 50-х років, коли було запроваджено конвертованість валют економічно розвинених країн і ці валюти почали використовувати в міжнародних розрахунках. Найбільшу частку в запасах євровалют становить долар США.

ЄВРОКРЕДИТИ — міжнародні позики, які великі комерційні банки країн надають за рахунок ресурсів євровалютного ринку.

ЄВРООБЛІГАЦІЯ — цінний папір на пред'явника; боргове зобов'язання позичальника, який отримав довгострокову позику в одній з євровалют. Випускається емісійним синдикатом, який об'єднує банки та інші кредитні установи-нерезиденти країни, чия валюта використовується для позначення номіналу емітованих цінних паперів.

ЄВРОПЕЙСЬКА ВАЛЮТНА СИСТЕМА — форма організації стосунків країн — членів ЄС у валютній сфері, мета якої — забезпечити стійке співвідношення курсів національних валют цих держав і тим самим сприяти стабілізації їх зовнішньоекономічних зв'язків. Заснована 13 березня 1979 р. Базується на трьох основних елементах: зобов'язаннях країн — членів ЄС підтримувати коливання ринкового курсу валют у певних межах досить вузького діапазону; спеціальній європейській валютній одиниці — ЕКЮ; наданні кредитної фінансової допомоги урядам, котрі зазнають фінансових труднощів у підтримуванні ринкового курсу своєї валюти в межах узгодженого діапазону відхилень.

ЄВРОРИНОК — міжнародний ринок позичкових капіталів, на якому здійснюють операції в єрвалютах.

3

ЗАБОРГОВАНІСТЬ ДЕБІТОРСЬКА — сума боргів, не сплачених підприємству, організації, установі юридичною або фізичною особою. Виникає внаслідок їх господарських взаємовідносин. Своєчасне стягнення заборгованості дебіторської є важливим засобом забезпечення сприятливого фінансового стану підприємства.

ЗАДАТОК — грошова сума, що видається однією зі сторін договору іншій у рахунок належних платежів, є доказом укладення договору і засобом забезпечення його виконання.

ЗАСТАВА — спосіб забезпечення зобов'язання в разі надання кредитів тощо.

ЗАСТАВНІ ОПЕРАЦІЇ — операції банків з надання позик під заставу товарів у обігу та товарів у переробці. Позики населенню, що їх видають ломбарди під заставу.

ЗВИЧАЙНА ПРОЦЕНТНА СТАВКА ЗА ДЕПОЗИТ — середньозважена процентна ставка на день відкриття депозиту, яка не перевищує середньозважену процентну ставку за депозити, залучені протягом 30 календарних днів, що передували даті відкриття цього депозиту.

ЗВИЧАЙНА ПРОЦЕНТНА СТАВКА ЗА КРЕДИТ — середньозважена процентна ставка на день сплати процентів за кредит, яка не нижча від середньозваженої процентної ставки за кредити, надані протягом 30 календарних днів, що передували даті надання цього кредиту.

ЗВИЧАЙНА ЦІНА НА ПРОДУКЦІЮ — ціна, не менша від середньозваженої ціни реалізації аналогічної продукції за будь-якими іншими угодами купівлі-продажу, укладеними з будь-якою третьою стороною протягом 30 календарних днів, що передували даті реалізації.

ЗОЛОТИЙ ЗАПАС — офіційний запас золота у злитках або монетах, що зберігається в національному банку та фінансових органах держави чи міжнародних валютно-фінансових установах.

І

ІМЕННИЙ ЧЕК — виписаний на певну особу спеціальний грошовий документ установленої форми, що містить письмове розпорядження влас-

ника поточного рахунка банку про виплату зазначеної суми. Обмежений у розповсюдженні.

ІНВЕСТИЦІЇ — капіталовкладення.

1. Вкладання коштів в основний капітал і матеріально-товарні запаси для розвитку виробництва.
2. Вкладання коштів у фінансові активи (депозити, цінні папери) з метою отримання доходу; портфельні інвестиції в цінні папери, призначені лише для отримання доходу; прямі інвестиції для участі в управлінні компанією; інвестиції в дорогоцінні метали, землю, нерухомість з метою захисту коштів від інфляції, грошових реформ.

ІНВЕСТИЦІЙНІ БАНКИ — кредитно-фінансові інститути, що спеціалізуються на операціях з цінними паперами з метою залучення коштів, здійснення довгострокового кредитування і фінансування різних галузей господарства. На відміну від комерційних, інвестиційні банки не приймають депозитів, а займаються емісійно-засновницькою діяльністю, тобто випускають і розміщують цінні папери, що є джерелом їх грошових ресурсів.

ІНВЕСТОР — вкладник, особа, організація або держава, які інвестують.

ІНДОСАМЕНТ — передатний напис на зворотному боці цінного папера, що засвідчує перехід права за цим документом іншій особі; індосамент може бути на користь конкретної особи (іменний), на пред'явника — складається з одного підпису (бланковий); застереження “без регресу (обороту)” знімає з індосанта солідарну відповідальність з платником за векселем.

ІНДОСАНТ — особа, що робить на зворотному боці цінного папера передатний напис.

ІНДОСАТ — особа, на користь якої переказується цінний папір за передатним написом.

ІНКАСО — банківська розрахункова операція, за допомогою якої банк за дорученням свого клієнта отримує на основі платіжних вимог кошти від платника за відвантажені на адресу останнього товарно-матеріальні цінності та надані послуги і зараховує ці кошти на рахунок клієнта в банку.

ІННОВАЦІЯ — капіталовкладення: фінансування науково-дослідних робіт, упровадження нових технологій та виробництво нової продукції.

ІНТЕРВЕНЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ — одна з форм втручання центральних банків країн у кредитно-фінансову та валютну сферу через регулювання попиту і пропозиції на кредит, цінні папери, національну та іноземну валюту.

ПОТЕКА — застава нерухомого майна (землі, будинків, споруд тощо) для отримання позики.

ПОТЕЧНИЙ БАНК — банк, який спеціалізується на видачі довгострокових грошових позик під заставу нерухомості, а також випускає заставні папери, що забезпечуються заставленою нерухомістю.

ПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ — грошова позика, що видається банком під заставу нерухомості.

К

КАЗНАЧЕЙСТВО — самостійний чи у складі Міністерства фінансів спеціальний орган, який відає збиранням державних доходів і їх витрачанням відповідно до державного бюджету, а також управлінням державним боргом, емісією казначейських білетів і цінних паперів.

КЛРИНГ — форма безготівкових розрахунків, що передбачає залік взаємних грошових вимог між підприємствами чи державами. Сальдо клірингового рахунка, виявлене через незбалансованість товарообігу, покривається підприємством чи країною-боржником у способи і терміни, що обумовлені відповідними угодами.

КОМЕРЦІЙНИЙ КРЕДИТ — будь-яка господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає авансування (попередню оплату) продукції, робіт, послуг іншого суб'єкта підприємницької діяльності з відстроченням дати реалізації, якщо таке відстрочення перевищує звичайні терміни поставки або перевищує 30 календарних днів з дати здійснення авансового платежу. Не вважають комерційним кредитом форвардні та ф'ючерсні операції з продукцією сезонного виробництва або з цінними паперами і валютними цінностями, а також операції з товарними і валютними опціонами, що передбачають перехід права власності на таку продукцію (цінні папери і валютні цінності) у момент здійснення розрахунків за форвардним, ф'ючерсним або опціонним договором.

КОНСИГНАЦІЙНА ОПЕРАЦІЯ — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності — консигнатора, яка передбачає експорт матеріальних цінностей до складу іншого суб'єкта підприємницької діяльності — консигнатора з дорученням реалізувати зазначені матеріальні цінності на комісійних засадах.

КОРЕСПОНДЕНТСЬКИЙ РАХУНОК — рахунок для обліку розрахунків, що їх виконує одна кредитна установа за дорученням і на кошти іншої кредитної установи на підставі укладеного кореспондентського договору.

У нашій країні існують кореспондентські розрахунки між комерційними банками, Національним банком і комерційними банками.

КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО — право власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи, створеної відповідно до законодавства про господарські товариства, включаючи право на управління та отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи.

КОШИК СПОЖИВЧИЙ — розрахунковий набір, асортимент товарів, що характеризує типовий рівень і структуру місячного (річного) споживання людини чи сім'ї. Такий набір використовують для розрахунку мінімального споживчого бюджету (прожиткового мінімуму) виходячи з вартості споживчого кошика у чинних цінах. Кошик споживчий є також базою для порівняння розрахункових і реальних рівнів споживання.

КОШТОРИС — основний плановий документ для фінансування бюджетних установ, обчислення витрат на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг тощо.

КРЕДИТ “СТЕНД-БАЙ” — кредит, що надається країнам — членам МВФ на основі угод “Стенд-бай” терміном до 12 місяців, а в окремих випадках — до 3 років.

КРЕДИТНА ОПЕРАЦІЯ — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає надання права на купівлю матеріальних цінностей і нематеріальних активів з відстроченням платежу, а також на позику коштів з відстроченням їх погашення. Кредитні операції здійснюються у вигляді товарного, комерційного і фінансового кредиту.

КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ — кошти підприємства, організації чи установи, що підлягають сплаті відповідним юридичним або фізичним особам.

Л

ЛІЗИНГ — довгострокова оренда устаткування, машин, споруд виробничого призначення. Лізинг забезпечує промисловим компаніям можливість отримати необхідне устаткування без значних одноразових грошових затрат, неминучих при звичайній торгівлі. Банки також можуть здавати в оренду засоби виробництва, придбані за власні кошти.

ЛІКВИДНІ АКТИВИ — кошти, що легко реалізуються, короткострокові державні цінні папери, поточні рахунки, готівка, які не дають доходу у вигляді відсотка.

ЛІКВІДНІСТЬ — 1. Здатність підприємців виконувати свої платіжні зобов'язання перед кредиторами. 2. Можливість перетворення матеріальних цінностей і цінних паперів на готівку. 3. Оцінювання стану й руху обігових коштів і правильності планового використання власних і позичкових коштів.

ЛІКВІДНІСТЬ БАНКІВ — здатність банків забезпечити своєчасне виконання своїх зобов'язань. Ліквідність банків визначається збалансуванням активів і пасивів балансу банку, ступенем відповідності термінів розміщення активів і залучених банком пасивів. Комерційні банки мають дотримуватися певних рівнів ліквідності. Норми ліквідності банків встановлюються як відношення різних статей активів балансу банку до всієї суми або до певних статей пасивів.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ — видача спеціального дозволу банкам та іншим кредитним установам на право займатися певними видами діяльності (здійснення окремих банківських операцій), перелік яких визначається законодавчими актами країни.

ЛОРО — кореспондентський рахунок, що відкривається банком для збереження сум, виданих або одержаних банком за дорученням свого кореспондента.

М

МАЙНОВІ ПОДАТКИ — прями податки з юридичних і фізичних осіб, об'єктом оподаткування яких є рухоме й нерухоме майно.

МАРЖА — термін у торговій, біржовій, страховій і банківській практиці для позначення різниці між цінами товарів, курсами цінних паперів, процентними ставками та іншими показниками.

МАРКА АКЦИЗНОГО ЗБОРУ — спеціальний знак, яким маркують алкогольні напої та тютюнові вироби і наявність якого підтверджує сплату акцизного збору, легальність увезення та реалізації на території України цих виробів.

МИТНА ВАРТІСТЬ — ціна, яка фактично сплачена або підлягає сплаті за товари чи інші предмети, що підлягають оподаткуванню митом, на момент перетинання митного кордону України.

МИТНА ДЕКЛАРАЦІЯ — документ, що подається в митні органи при ввезенні, вивезенні чи транзиті товарів через митний кордон, містить дані про ці товари і на підставі якого стягується мито.

МИТНІ ЗБОРИ — плата, що стягується з декларантів за оформлення митних процедур.

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ — кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД (МВФ) — міжурядова валютно-кредитна організація, заснована 1944 р. Має статус спеціалізованої установи ООН. Офіційні цілі МВФ — сприяти міжнародному співробітництву у валютно-фінансовій галузі та розвитку світової торгівлі, регулювати валютні стосунки країн-учасниць.

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ — бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування.

МІСЦЕ ОСНОВНОЇ РОБОТИ, СЛУЖБИ — підприємство, установа, організація незалежно від форми власності, фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності, з якими громадянин має трудові відносини за умови обов'язкового ведення в цьому місці трудової книжки.

МОНЕТАРНІ МЕТАЛИ — золото і метали іридієво-платинової групи в будь-якому вигляді та стані, за винятком ювелірних, промислових і побутових виробів з цих металів та їх брухту.

МОРАЛЬНА ШКОДА — шкода, заподіяна особистим немайновим правам суб'єкта оподаткування, яка призвела або може призвести до збитків, що мають матеріальне вираження.

Н

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ — вартість об'єктів промислової та інтелектуальної власності, а також інших аналогічних прав, визначених об'єктом права власності конкретного підприємства.

НЕОПОДАТКОВУВАНИЙ МІНІМУМ — розмір оподаткування об'єкта, у межах якого податок не стягується.

НЕРЕЗИДЕНТИ — юридичні особи і суб'єкти підприємницької діяльності, які не мають статусу юридичної особи України поза її межами і створені та діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі юридичні особи та інші суб'єкти підприємницької діяльності з участю юридичних осіб та інших суб'єктів підприємницької діяльності.

НЕУСТОЙКА — визначена законом або договором сума, яку боржник має сплатити кредиторів в разі невиконання чи неналежного виконання зобов'язання. Один із способів забезпечення виконання зобов'язань. Різновидом неустойки є пеня, штраф.

НОВАЦІЯ ВЕКСЕЛЯ — припинення зобов'язання за угодою сторін через заміну його новим зобов'язанням (векселем).

НОМІНАЛ — 1. Вартість, що її вказують на грошових знаках, акціях, облігаціях та інших цінних паперах (номінальна вартість). 2. Зазначена у прейскуранті або на самому товарі його ціна (номінальна ціна).

НОРМА ОBOB'ЯЗKOBИX PEЗEPBІB БАНКІВ — встановлене рішенням центрального банку процентне відношення суми обов'язкових резервів, що утворюються за окремими статтями банківських пасивів, до обсягу зобов'язань за відповідними статтями.

НОСТРО — рахунок, який банк має у своєму банку-кореспондентові для занесення на нього надходжень і витрат.

О

ОБЛІК (ДИСКОНТ) ВЕКСЕЛІВ — купівля векселів до закінчення терміну їх дії. Банк достроково виплачує власникові суму, на яку виписано вексель, за вирахуванням відсотка. Банки приймають до обліку, як правило, векселі, що містять зобов'язання фірм, платоспроможність яких не викликає сумнівів.

ОBOB'ЯЗKOBІ PEЗEPBИ БАНКІВ — кошти комерційних банків, які вони зобов'язані зберігати в центральному банку як забезпечення деяких своїх операцій відповідно до нормативів, передбачених законодавством. Роль обов'язкових резервів полягає в тому, щоб, з одного боку, забезпечити мінімальну ліквідність банків і збереження в них депозитів, а з іншого — бути інструментом грошово-кредитної політики.

ОБОРОТНІ ЦІННІ ПАПЕРИ — цінні папери, права на які передаються без оформлення відповідних документів простим врученням або це вручення доповнюється написом про передавання. До оборотних цінних паперів належать казначейські та комерційні векселі, пред'явницькі акції й облігації, чеки, депозитні сертифікати та ін.

ОБОРОТНІСТЬ КРЕДИТУ — один із показників ефективності використання позикових коштів. Характеризує швидкість обороту кредиту — кількість днів, за які кредитні кошти банку здійснюють повний оборот. Оборотність кредиту обчислюють як відношення середньої за аналізований період суми кредиту до величини одноденного кредитного обороту з позикових рахунків банку.

ОБСЛУГОВУВАННЯ БОРГУ — погашення основної суми кредиту та виплата відсотків за нього відповідно до графіка, узгодженого кредитором і позичальником.

ОВЕРБОТ — ситуація на ринку, коли внаслідок великого попиту ціни на товари, валюту чи цінні папери стрімко зростають, дестабілізуючи тим самим ринок.

ОВЕРДРАФТ — форма короткострокового кредиту, суть якого полягає у списанні коштів з розрахункового рахунка клієнта понад їх залишок на рахунку, тобто в утворенні на рахунку клієнта дебетового сальдо. Для банківських кореспондентських розрахунків з використанням овердрафту застосовують банківські кредити. Кредит за овердрафт визначається під час відкриття рахунка і не може перевищувати наперед визначеної суми. Овердрафт надають особливо надійним клієнтам. З від'ємного залишку на рахунку стягують відсоток, як і за звичайні кредити.

ОВЕРДСОЛД — ситуація на ринку, коли ціни на товари, валюту чи цінні папери через перенасичення ними ринку зменшуються до збиткового рівня.

ОПЕРАЦІЯ З ОПЦІОНОМ — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає продаж (купівлю) опціону, тобто права придбати (продати) продукцію сезонного виробництва, цінні папери або валютні цінності у будь-який момент протягом визначеного терміну, з фіксацією ціни реалізації на дату укладення (придбання) опціону.

ОПРИЛЮДНЕННЯ ЗВІТНОСТІ — офіційне подання бухгалтерської звітності (балансів) до органів Державної податкової адміністрації України, Національного банку України, Фонду державного майна України, Антимонопольного комітету України, Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю та до інших установ і організацій, уповноважених відповідно до чинних законодавчих актів України отримувати бухгалтерську звітність (баланси) про фінансовий стан підприємств у засобах масової інформації, якщо це передбачено законодавством.

ОФШОР — центри спільного підприємництва, які надають пільговий режим фінансово-кредитних операцій в іноземній валюті для іноземних резидентів.

П

ПАСИВНИЙ ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС — платіжний баланс, що характеризується перевищенням витрат і платежів над їх надходженням.

ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ — операції, внаслідок яких формуються ресурси банків, тобто залучаються кошти в розпорядження банків (приймання вкладів, випуск банкнот).

ПАСИВНІ РАХУНКИ — бухгалтерські рахунки, на яких відбиваються джерела формування засобів підприємств і їх цільове призначення. Пасивні рахунки в банківському обліку відбивають джерела банківських коштів.

ПЕНЯ — штрафна санкція, сума якої стягується з платників за порушення термінів сплати податків і платежів або термінів їх перерахування до бюджету організаціями, які їх утримують чи приймають.

ПІДАКЦИЗНІ ТОВАРИ — законодавчо визначений перелік товарів, на які встановлюються специфічні акцизи.

ПЛАВАЮЧІ ВАЛЮТНІ КУРСИ — один із провідних принципів організації світової валютної системи. Передбачає режим вільного коливання валютних курсів, який базується на використанні ринкового механізму фіксованих паритетів і курсу валют.

ПЛАТА ЗА МАРКИ АКЦИЗНОГО ЗБОРУ — плата, яку вносять імпортери та вітчизняні виробники для покриття витрат держави на виробництво, зберігання та реалізацію марок акцизного збору.

ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ — здатність своєчасно і в повному обсязі виконувати свої платіжні зобов'язання, що впливають з торгових, кредитних або інших операцій.

ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ — основна сучасна форма універсального акцизу, який встановлюється щодо знову створеної у платника вартості.

ПОДАТОК НА ПРИБУТОК — форма прибуткового оподаткування підприємств, згідно з якою об'єктом оподаткування є чистий дохід підприємства.

ПОЗАРЕАЛІЗАЦІЙНА ОПЕРАЦІЯ — діяльність підприємства, безпосередньо не пов'язана з реалізацією продукції, робіт, послуг та іншого майна, включаючи основні фонди, нематеріальні активи, продукцію обслуговуючого і допоміжного виробництва.

ПОСЕРЕДНИЦЬКА ОПЕРАЦІЯ — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, який виконує роль комісонера в договорі комісії, консигнатора у консигнаційному договорі або повіреного у договорі доручення, за винятком довірчих операцій з коштами, цінними паперами, включаючи приватизаційні майнові сертифікати, операцій з випуску боргових зобов'язань та торгівлі ними, операцій з торгівлі валютними цінностями та іншими видами фінансових ресурсів, а також усіх видів банківських і страхових операцій.

ПОСТІЙНЕ МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ — місце прописки і реєстрації суб'єкта оподаткування в Україні або місцезнаходження його постійного житла чи центру життєвих інтересів (найтісніші особисті та економічні зв'язки), або місце, де він звичайно проживає і має намір проживати протягом необмеженого терміну, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що воно не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків чи зобов'язань за договором, контрактом.

ПОСТІЙНІ ПРЕДСТАВНИЦТВА НЕРЕЗИДЕНТІВ В УКРАЇНІ — розташовані на території України представництва іноземних компаній і фірм, міжнародних організацій та їх філії, що не мають імунітету і дипломатичних привілеїв, створені в будь-якій організаційній формі без статусу юридичної особи, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність нерезидента, а також громадяни, які представляють в Україні нерезидента та перебувають з ним у трудових відносинах. Постійне представництво нерезидента підлягає державній реєстрації у порядку, передбаченому законодавством для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності України.

ПРИХОВАНИЙ ДОХІД — частка сукупного доходу, не зазначена суб'єктом оподаткування у декларації, що подається до державної податкової інспекції, або сукупний дохід, не оприлюднений внаслідок неподання такої декларації в терміни та за умов, визначених законодавством.

ПРОГНОЗУВАННЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ — один із методів регулювання грошового обігу в умовах ринкової економіки. У процесі прогнозування визначаються зміни обсягів грошової маси в обігу, її структура, територіальне розміщення та основні напрями руху, межі готівкової та кредитної емісії та ін. Прогнозування грошового обігу організовує Національний банк України. На основі таких прогнозів він розробляє пропозиції щодо основних напрямів державної грошово-кредитної політики України на наступний рік.

ПРОЛОНГАЦІЯ — продовження терміну чинності договору, угоди, векселя тощо.

ПРОФЦИТ БЮДЖЕТУ — перевищення доходів бюджету над його видатками.

Р

РАХУНКОВА ПАЛАТА — постійно діючий вищий орган державного фінансово-економічного контролю, створений Верховною Радою України. Рахункова палата здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від будь-яких інших органів держави.

РЕЗИДЕНТИ — юридичні особи, включаючи бюджетні організації, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи, їх філії, відділення та інші відокремлені підрозділи, які складають окремий баланс і мають розрахунковий рахунок, а також здійснюють реалізацію продукції, робіт, послуг на митній території України.

РЕКВІЗИТИ ДОКУМЕНТІВ — обов'язкові дані для документів, передбачені чинними правилами або законом, без яких вони не можуть бути підставою для здійснення операцій (найменування, дата, сума та ін.).

РИНОК ПОЗИКОВИХ КАПІТАЛІВ — система економічних відносин, що забезпечують акумуляцію вільних коштів, перетворення їх на позиковий капітал та його перерозподіл між учасниками процесу відтворення.

РОЯЛТІ — платежі будь-якого виду, одержані у вигляді винагород, компенсацій за надання дозволу, за право використання промислової та інтелектуальної власності, а також інших аналогічних майнових прав, що визначаються об'єктом права власності.

С

САЛЬДО — різниця між надходженням коштів і витратами за певний період часу, між вартістю взаємних поставок.

САНАЦІЯ — система економіко-організаційних заходів, спрямованих на оздоровлення фінансового стану державних підприємств-боржників.

САНКЦІЯ — встановлений правовими нормами захід економічного впливу, що його застосовує банк до порушників фінансової дисципліни.

СЕКВЕСТР — значне та примусове скорочення бюджетних видатків; пропорційне зниження державних видатків щомісячно за всіма статтями бюджету впродовж часу, який лишився у поточному фінансовому році. Секвестру не підлягають захищені статті.

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ — система зведених статистичних показників, що характеризують найважливіші аспекти і результати розвитку економіки держави. Базується на узагальненні та систематизації даних суцільних і вибіркового обстежень, статистичної звітності. Система національних рахунків є видом балансових побудов. Застосовується більш як у 150 країнах світу.

СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ — початкова сума капіталу підприємств, фірм, акціонерних товариств у різних галузях економіки, у тому числі банків, передбачена статутом або угодою про їх заснування. Основною формою статутного капіталу є акціонерний капітал.

СТАТУТНИЙ ФОНД — 1. Сума коштів, необхідних для початку діяльності колективного підприємства. Створюється із внесків партнерів — засновників колективного підприємства. У статутний фонд входить вартість основних і оборотних засобів. 2. Засоби, закріплені за підприємствами і організаціями для постійного користування і розпорядження. Статутний фонд є головним джерелом власних коштів підприємств і призначений для формування основних і оборотних коштів.

СТРАХОВИЙ РИНОК — система економічних відносин, яка є сферою діяльності страховиків у певній країні (або в міжнародному масштабі) з надання відповідних страхових послуг страхувальникам.

СУБВЕНЦІЇ — міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

СУБСИДІЯ — допомога у грошовій формі чи в натуральному вираженні, що надається державою з коштів державного чи місцевих бюджетів, а також спеціальних фондів юридичним чи фізичним особам.

Т

ТАЄМНИЦЯ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ — один із найважливіших принципів роботи комерційних банків, згідно з яким їхні працівники не мають права розголошувати відомості про операції банків, зокрема про стан рахунків клієнтів, умови укладених банком і його клієнтами договорів та ін.

ТРАНСФЕРТИ — це кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

ТРАСАНТ — особа, що видає трату, тобто переводить свій платіж на іншу особу. Вказівка та підпис трасанта є обов'язковим реквізитом переказного векселя.

ТРАСАТ — особа, яка взяла на себе зобов'язання сплатити за переказним векселем. Акцепт трасата (письмова згода) є обов'язковим реквізитом переказного векселя.

ТРАСТОВІ ОПЕРАЦІЇ — операції, які здійснюються спеціалізованими відділами банків або їх небанківськими філіями з управління рухомим і нерухомим майном клієнта за його дорученням, або інші агентські послуги.

У

УНІВЕРСАЛЬНІ БАНКИ — кредитні установи, які здійснюють усі основні види банківських операцій.

УХИЛЯННЯ ВІД ПОДАТКІВ — дії платників податків, спрямовані на несплату податків через заниження доходу та оцінки майна або їх повного приховування.

Ф

ФАКТОРИНГ — різновид торгово-комісійної операції, що поєднується з кредитуванням оборотного капіталу клієнта. В основі операції факторингу лежить купівля факторською компанією рахунків клієнта на умовах оплати близько 80 % вартості фактурованих поставок; решта (за вирахуванням відсотків за кредит) оплачується в чітко обумовлені терміни незалежно від надходжень готівки від дебіторів. Завдяки факторингу досягається прискорення оборотності коштів у розрахунках. Факторингові операції активно здійснюють комерційні банки, які організують спеціалізовані філії або компанії.

ФОРВАРДНА ОПЕРАЦІЯ — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає придбання (продаж) форвардної угоди, тобто зобов'язує придбати (продати) продукцію сезонного виробництва, цінні папери або валютні цінності у визначений час з фіксацією ціни реалізації на дату укладення або придбання форвардної угоди. При цьому покупець форвардної угоди має право відмовитися від її виконання лише за наявності згоди іншої сторони форвардної угоди.

ФОРФЕЙТИНГ — кредитування зовнішньоекономічних операцій у формі купівлі в експортера векселів, акцептованих імпортером.

Ф'ЮЧЕРС (Ф'ЮЧЕРСНІ УГОДИ) — термінові угоди на біржах, власне купівля-продаж сировини, золота, валюти, інших товарів за фіксованою на момент підписання угоди ціною з виконанням операцій через певний проміжок часу.

Ф'ЮЧЕРСНА ОПЕРАЦІЯ — господарська операція суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає купівлю (продаж) ф'ючерсної угоди, тобто зобов'язує придбати (продати) продукцію сезонного виробництва, цінні папери або валютні цінності у визначений час, з фіксацією ціни реалізації на дату здійснення реалізації.

Ч

ЧЕК — документ, який містить безумовний наказ власника поточного рахунка банку про виплату зазначеної в ньому суми певній особі або пред'явникові. Розрізняють кілька видів чеків: пред'явницькі, іменні, ордерні.

ЧЕКОВА КНИЖКА — певна кількість зброшурованих бланків чеків, що видаються банком власникові поточного банківського рахунка. Використовуючи чеки, клієнт банку може знімати необхідну суму з рахунка й отримувати її готівкою або оплачувати третім особам безпосередньо чеками. Щодо отримання готівки в Україні існують певні обмеження.

ЧЕРГОВІСТЬ ПЛАТЕЖІВ — послідовність списання коштів з розрахункових, поточних та інших рахунків (крім позикових і рахунків за заліком) за наявності кількох строкових і прострочених платежів і відсутності коштів для їх повного погашення. Черговість платежів встановлюється нормативними документами Національного банку України.

МАУП

Список використаної та рекомендованої літератури

Нормативний матеріал

1. *Конституція* (Основний Закон) України. — К., 1996.
2. *Бюджетний кодекс* України — К. — 2002.
3. *Закон* України “Про цінні папери та фондову біржу” // ВВР України. — 1991. — № 38.
4. *Закон* України “Про аудиторську діяльність” // ВВР України. — 1993. — № 23.
5. *Закон* України “Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні” // ВВР України. — 1994. — № 11.
6. *Закон* України “Про державну податкову службу в Україні” // ВВР України. — 1994. — № 15.
7. *Закон* України “Про Рахункову палату Верховної Ради України” // Голос України. — 1996. — № 196.
8. *Закон* України “Про державне регулювання ринку цінних паперів” // Голос України. — 1996. — № 221.
9. *Закон* України “Про режим іноземного інвестування” // Уряд. кур’єр. — 1996. — № 77–78.
10. *Закон* України “Про страхування” // ВВР України. — 1996. — № 18.
11. *Закон* України “Про систему оподаткування” // Голос України. — 1997. — № 52.
12. *Закон* України “Про оподаткування прибутку підприємств” // Уряд. кур’єр. — 1997. — № 105–106.
13. *Закон* України “Про місцеве самоврядування в Україні” // Уряд. кур’єр. — 1997. — № 107–108.
14. *Закон* України “Про Національний банк України на 2000 рік” // Уряд. кур’єр. — 1999. — № 120–121.
15. *Закон* України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та втратами, зумовленими народженням та похованням” // Закон і бізнес. — 2001. — № 8.

16. Закон України “Про банки та банківську діяльність” // ВВР України. — 2001. — № 5–6.
17. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” // Закон і бізнес. — 2001. — № 21.
18. Закон України “Про обіг векселів в Україні” // Дебет і кредит. — 2001. — № 20.
19. Закон України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” // Уряд. кур’єр. — 2002. — № 72.
20. Закон України “Про державний бюджет України на 2003 рік” // Закон і бізнес. — 2003. — № 2.
21. Інструкція про міжбанківські розрахунки в Україні: Постанова Правління НБУ від 27.12.99 № 621 // Закон і бізнес. — 2000. — № 10.
22. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті // Дебет і кредит — 2001. — № 21.
23. Положення про валютний контроль: Постанова Правління НБУ від 08.02.2000 № 49 // Дебет і кредит. — 2000. — № 17.
24. Положення про порядок проведення перевірок дотримання антимонопольного законодавства: Розпорядження Антимонопольного комітету України від 29.11.99 // Дебет і кредит. — 2000. — № 21.
25. Положення про Головне контрольно-ревізійне управління України: Указ Президента України від 28.11.2000 № 1265/2000 // Президентський вісник. — 2000. — № 24.
26. Положення про Державну податкову адміністрацію України: Указ Президента України від 13.07.2000 № 886/2000 // Дебет і кредит. — 2000. — № 31.
27. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні // Закон і бізнес. — 2001. — № 14.
28. Порядок проведення пільгового продажу акцій відкритих акціонерних товариств: Наказ Фонду державного майна України від 03.07.2000 № 1368 // Закон і бізнес. — 2000. — № 36.
29. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет КМ України // Уряд. кур’єр. — 1993. — 6 берез.
30. Про кредитування / Положення НБУ України: Постанова Правління НБУ від 28.09.95 № 246.

31. *Про порядок* проведення перевірок, ревізій Рахунковою палатою: Інструкція Колегії Рахункової палати України від 03.12.99 // Закон і бізнес. — 2000. — № 5.
32. *Аржєвітін С.* Інвестиційні можливості банківської системи // Економ. часопис. — 2001. — № 11–12.
33. *Банковско-финансово-правовой* словарь-справочник / Авт.-сост. Л. К. Воронова. — К.: А. С. К., 1998.
34. *Безгубенко Л. М.* Фінансова наука і практика періоду трансформацій // Фінанси України. — 2000. — № 4.
35. *Бескид Й. М.* Теоретичні підвалини дослідження суті державного бюджету України // Фінанси України. — 1998. — № 1.
36. *Бугулов В. М., Бугулова Т. В.* Національний банк та його операції: Конспект лекцій. — К.: МАУП, 1997.
37. *Буковинський С. А.* Концептуальні засади управління бюджетними коштами в Україні // Фінанси України. — 2001. — № 5.
38. *Бюджет і фінансова політика України* / А. О. Єпіфанов, І. В. Сало, І. І. Дякова. — К.: Наук. думка, 1997.
39. *Василик О. Д.* Державні фінанси України: Навч. посіб. — К.: Вища шк., 1997.
40. *Вдовиченко М. І.* Про ефективність податкової системи в Україні // Фінанси України. — 1999. — № 3.
41. *Версаль Н.І., Олексієнко С.М.* Кредитні ризики як важлива складова ризиків банківської діяльності // Фінанси України. — 2002. — №8.
42. *Воронкова О. М.* Трансформація системи оподаткування в Україні // Фінанси України. — 2000. — № 1.
43. *Гега П. Т.* Правовий режим оподаткування в Україні. — К.: Юрінком, 1997.
44. *Гецько В. В.* Місцеві фінанси: суть, структура і принципи формування ресурсів // Фінанси України. — 1999. — № 5.
45. *Гикиш Л. В.* Финансы: Учеб. пособие. — 2-е изд., стереотип. — К.: МАУП, 1998.
46. *Голубцова О. А.* Сучасний стан банківської системи України та напрями її реформування у контексті інтеграції до Європейського Союзу // Актуальні проблеми економіки. — 2002. — №6.

47. *Гордієнко О.* Небанківський фінансово-кредитний сектор: формування і законодавче регулювання // Закон і бізнес. — 2001. — № 20.
48. *Дорош Н.* Складові елементи системи внутрішнього контролю // Вісн. Терноп. акад. нар. госп-ва. — 1996. — № 6.
49. *Єфименко К. О.* Розвиток законодавчої і нормативної бази страхування та облік його операцій // Фінанси України. — 1998. — № 4.
50. *Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовтенко Т. С.* Фінансовий словник. — К.: Знання, 2000.
51. *Задоя А. О., Ткаченко І. П.* Структура та функції сучасного фінансового ринку // Фінанси України. — 1999. — № 5.
52. *Калина А. В., Кощев А. А.* Работа современного коммерческого банка: Учеб.-метод. пособие. — К.: МАУП, 1997.
53. *Каун О. Б.* Концептуальні засади формування механізму міжбюджетних відносин в Україні // Фінанси України. — 2001. — № 6.
54. *Ковалюк О. М.* Використання фінансових методів у економіці // Фінанси України. — 1999. — № 2.
55. *Криницький И., Кучерявенко Н.* Налоговое право. — К., 1995.
56. *Крупка М. І.* Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки // Фінанси України. — 2001. — №11.
57. *Лепейко Т. І.* Технологія аналізу кон'юнктури ринку цінних паперів // Фінанси України. — 2002. — №10.
58. *Львовичкін С. В.* Фінансовий механізм макроекономічного регулювання // Фінанси України. — 2000. — №12.
59. *Мартинюк Ж. В.* Ресурсна база комерційних банків // Фінанси України. — 1998. — № 11.
60. *Мельничук С. І.* Державному бюджету — економічне обґрунтування // Фінанси України. — 1999. — № 11.
61. *Онишко С. В.* Податкові відносини між державою та платниками податків // Фінанси України. — 1998. — № 3.
62. *Опарін В. М.* Фінансова система: теоретичні засади та практичні аспекти її розбудови в Україні // Фінанси України. — 1998. — № 8.
63. *Опришко В. Ф.* Міжнародне економічне право: Підручник. — К.: Либідь, 1995.

64. *Паламарчук В. О., Бойченко О. К.* Банківська діяльність за умов перехідної економіки: економіко-правові аспекти // *Фінанси України*. — 1998. — № 3.
65. *Парижак Н. В.* Формування ефективної бюджетної системи України // *Фінанси України*. — 1998. — № 1.
66. *Пасічник Ю. В.* Бюджетна система: Навч. посіб. — Черкаси: Відлуння, 1999.
67. *Плиса В. Й.* Управління фінансовою стійкістю страховика // *Фінанси України*. — 2001. — № 9.
68. *Поддєрьозін А. М.* Податкова система України на шляху розвитку // *Фінанси України*. — 2001. — № 11.
69. *Попов О. Е.* Розробка і реалізація дивідендної політики акціонерного товариства // *Фінанси України*. — 2002. — № 10.
70. *Редіна Н. І., Гордєєва Л. П.* Дефіцит бюджету й основні шляхи його подолання в Україні // *Фінанси України*. — 2000. — № 5.
71. *Словник термінів ринкової економіки*. — К.: Глобус, 1996.
72. *Стефанюк І. Б.* Державне управління і фінансовий контроль в умовах ринку // *Фінанси України*. — 1999. — № 8.
73. *Стефанюк І. Б.* Контрольно-ревізійна служба як складова системи фінансової безпеки держави // *Фінанси України*. — 1999. — № 11.
74. *Тарапов І. М.* Економічні передумови податкових деліктів // *Фінанси України*. — 2000. — № 4.
75. *Телішук М. М.* Актуальні проблеми співвідношення прямих і непрямих податків // *Фінанси України*. — 2001. — № 2.
76. *Третяк О. Д.* Прогнозування фінансового стану акціонерних товариств // *Фінанси України*. — 1998. — № 11.
77. *Фінанси України при переході до ринку: теорія і практика: Зб. наук. праць*. — Луцьк, 1996.
78. *Фінансове право: Курс лекцій / В. А. Предборський, Л. А. Жук, А. Г. Зюнькін та ін.* — К.: Правові джерела, 1998.
79. *Фінансове право: Навч. посіб. для студ. юрид. вузів та фак-тів*. — К., 1995.
80. *Фінансове право: Підруч. / Е. О. Алісов, Л. К. Воронова, С. Т. Садькаленко та ін.* — Харків: Фірма “Консум”, 1998.

81. *Финансовое право: Учебник / Отв. ред. Н. И. Химичева.* — М.: БЕК, 1996.
82. *Финансовое право: Учебник / Под ред. проф. О. Н. Горбуновой.* — М.: Юристъ, 1996.
83. *Финансовое право России: Учебник.* — М., 1995.
84. *Финансы. Денежное обращение. Кредит: Учебник для вузов.* — М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997.
85. *Харченко Н. В.* Використання прибутку в страхових компаніях зарубіжних країн // *Фінанси України.* — 1999. — № 9.
86. *Чайковський Я.* Кредитний договір: вітчизняна практика і зарубіжний досвід // *Вісн. Терноп. акад. нар. госп-ва.* — 1999. — № 6.
87. *Юридичний словник-довідник / За ред. акад. Ю. С. Шемшученка.* — К.: Femina, 1996.

МАУП

Зміст

Вступ	3
Загальна частина	4
<i>Тема 1.</i> Фінанси і фінансова діяльність держави	4
<i>Тема 2.</i> Предмет і система фінансового права	16
<i>Тема 3.</i> Правові основи фінансового контролю	22
Особлива частина	38
<i>Тема 4.</i> Бюджетне право та бюджетний процес	38
<i>Тема 5.</i> Правове регулювання державних доходів. Податкове право	49
<i>Тема 6.</i> Правове регулювання державного кредиту	61
<i>Тема 7.</i> Правові основи страхування	73
<i>Тема 8.</i> Правове регулювання державних видатків і бюджетного фінансування	85
<i>Тема 9.</i> Правові основи банківської діяльності	93
<i>Тема 10.</i> Правове регулювання грошового обігу	114
<i>Тема 11.</i> Правові основи валютного регулювання	120
Короткий словник термінів, що використовуються у фінансовому праві	128
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	153

In an intelligible form the manual reveals the basic institutes of financial law, categories and notions on the basis of financial legislation of Ukraine. A brief glossary of terminology, used in financial law, is at the end.

Intended for the students of baccalourate, experts and everybody, interested in questions of financial law.

Навчальне видання
Зюнькін Анатолій Григорович
ФІНАНСОВЕ ПРАВО
Опорний конспект лекцій
3-тє видання, доповнене

Educational edition
Zyunkin, Anatoliy H.
FINANCIAL LAW
Brief summary of lectures
3rd edition, complemented

Відповідальний редактор *О. С. Кавуненко*
Редактор *Л. П. Ковальчук*
Коректор *Є. В. Оратовська*
Комп'ютерне верстання *Т. В. Кулік*
Оформлення обкладинки *М. В. Куліков*

Підп. до друку 10.02.03. Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 9,24. Обл.-вид. арк. 9,2. Тираж 15000 пр. Зам. № 359

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 8 від 23.02.2000*

Проектно-видавниче колективне підприємство “Укртїппроєкт”
03057 Київ-57, вул. Ежена Потьє, 12